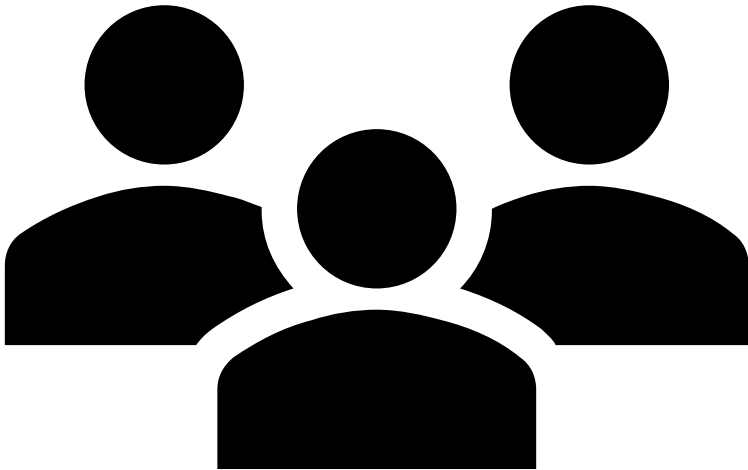

ปลาทูลุสุริยวงศ์: วรรณกรรมล้อนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ

Pha Too Suriyawong:

literary parody in Thai fairy tales

อาทิตย์ ทรุณัยธร *

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ E-mail : artid2922@gmail.com

บทคัดย่อ

ปลาทุสุริยวงษ์เป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง มีลักษณะรูปร่างเป็นแบบนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งนอกจากจะใช้ตัวละครปลาทุเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายของเรื่องแล้ว ตัวละครเอกฝ่ายหญิง ตัวละครปรปักษ์ และตัวละครอื่น ๆ ก็จะเป็นปลา และสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ ทั้งยังกำหนดฉากท้องเรื่องเป็นแม่น้ำและทะเลด้วย นอกจากนี้ วรรณกรรมเรื่องนี้ยังมีความโดดเด่นในฐานะวรรณกรรม ล้อเลียนนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทย ซึ่งสร้างความสนุกสนานและความ ตลกขบขันให้แก่ผู้อ่านจนได้รับการพิมพ์ซ้ำหลายครั้งจากหลายโรงพิมพ์ โดยผู้แต่งได้ใช้กลวิธีการล้อ 5 ลักษณะ ได้แก่ การล้อสถานภาพและ ลักษณะของตัวละครในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ การล้อโครงเรื่องของนิทาน จักร ๆ วงศ์ ๆ การล้อขนบนิยมทางวรรณศิลป์ การล้อพฤติกรรมและ ธรรมชาติของปลา และการล้อชะตากรรมของปลาในฐานะที่เป็นอาหาร ของมนุษย์

คำสำคัญ: ปลาทุสุริยวงษ์, นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ, วรรณกรรมล้อ

Abstract

Pha Too Suriyawong is the literature which is written during the reign of King Rama V by the unknown author. The literature is interesting because the characters are animals, and the background of the story is set in the sea and rivers. In addition, it is also characterized as literary parody in Thai fairy tales. The author has written this by using five strategies in a parody, including, marital status and the nature of the character, the plot, literary tradition, the natural behavior of the fish and, the fate of fish as human food.

Keywords: Pha Too Suriyawong, Thai fairy tales, parody

บทนำ

นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัยของตัวเอกที่มักเจ้าหญิงเจ้าชาย มีของวิเศษ และผู้ช่วยเหลือ โครงเรื่องของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มักเข้าตำรา "รักลูกสาวยกขาพากันจร แล้วย้อนกลับมาฆ่าพ่อตาย" หรือ "เรียนวิชา ฆ่ายักษ์ ลักนาง" เหตุที่เรียกว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ นั้นเป็นเพราะชื่อของตัวละครเอก มักมีคำว่า "จักร" หรือ "วงศ์" ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะวงศ์ ทินวงศ์ วงศ์สุวรรณค์ สุริวงศ์ จักรแก้ว จักรนารายณ์ เป็นต้น (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2545: เล่มที่ 26) ส่วนเรื่องอื่น ๆ ที่ตัวละครเอกไม่ได้มีชื่อลงท้ายว่าจักรหรือวงศ์ หากมีโครงเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัยกษัตริย์หรือเจ้าชาย ก็อนุโลมว่าเป็นนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ได้เช่นกัน (น้ำมน อยู่อินทร์, 2556: 12)

นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มีการพัฒนามาเป็นลำดับ โดยเริ่มตั้งแต่การเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่ชาวบ้านเล่าสู่กันฟัง จากนั้นก็ได้รับการจัดบันทึกเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ และเมื่อมีโรงพิมพ์เกิดขึ้นในประเทศไทยก็มีความนิยมนำนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มาตีพิมพ์จำหน่ายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงรัชกาลที่ 5-6 ซึ่งโรงพิมพ์ที่มีบทบาทมากในการนำนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มาพิมพ์เผยแพร่ก็คือ โรงพิมพ์ราชบุรุษเจริญ หรือโรงพิมพ์วัดเกาะ จึงทำให้เป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ "นิทานวัดเกาะ" (น้ำมน อยู่อินทร์, 2556: 12) ลักษณะของนิทานวัดเกาะ ก็คือ การนำเนื้อเรื่องจากสมุดไทย หรือนำเค้าเรื่องของนิทานพื้นบ้านหรือชาดกมาแต่งขึ้นใหม่เป็นนิทานคำกลอน โดยแต่งต่อกันไปหลายเล่มจบ ซึ่งผู้อ่านในสมัยนั้นนิยมซื้อหามาอ่านกันมาก จนทำให้โรงพิมพ์ร่วมสมัยต่าง ๆ พากันพิมพ์ตามอย่าง นอกจากนั้นยังทำให้เกิดการสร้างสรรค่นิทานเรื่องใหม่เพื่อดึงดูด

ความสนใจของผู้อ่าน ทั้งในลักษณะที่เป็นการแต่งภาคต่อของนิทานเรื่องเดิม หรือแต่งเนื้อเรื่องขึ้นใหม่อีกเป็นจำนวนมาก

สำหรับเรื่องปลาทูลุสุริยวงษ์นี้ น่าจะเป็นนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่แต่งเนื้อเรื่องขึ้นใหม่ โดยแต่งเป็นนิทานคักลอน แต่ไม่ได้ระบุนามผู้แต่งเรื่องเอาไว้ ผู้เขียนบทความได้นำตัวบทมาจากเว็บไซต์หนังสือเก่าชาวสยาม (<http://www.sac.or.th/databases/siamrarebooks/main>) ของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ในหมวดของวรรณกรรมวัดเกาะ มีจำนวน 10 เล่ม คือ ตั้งแต่เล่มที่ 1-10 แต่เมื่ออ่านจนครบแล้วพบว่ายังไม่จบเรื่อง นอกจากนั้นบางเล่มก็ชำรุด หน้ากระดาษขาดหายไป อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสนใจ ก็คือ หนังสือปลาทูลุสุริยวงษ์ทั้ง 10 เล่มนั้น ไม่ได้มาจากสำรับหรือชุดเดียวกัน แต่เป็นเล่มปลีกที่นำมาจากการพิมพ์ครั้งต่าง ๆ และจากหลายโรงพิมพ์ เอามาจัดรวมไว้เป็นชุด ได้แก่ เล่ม 9 และ เล่ม 10 มาจากฉบับของโรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ บำรุงเมือง ร.ศ. 114, เล่ม 3 มาจากฉบับของโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หน้าวัดเกาะ ร.ศ. 115, เล่ม 4 มาจากฉบับของโรงพิมพ์ผดุงพันธุ์ฯ ตลาดน้อย พ.ศ. 2456 และ เล่ม 2 5 6 และ 7 มาจากฉบับของโรงพิมพ์ศิริเจริญ สะพานหัน พ.ศ. 2467-2468 ส่วนเล่มที่ 1 และ 8 นั้น ปกหน้าหายไป จึงไม่ทราบว่าเป็นฉบับของโรงพิมพ์ใด และจัดพิมพ์ใน ปี พ.ศ. ไต และแม้ว่าจะเป็นเล่มปลีกที่มาจากต่างชุดกัน แต่เนื้อเรื่องของแต่ละเล่มนั้นมีความต่อเนื่องกันได้สนิท จึงเป็นไปได้อย่างยิ่งว่าในการพิมพ์แต่ละครั้ง แต่ละโรงพิมพ์น่าจะใช้ต้นฉบับชุดเดียวกัน

การตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้งจากหลายโรงพิมพ์ ทำให้สามารถอนุมานเกี่ยวกับตัวบทวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ 2 ประเด็น คือ

ประการแรก เรื่องปลาทูลุสุริยวงษ์นี้ น่าจะได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้อ่านมากพอสมควร จึงมีการนำมาตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง

ประการที่สอง คือ ต้นฉบับแต่เดิมของปลาทุสุริยวงษ์นั้นน่าจะมีการแต่งครบจบเรื่อง แต่ล่วงมาปัจจุบัน ได้เกิดการสูญหายพลัดพรายไปจนเหลือที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรรวบรวมเอาไว้ได้ เพียง 10 เล่มเท่านั้น ซึ่งเนื้อเรื่องย่อของปลาทุสุริยวงษ์ทั้ง 10 เล่ม มีดังต่อไปนี้

(เนื้อความต้นเรื่องขาดหายไป) ปลาทุสุริยวงษ์อภิเษกกับนางปลาตุ๊กตักัง ธิดาของท้าวปลาตุ๊กตักังและพานางกลับบ้านเมืองตน ระหว่างทางได้พบกับท้าวปลาหมึกซึ่งมาลักพานางปลาตุ๊กตักังไปในถ้ำ ปลาทุสุริยวงษ์ติดตามมาทัน และต่อสู้กับท้าวปลาหมึก ท้าวปลาหมึกสู้ไม่ได้ จึงหนีไปฟ้องท้าวปลาวาฬซึ่งเป็นพี่ชาย ท้าวปลาวาฬจึงออกไปรบกับปลาทุสุริยวงษ์ ปลาทุสุริยวงษ์เป็นห่วงนางปลาตุ๊กตักังจึงพาไปซ่อนในจอกก่อน แล้วจึงมาสู้กับท้าวปลาวาฬ แต่สู้ไม่ได้จึงหนีไป ส่วนนางปลาตุ๊กตักังที่ซ่อนอยู่ในจอกก็ถูกสายน้ำพัดกลับไปที่บ้านเมืองของตน

ปลาทุสุริยวงษ์หนีไปหาฤๅษีปลาภูเขาซึ่งเป็นอาจารย์ ฤๅษีปลาภูเขาเอาดินใต้สมุทรมาปั้นเป็นปลานกกระจอกเพื่อให้เป็นพี่เลี้ยง ช่วยรบกับท้าวปลาวาฬ ท้าวปลาหมึกถูกปลาทุสุริยวงษ์ฆ่าตาย ส่วนปลานกกระจอกกัตณันต์ตาของท้าวปลาวาฬจนบอด ท้าวปลาวาฬหนีไปและขาดใจตายในที่สุด ก่อนตายท้าวปลาวาฬอธิษฐานว่าขอให้เกิดเป็นยักษ์ และจะตามล้างแค้นปลาทุสุริยวงษ์

ปลาทุสุริยวงษ์และปลานกกระจอกตั้งใจจะเดินทางกลับไปหานางปลาตุ๊กตักัง แต่ระหว่างทางได้ผ่านเมืองผักบุงล้อมของท้าวปลาซ่อน ซึ่งมีมเหสีคือปลากระสง มีธิดาคือนางปลาสลิด นางปลาสลิดออกจากวังมาเที่ยวที่ปากน้ำ และพบกับปลาทุสุริยวงษ์โดยบังเอิญ ทั้งสองพึงพอใจซึ่งกันและกัน ปลานกกระจอกแนะนำให้เขียนเพลงยาวส่งหานางปลาสลิด แต่ปลาทุสุริยวงษ์บอกว่าตนเป็นปลาน้ำเค็ม ไม่สามารถไปหานางปลาสลิดที่เป็นปลาน้ำจืดได้ นางปลาตุ๊กตักังรับอาสาไปส่งเพลงยาวให้และชักชวนนาง

ปลาสดให้ลอบหนีมาหาปลาหูสุรียวงษ์ที่ปากน้ำ เมื่อมาถึงปลาหูสุรียวงษ์ก็เสกคาถาให้นางปลาสดอยู่ในน้ำเค็มได้ นางปลากระดี่ที่เลี้ยงเห็นว่านางปลาสดหายไป จึงรีบไปทูลท้าวปลาช่อน ท้าวปลาช่อนยกทัพปลาออกติดตามจนทันและเกิดการต่อสู้กันขึ้น ปลาหูสุรียวงษ์พานางปลาสดหนีเข้าไปในน้ำเค็ม ทำให้ท้าวปลาช่อนติดตามไปต่อไม่ได้

ปลาหูสุรียวงษ์พานางปลาสดกลับมาเฝ้าท้าวปลาตุ๊กงเพื่อจะรับตัวนางปลาตุ๊กงกลับไปด้วย แต่นางปลาตุ๊กงออกมาพบว่าปลาหูสุรียวงษ์พานางปลาสดมาด้วยในฐานะเมียอีกคนจึงตำหนิและวิวาททำร้ายกัน..... (เนื้อความขาดไป)..... ปลาหูสุรียวงษ์ นางปลาสด และนางปลาตุ๊กงตายลงทั้งหมด แต่ยังมีจิตพยาบาทอาฆาตกัน

ปลาหูสุรียวงษ์กลับชาติมาเกิดเป็นโอรสของท้าวพันธุมิตรและนางประไพรองเมืองนพรัตน์ ชื่อว่าพันธุวงษ์ ส่วนท้าวปลาหวาพลกลับชาติมาเกิดเป็นยักษ์โอรสของท้าวพิฑราชและนางแก้วประพาฬ ครองเมืองปรากฏสงคราม ชื่อว่าพิฑระวาน ส่วนนางปลาตุ๊กงและนางปลาสดซึ่งมีจิตผูกพยาบาทมาเกิดร่วมบิดากัน คือ ท้าวอุไทย เจ้าเมืองกาญจนา โดยนางปลาตุ๊กงเป็นธิดาของมเหสีฝ่ายขวา ชื่อนางสุวรรณหรือนางมัจฉา และนางปลาสดเป็นธิดาของมเหสีฝ่ายซ้าย ชื่อนางวิไลศ แม่ของนางมัจฉาสิ้นชีวิตตั้งแต่นางมัจฉายังเด็ก ทำให้นางวิไลศและแม่คอยหาทางกลั่นแกล้งใส่ ท้าวอุไทยกริ้วโล่นางมัจฉาออกไปจากวัง และไปอยู่กับตายายในอุทยาน

พันธุวงษ์ชวนพี่เลี้ยงไปขับรถไฟเล่นชมสวรรค์ แต่รถไฟก็เกิดหม้อน้ำแตก จึงตกลงมาตาย พระฤๅษีมาเห็นจึงช่วยชุบชีวิตและซ่อมรถไฟพร้อมเสกให้สามารถพับเก็บเป็นปืนพกได้ พันธุวงษ์และพี่เลี้ยงหลงเข้ามาในอุทยานของท้าวอุไทยและพบกับนางมัจฉา พันธุวงษ์หลงรักนางมัจฉาจึงขอไปอาศัยกับตายายด้วย และลอบเกี่ยวพาราสินางมัจฉาเมื่อตายายไม่อยู่

วันหนึ่งนางวิไลศมาเที่ยวชมอุทยานและพบกับพันธูรงค์ ทั้งสองพอใจกัน พันธูรงค์จึงลักลอบคบหากับนางวิไลศอีกคน

ท้าวพัทราชส่งสาส์นมาขอธิดาของท้าวอุไทยให้โอรส แต่ท้าวอุไทยปฏิเสธ เพราะรังเกียจยักษ์ ท้าวพัทราชกริ้วจึงชวนพัทธะวานยกทัพมาตีเมือง พันธูรงค์อาสาออกศึกและเอาชนะได้ ท้าวอุไทยจึงยกนางวิไลศให้เป็นรางวัล พันธูรงค์ทูลขอนางมัจฉาเป็นชายาอีกคน ต่อมาพันธูรงค์ขอลากลับบ้านเมืองพร้อมนำชายาทั้งสองไปด้วย ระหว่างทางท้าวพัทราชให้ลูกชายจับตัวพันธูรงค์กลับไปขังไว้ในเมือง ส่วนตนเองก็แปลงกายเป็นพันธูรงค์พาชายาเดินทางต่อไปยังเมืองนพรัตน์

นางแก้วประพาฬ ชายาของท้าวพัทราชเห็นพันธูรงค์ที่ถูกจับตัวกลับมาก็นิกรัก จึงแสร้งขอพันธูรงค์ไปกิน แล้วแปลงกายเป็นนางงามเข้าไปหา พันธูรงค์เกี้ยวและสังวาสนางยักษ์แปลง และขอให้นางไปเอาปืนคืนมาให้ตน จากนั้นก็ชวนนางยักษ์แปลงหนีไปเมืองนพรัตน์ ท้าวพันธุมิตรประหลาดใจเมื่อเห็นว่าพันธูรงค์มี 2 คน ท้าวพัทราชเห็นนางแก้วประพาฬมากับศัตรูของตน จึงโกรธและคืนร่างเป็นยักษ์เข้าไปทำร้าย นางยักษ์แปลงและท้าวพัทราชต่อสู้กันจนเสียชีวิตทั้งคู่

ท้าวตรีภักตร์ได้ทราบเรื่องราวที่ท้าวพัทราชผู้เป็นเพื่อนถูกฆ่าตาย จึงยกทัพมารบ และจับตัวพันธูรงค์ลงไปใต้พื้นดิน แต่แม่ธรณีมาช่วยเอาไว้ พันธูรงค์หลงทางไปในอุทยานที่เมืองยักษ์ และได้พบรักกับนางสุวรรณเกษรธิดาของท้าวพินทุ์ราช จึงได้ลักลอบนัดหมายว่าให้นางสุวรรณเกษรเปิดช่องแกลเอาไว้ในยามกลางคืนเพื่อที่ตนจะได้เข้าไปหา พัทธะวานมาแอบได้ยินจึงซ่อนแผนแปลงกายเป็นพันธูรงค์เข้าไปโลมนางสุวรรณเกษรแทน

ต่อมาพันธูรงค์รู้ว่ามีคนสวมรอยเป็นตนเข้าไปหานางสุวรรณเกษร จึงรีบบุกเข้าไปในตำหนัก และพบว่านางกำลังอยู่กับพัทธะวานที่แปลงกาย

เป็นตน ทั้งคู่จึงสู้รบกัน และพัทธวานก็ลักนางสุวรรณเกษรกลับเมืองของตน พันธูวงษ์พยายามจะติดตามไปแต่ก็ไม่ทัน และได้พลัดหลงเข้าไปในเมืองยี่ปุ่น พันธูวงษ์ทราบเจ้าเมืองมีพระชนิษฐาชื่อนางกาหลง จึงคิดอุบายพาท้าวกาวิณกับนางกาหลงไปเที่ยวชมเขาพระสุเมรุและพากลับมาส่งที่เมือง เมื่อเห็นท้าวกาวิณลงไปแล้ว พันธูวงษ์ก็รีบขับรถไฟพานางกาหลงหนีไป ท้าวกาวิณรีบขึ้นลูกปะลุน ติดตามไปจนทัน และสั่งให้คืนนางกาหลงมา แต่พันธูวงษ์ไม่ยอมและบอกว่าจะมาสู่ขอนางตามประเพณีภายหลัง (จบเล่มที่ 10)

หากพิจารณาเนื้อเรื่องของปลาทุสุริยวงษ์ข้างต้นจะพบว่าแบ่งออกเป็น 2 ภาค อย่างชัดเจน คือ ภาคที่ตัวละครเป็นปลาและสัตว์น้ำ (เล่ม 1-เล่ม 3 ตอนต้น) และภาคที่ตัวละครกลับชาติมาเกิดเป็นมนุษย์และยักษ์ (เล่ม 3 ตอนกลาง-เล่ม 10) ซึ่งเนื้อความตอนต้นที่ขาดหายไปนั้น อาจจะสันนิษฐานโดยอาศัยจากลักษณะโครงเรื่องประเภทหนึ่งของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่ ศิราพร วิฑูระฐาน (2539) ได้ศึกษาไว้ว่า มักจะเริ่มเรื่องในตัวเอกในวัยหนุ่ม เรียนวิชากับพระฤๅษี จนกระทั่งได้นาง ดังนั้นเนื้อเรื่องตอนต้นของปลาทุสุริยวงษ์ที่ขาดหายไปนั้น น่าจะเป็นลักษณะเนื้อเรื่องที่ใกล้เคียงกัน คือ ปลาทุสุริยวงษ์ออกจากบ้านเมือง มาเรียนวิชากับฤๅษีปลาทุกลา แล้วจึงไปได้นางปลาตุ๊ก

แม้ว่าการแบ่งเนื้อเรื่องในนิทาน ออกเป็น 2 ภาค คือ ภาคอดีตชาติและภาคชาติปัจจุบัน จะเป็นกลวิธีการดำเนินเรื่องที่ไม่พบมากนัก แต่ก็กล่าวได้ว่าไม่ใช่กลวิธีที่แปลกใหม่ เพราะมีนิทานหลายเรื่องที่มีลักษณะดังกล่าว เช่น เรื่องนกกระเจาบ หรือ รามเกียรติ์ แต่สิ่งที่ทำให้การแบ่งเนื้อเรื่องของปลาทุสุริยวงษ์มีความน่าสนใจ ก็คือ การที่ผู้แต่งเลือกนำเสนอเนื้อเรื่องแต่ละภาคด้วยแนวเรื่องที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในช่วงภาคต้นที่มีตัวละครเป็นปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ นั้น เป็นลักษณะของวรรณกรรมลือ

นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ อย่างชัดเจน ในขณะที่เนื้อเรื่องในช่วงหลังที่ตัวละครกลับชาติมาเกิดเป็นมนุษย์และยักษ์นั้น ผู้แต่งได้ดำเนินเรื่องตามโครงเรื่องและขนบของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยทั่วไป แต่มีความโดดเด่นในแง่มุมของการสะท้อนภาพสังคมสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น สิ่งต่าง ๆ ที่แรกมีในสมัยนั้น ก็ถูกผู้แตงนำมาผสมผสานกับจินตนาการ และสร้างสรรค์ไว้ในเรื่องด้วย เช่น รถไฟพิเศษที่สามารถเหาะเหินเดินอากาศ และสามารถพับเก็บเป็นปืนพก การแต่งกายแบบฝรั่งและใช้บอลูนเป็นพาหนะของท้าวกาวิญเจ้าเมืองยี่ปุ่น เป็นต้น

กล่าวเฉพาะเนื้อเรื่องของปลาทุสุริยวงษ์ในช่วงภาคต้นซึ่งมีลักษณะของวรรณกรรมล้อ ซึ่งสอดคล้องกับพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ที่ได้ให้ความหมายของวรรณกรรมล้อ ไว้ว่า "วรรณกรรมที่เขียนขึ้นเพื่อล้อเลียนวรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง โดยมีจุดประสงค์จะทำให้เรื่องสูงส่งหรือหนักสมอง กลายเป็นเรื่องขบขัน สนุกสนาน หรือมีเจตนาประชดเสียดสีแฝงอยู่ด้วย" (ราชบัณฑิตยสถาน 2552 : 451) ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาว่าผู้แตงวรรณกรรมเรื่องปลาทุ สุริยวงษ์ได้ใช้กลวิธีการล้อในลักษณะใดบ้างเพื่อล้อเลียนนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และสร้างอารมณ์ตลกขบขันให้แก่ผู้อ่าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาวรรณกรรมเรื่องปลาทุสุริยวงษ์ในฐานะวรรณกรรมล้อว่าผู้แตงมีการใช้กลวิธีการล้อลักษณะใดเพื่อล้อเลียนนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และสร้างอารมณ์ตลกขบขันให้แก่ผู้อ่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยสืบค้นรวบรวมตัวบทของวรรณกรรมเรื่องปลาทุสุริยวงษ์ และศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และวรรณกรรมลือของไทย จากนั้นจึงนำองค์ความรู้ที่ได้นำมาวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องปลาทุสุริยวงษ์ และเรียบเรียงผลการศึกษาเป็นบทความวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องปลาทุสุริยวงษ์ในฐานะวรรณกรรม ลือ พบว่าผู้แต่งปลาทุสุริยวงษ์ได้ใช้กลวิธีในการลือ เพื่อลือเลียนนิทาน จักร ๆ วงศ์ ๆ และสร้างอารมณ์ตลกขบขันให้แก่ผู้อ่าน 5 ลักษณะ ดังนี้

1. การลือสถานภาพของตัวละครในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ

ตัวละครเอกฝ่ายชายในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ส่วนใหญ่ มักเป็น กษัตริย์หรือโอรสของกษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่หรือมีบุญญาธิการ มีความ เก่งกล้าสามารถในการรบ มีของวิเศษ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงก็มักมี สถานภาพที่สูงส่งเช่นเดียวกัน คือ เป็นพระธิดาของกษัตริย์ต่างเมือง หรือ เป็นพระธิดาที่เกิดต่างเผ่าพันธุ์กัน เช่น เป็นธิดาของเจ้าเมืองยักษ์ เป็นต้น ขณะที่ตัวละครปรีกษาที่พบมากในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ก็คือ ตัวละคร อมนุษย์ ส่วนใหญ่มักจะเป็นยักษ์

ในปลาทุสุริยวงษ์ได้มีการเล่นลือสถานภาพและลักษณะของ ตัวละครในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยเปลี่ยนให้ กลายเป็นปลาและสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ ที่อยู่ในห้วงสมุทร แต่ยังคง สถานภาพของตัวละครเอาไว้ กล่าวคือ ผู้แต่งได้กำหนดให้ปลาและสัตว์ น้ำชนิดต่าง ๆ มีกิริยาอาการ ความคิดและความรู้สึกเช่นเดียวกับมนุษย์

และกำหนดให้สังคมใต้ท้องน้ำเป็นสังคมที่มีชนชั้นกษัตริย์-ไพร่สามัญ เช่นเดียวกับสังคมมนุษย์ที่อยู่บนพื้นดิน

1.1 ตัวละครเอกฝ่ายชาย

แม้ว่าเนื้อความตอนต้นเรื่องที่ขาดหายไป ทำให้ไม่สามารถทราบได้ว่า ปลาทูลสุริยวงษ์ มีบิดาและมารดาชื่อว่าอะไร และอยู่เมืองอะไร แต่จากรายละเอียดของเนื้อเรื่องที่เหลืออยู่ก็สามารถสันนิษฐานได้ว่า ปลาทูลสุริยวงษ์ ซึ่งเป็นตัวละครเอกฝ่ายชาย ไม่ใช่ปลาทูลธรรมดาสามัญ เช่น การกำหนดคำว่า "สุริยวงษ์" มาเป็นชื่อของ "ปลาทูล" ก็ดี การใช้คำขยายความชื่อหรือคำเรียกแทนชื่อของปลาทูลสุริยวงษ์ว่า "เจ้าปลาทูลสุริยวงษ์ทรงศักดิ์ดา" "เจ้าปลาทูลสุริยวงษ์ผู้ทรงศรี" "เจ้าปลาทูลสุริยวงษ์ทรงพิโรธ" "เจ้าปลาทูลภูวราชผู้อาจหาญ" ก็ล้วนเป็นการสื่อความหมายว่า ปลาทูลสุริยวงษ์ ซึ่งเป็นโอรสกษัตริย์

นอกจากจะมีชาติกำเนิดสูงส่งตามชนบของตัวละครเอกในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ แล้ว ปลาทูลสุริยวงษ์ยังมีความเก่งกล้าสามารถในการสู้รบเพราะได้ไปเรียนวิชามาจากฤๅษีปลาภูเขา ดังจะพบเนื้อหาหลายตอนที่ปลาทูลสุริยวงษ์ได้แสดงความเก่งกล้าสามารถของตนเองออกมา เช่น เมื่อทำวปลาหมึกพันหมึกให้น้ำทะเลกลายเป็นสีดำ เพื่อลักพาตัวนางปลาตูกิ่ง ปลาทูลสุริยวงษ์ก็สามารถเป่าคาถาไล่ให้ความมืดดำที่ปกคลุมท้องทะเลนั้นหายไป

เจ้าปลาทูลภูวราชผู้อาจหาญ
มาบังเกิดวิปริตให้ผิดใจ

เห็นเกิดการมืดดำในน้ำไหล
จึงพ่นไพร่คาถาของอาจารย์

ที่มีตมนอนทะเลกาลันตาลสิ้น
ไม่เห็นนางมัจฉายุกพาพาน

ในวารินสว่างแสงได้แจ้งฉาน
ให้เดือดดาลกลุ้มกัลดในหัทไทย
(ปลาทุสุริยวงษ เล่ม 1: 41)

เมื่อปลาทุสุริยวงษสู้กับท้าวปลาหมึก ก็สามารถพ่นพิษที่
เหมือนไฟร้อนใส่คู่ต่อสู้ได้ จนทำให้ท้าวปลาหมึกต้องหนีไป

เจ้าปลาทุสุริยวงษทรงพิโรธ
ถูกปลาหมึกถอยตัวลงกล้างอ
อ้ายปลานี้มีฤทธิ์พ่นพิษมิได้
ขึ้นสู่มันจริงหนอคงมรณา

ผุดกระโดดร้องคำรนพ่นน้ำฝอ
ให้คิดท้อเจ้าปลาทุผู้ศกดา
เหมือนกับไฟสาครร้อนนนักหนา
จะต้องล่าหลบหนีหาพี่ชาย
(ปลาทุสุริยวงษ เล่ม 1: 44-45)

นอกจากนั้น ปลาทุสุริยวงษยังสามารถแปลงกายเป็น
สัตว์ต่าง ๆ จะเห็นได้จากตอนที่สู้กับท้าวปลาหมึก ท้าวปลาหมึกได้แปลง
กายเป็นแมวน้ำจะเข้ามาทำร้าย ปลาทุสุริยวงษจึงแปลงกายเป็นหมาน้ำ
เข้าต่อสู้ท้าวปลาหมึกเห็นดังนั้นจึงแปลงกายเป็นพญานาค ปลาทุสุริยวงษ
จึงแปลงกายเป็นครุฑฆ่าพญานาคจนสิ้นชีวิต

เจ้าปลาทุสู้รบหลีกหลบมา

มัจฉายาพีเลี้ยงเคียงระวัง

เหนปลาหมึกกลายเป็นแมวน้ำแกลวกกล้า
แลเข้ามาจะถือเอาเนื้อหนัง
แสนพิโรธโดดผุดสุดกำลัง

กลับบิตบังกายาเปนหมาน้ำ

เข้าโลดโล่อะสุราแมวปลาหมึก

เสียงครื้นครึกแทบสมุทจะทรุดคว่า

ปลาหมึกกลับเปนนาคาไล่หมาดำ

สุนัขน้ำนั้นกลายเป็นครุฑไลยุทธนา

เฉี่ยวปลาหมึกนาคิผลาญชีวาตร์

ฆ่าพิฆาฎลงดับดับสังขาร์

ท้าวปลาหมึกสุญหายวายชีวา
เจ้าปลาทูลผู้มีกับพี่เลี้ยง
ให้ชื่นชมสมถวิลต่างยินดี

ในมหาวังวลชลธิ
เหนสิ้นเสียงปลาร้ายวายเป็นผี
ออกรีบร่ำวैयाในวาริน
(ปลาทูลสุริยวงษ์ เล่ม 2: 66)

1.2 ตัวละครเอกฝ่ายหญิง

ในเรื่องปลาทูลสุริยวงษ์ มีตัวละครเอกฝ่ายหญิง 2 ตัว ซึ่งมีชาติกำเนิดสูงส่งเป็นธิดาภคินีทั้งคู่ คือ นางปลาตุ๊ก เป็นพระธิดาของท้าวตุ๊กและมเหสี และ นางปลาสลิด ที่เป็นพระธิดาของท้าวปลาช่อนและนางปลากระสง เจ้าเมืองฝักบัวล้อม นอกจากนี้ชาติกำเนิดที่สูงส่งแล้วทั้งนางปลาตุ๊กและนางปลาสลิดยังรูปร่างงามเป็นที่ถูกตาถูกใจของตัวละครเอกฝ่ายชายและตัวละครปรปักษ์ ตามลักษณะของตัวละครเอกฝ่ายหญิงในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ด้วย ดังจะเห็นได้จากตอนที่ปลาทูลสุริยวงษ์พานางปลาตุ๊กเดินทางกลับบ้านเมือง ท้าวปลาหมึกยักษ์ได้เห็นนางปลาตุ๊กครั้งแรกก็รู้สึก "ให้นิยมสมจิตรพิศวาสดี คิดหมายมาตร์นวลนางไม่ห่างเห จะช่วงชิงเอาไปชมให้สมคะเน" หรือ ผู้แต่งได้บรรยายความงามของนางปลาสลิดว่า งามจนจนแมวลายซึ่งเป็นศัตรูกับปลาโดยธรรมชาติหลงใหลมาสู่ขอไปเป็นภรรยา

เจ้าปลาช่อนสุริยวงษ์ทรงสวัสดิ์
นางกระสงมัจฉายาวีลาวรรณ
มีธิดาชื่อว่าปลาสลิด
ดูครีบท่างต้งทองล่ององค์

เป็นกระษัตริย์มัจฉานราสวรรค์
เป็นจอมขวัญอัศวาศวิเศษทรง
งามวิจิตรเลิศล้ำนวลหงษ์
พิตุรงค์ชนนี้มีเมตตา

เจ้าแมวลายมาขอพ่อแม่ให้
สวณไว้ในปราสาทไม่คลาดคลา
กลัวจะไปกินเล่นเป็นภักษา
ให้นางปลากะตึเปนนพีเลี้ยง
(ปลาทุสุริยวงษ เล่ม 2: 69)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวละครหญิงในปลาทุสุริยวงษนั้น แม้จะเป็นปลาเหมือนกัน แต่ก็ยังเป็นปลาคนละชนิด และมีท้องถื่นที่อยู่อาศัยคนละพื้นที่ กล่าวคือ ปลาตุ๊ก (ซึ่งน่าจะหมายถึงปลากังหรือปลาทูกั้ง) เป็นปลาน้ำเค็ม และถือเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกับปลาทุ ส่วนปลาสดเป็นปลาน้ำจืด ซึ่งการสร้างตัวละครเอกหญิงหลายคนและมีลักษณะหลายเผ่าพันธุ์นี้ สอดคล้องกับนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่มีกำหนดให้ตัวละครเอกชายมีความเจ้าชู้ มีชಾಯามาก และมักมีชಾಯาที่ข้ามเผ่าพันธุ์ตนเอง เช่น นางจระเข้ นางกินรี นางยักษ์ เป็นต้น

1.3 ตัวละครปรปักษ์

ตัวละครปรปักษ์ในปลาทุสุริยวงษมีความน่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะผู้แต่งได้เลือกให้ปลาหมึกยักษ์และปลาวาฬมาเป็นตัวละครปรปักษ์ของปลาทุสุริยวงษ จะเห็นว่านอกจากเป็นตัวละครที่อยู่คนละเผ่าพันธุ์กับตัวละครเอก ทั้งปลาหมึกยักษ์และปลาวาฬยังเป็นสัตว์น้ำที่มีขนาดตัวมหึมาใหญ่กว่าปลาทุมาก การกำหนดตัวละครปรปักษ์ให้เป็นคนละเผ่าพันธุ์และมีร่างกายที่ใหญ่โตกว่าตัวละครเอก จึงน่าจะเป็นการล้อตัวละครปรปักษ์ในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่มักจะเป็นยักษ์ ซึ่งจะเห็นร่องรอยความคิดของผู้แต่งในประเด็นนี้ จากคำเรียกตัวละครปลาหมึกและปลาวาฬที่มีคำว่า "ยักษ์" หรือ "อสุรา" ประกอบอยู่ด้วยเสมอ เช่น "ฝ่ายปลาหมึกยักษ์" "เจ้าปลาหมึกอสุรา" "อสุราท้าวปลาวาฬ"

ผู้แต่งปลาหูสุริยวงษ์ได้กำหนดให้ตัวละครปลาวาฬและปลาหมึกเป็นพี่น้องกัน และเป็นเจ้าเมืองเช่นกัน ดังจะเห็นจากที่หมึกใช้คำว่า ท้าว หรือ พระยา นำหน้าชื่อ "จะกล่าวถึงอสุราท้าวปลาหมึก อยู่หน้าภูมิจุฑาที่อำเภอไทรย เป็นน้องพระยาปลาวาฬอนชาญไชย ฤทธิไกรเหลือล้นพันทวี"

การสร้างให้ตัวละครมี "ฤทธิไกรเหลือล้นพันทวี" นี้ ผู้แต่งได้จากอิงลักษณะ ตามธรรมชาติและความสามารถของสัตว์ชนิดนั้น เช่น ท้าวปลาหมึกสามารถ "พันหมึกมาในवलชลศรี ก็มีดม้วท้าวมาในวาริ" หรือ ท้าวปลาวาฬนั้นมีฤทธิ์เดชที่ขนาดตัวใหญ่ แค่กระดิกหางก็ทำให้เรือล่มเป็นพัน และสามารถพัน "คว้นไพร" ได้สูงถึงเมฆ

อสุราปลาวาฬฟังสารน้อง	คำรามร้องก้องกึกพิลึกกลั่น
กระดิกหางเกตราล่มกว่าพัน	พันเป็นคว้นไพรคะเนเทียมเมฆา
เหม่ออ้ายชาติปลาหูเหมือนหม่อมต	ทำหึงยศเกินตัวชั่วหนักหนา
ถูกหางกูโบกไปวายชีวา	ไม่รู้จะไปหนตำบลใด
ถึงจะกินจิ้มพันไม่ทันอยาก	พอเข้าปากก็ไม่รู้ไปอยู่ไหน
ทั้งอ้ายปลาพวกพหลพลไกร	ก็ไม่ได้เป็นภักซ์แต่สักคำ
กำลังโกรธฟาดฟางเสียงผางผึ้ง	แทบประหนึ่งพระสมุทจะชุดคว่า
คงคาเคลื่อนโยกถอนสิงขรขะมา	ทะเลน้ำครึ้นครึ้นเจ็ดวันคืน
ก็ชวนน้องล่องเลื่อนออกเคลื่อนคลาศ	โลกย์กระธาตุหวาดไหวไม่ฝ่าฝืน
พยุพยับเบรียง ๆ ดังเสียงปิ่น	ลอยทะมืนดังภูผาออกคลาไคล

(ปลาหูสุริยวงษ์ เล่ม 1: 47-48)

2. การล้อโครงเรื่องของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ

โครงเรื่องของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มักเป็นเรื่องการผจญภัยตัวละครเอกที่จะต้องออกจากบ้านเมืองเพราะไปเรียนวิชากับฤๅษีในป่า พบตัวละครผู้ช่วยเหลือ ได้ชญาและพลัดพรากกับชญา ได้สู้รบกับตัวละครปรปักษ์ที่มักเป็นยักษ์หรือตัวละครอมนุษย์ต่าง ๆ ก่อนที่จะติดตามหาชญา และอาจได้ชญาคนใหม่ หรืออาจจะกล่าวได้ว่าอนุภาคสำคัญของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ก็คือ "เรียนวิชา ช่วยยักษ์ ลักนาง"

2.1 เรียนวิชา

แม้ว่าเนื้อเรื่องตอนต้นที่ขาดหายไป ทำให้ไม่ทราบว่ปลาทุ สุริยวงษ์ได้เดินทางออกจากบ้านเมืองมาเพื่อเรียนวิชาหรือไม่ แต่หากพิจารณาจากเนื้อหาในช่วงหลังเมื่อปลาทุสุริยวงษ์พ่ายแพ้แก่ท้าวปลาหวาพ ได้มีการบอกไว้อย่างชัดเจนว่า ปลาทุสุริยวงษ์ได้กลับมาขอความช่วยเหลือจากอาจารย์ของตน คือ ฤๅษีปลาทุเลา ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เนื้อเรื่องตอนต้นที่ขาดหายไป น่าจะมีรายละเอียดความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครสองตัวนี้ว่ามาเป็นอาจารย์และลูกศิษย์กันได้อย่างไร

เจ้าปลาทุสุริยวงษ์ผู้ทรงศรี

บัดนี้เกิดดุษกรได้ร้อนใจ

ทั้งพวกพลโยธามันฆ่าสิ้น

ก็สูญหายพรายพริตกำจัดจร

จึงมาหาสิทธิเมตตาด้วย

สังหารหักยักษ์ใหญ่ให้วายปรมาณ

อัญชลีเล่าแจ้งแถลงไข

อ้ายยักษ์ใหญ่ปลาหวาพมารารอน

อิกยุพินโถมยงองค์สมร

ได้เตือตร้อนหนักหนาพระอาจารย์

พระคุณช่วยผ่อนผันป้องกันหลาน

แล้วเล็งฌานคุณงามจะอย่างไร

(ปลาทุสุริยวงษ์ เล่ม 1: 59)

ฤๅษีปลาภูเขาได้ฟังปลาทุสุริยวงษ์เล่าก็สงสาร และคิดจะ "ช่วยเหลือนางสังหารยักษ์ ปราบกษัตริย์ให้เป็นผู้ดี" ด้วยการนำมาคืนใต้ท้องทะเลมา "ซุบเปนนปลาวิหกนกระจอก มีปีกงอกโอบกบินเที่ยวผินผ่น ทรงศักดิ์ากล้าหาญชาญณรงค์ พระนักรธรรม์สมถวิลทรงยินดี" และสั่งให้ปลานกกระจอกเป็นที่เลี้ยงคอยช่วยเหลือปลาทุสุริยวงษ์ในการรบกับท้าวปลาหมึกและท้าวปลาวาฬ และทำให้ปลาทุสุริยวงษ์ชนะได้ในที่สุด

2.2 หมายักษ์

การหมายักษ์เป็นอนุภาคที่สำคัญในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเก่งกาจสามารถของตัวละครเอกสำหรับเรื่องปลาทุสุริยวงษ์นั้น ตัวละครปักษีที่ทำหน้าที่เทียบเคียงกับตัวละครยักษ์ ก็คือ ท้าวปลาหมึกกับท้าวปลาวาฬ ซึ่งสาเหตุของการ "หมายักษ์" นั้นก็มาจากท้าวปลาหมึกเห็นนางปลาตุ๊กตางังขณะที่ตามปลาทุสุริยวงษ์กลับบ้านเมือง จึงพ่นหมึกดำและลักพาตัวนางไปไว้ในถ้ำด้วยความรัก แต่ปลาทุสุริยวงษ์ตามไปช่วยไว้ได้ ท้าวปลาหมึกสู้ไม่ได้ จึงไปขอให้ท้าวปลาวาฬมาช่วยสู้แทน โดยอ้างเหตุว่า "อ้ายปลาหมึกมันนักทำคักดา ชิงเมียข้าเอาไปแล้วไล่ตี" ปลาทุสุริยวงษ์สู้กับท้าวปลาวาฬ แต่เวทมนตร์ของปลาทุสุริยวงษ์ทำอันตรายท้าวปลาวาฬไม่ได้ จนทำให้ปลาทุสุริยวงษ์ต้องเป็นฝ่ายหลบหนีไป

เจ้าปลาทุพนไพรตั้งใจนึก
ฝ่ายปลาวาฬอยู่ตนด้วยทนคง
ถูกเวทมนต์พ่นมาถึงสาหัส
กระดิกหูโอบกกลางนธิ

ล้างข้าศึกให้กระจุกเป็นผุยผง
ทั้งอึ้งยงคักดากล้าฤทธิ์
ยิ่งแค้นขัดลุกไล่มิได้หนี
ในวารีวิเยนวลชลธาร

ทั้งน้ำร้อนมนต์ร้ายก็หายสิ้น กระแสสินธุพลุ่งอยู่พุ่งซร่าน
เจ้าปลาทุเวียนตนवलปลาพา น้ำพัดพานหมุ่นคว้างแหบวางวาย
เลยวลเข้าปากมารปลาพาไฟใหญ่ มันฮุบไว้แหบจะปลิดชีวิตรหาย
ลอดออกได้ทางเหงือกกระเดือกกาย ได้พันตายหลบลิ้นรับหนีมา
(ปลาทุสุริยวงษ์ เล่ม 1: 52-53)

ฤๅษีปลาทุเลาซุบปลานกระจอกขึ้นมาให้ช่วยปลาทุสุริยวงษ์รบ โดยฝ่ายปลานกระจอกนั้นสู้กับท้าวปลาพา "พอได้ท่ากัดตาอะสุเรศ ทั้งสองเนตรจากภักตร์ปลายักษ์" ทำให้ท้าวปลาพาหมองไม่เห็นและถูกปลาทุสุริยวงษ์ไล่กัดจนต้องหนีไป และขาดใจตายในที่สุด ซึ่งก่อนจะตาย ท้าวปลาพา ได้ตั้งจิตอธิษฐานด้วยความอาฆาตแค้นว่า "ขอไปเกิดเมืองมนุษย์วุฒิกไกร ให้ยิ่งใหญ่สูงศักดิ์เป็นยักษ์มาร จะคอยล้างอายปลาทุผู้ข้าศึก ให้สมนึกตามหวังได้สังหาร"

เมื่อท้าวปลาหมึก "เหนเชษฐาเสียวที่ออกหนีจร ยิ่งเดือดร้อนฤไทยโล่วารี" จึง "พ่นน้ำหมึกให้กลุ่มออกกลุ่มคล้ำ ก็มีดคำไปทั่วชลศรี แล้วเอาหนวดเกี่ยวกระหวัดรัตไฟรี ตามวิถีเคยการชานาญมา" แต่ปลาทุสุริยวงษ์ก็เสกมนต์ทำให้น้ำกลับใสเหมือนเดิมได้ ท้าวปลาหมึกเห็นดังนั้นจึงแปลงกายเป็นแมวน้ำจะเข้ามาทำร้าย ปลาทุสุริยวงษ์จึงแปลงกายเป็นหมาน้ำเข้าต่อสู้ ท้าวปลาหมึกเห็นดังนั้นจึงแปลงกายเป็นพญานาค ปลาทุสุริยวงษ์จึงแปลงกายเป็นครุฑฆ่าพญานาคจนสิ้นชีวิต

2.3 ลักนาง

ความรักระหว่างตัวละครเอกฝ่ายชายและหญิงนั้น เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักไม่ใช่ความสัมพันธ์ประเภทที่เข้าตามตรอกออกตามประตูหรือถูกต้องตาม

ธรรมเนียมประเพณี เพราะตัวละครเอกฝ่ายชายมักจะลักพาตัวละครเอกฝ่ายหญิงหนีไปก่อนจนทำให้เกิดเรื่องวุ่นวายตามมา ในเรื่องปลาหูสุรียวงษ์ก็มีเหตุการณ์ตอนลักนางตามลักษณะโครงเรื่องนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่นเดียวกัน กล่าวคือ หลังจากฆ่าท้าวปลาหวาและท้าวปลาหมึกแล้ว ปลาหูสุรียวงษ์ได้มาพบกับนางปลาสดิ พระธิดาของท้าวปลาช่อนเจ้าเมืองฝักบัวล้อม ซึ่งออกมาเที่ยวชมแม่น้ำ ทั้งสองจึงเกิดความพึงพอใจในกันและกัน ปลาหูสุรียวงษ์จึงลอบส่งเพลงยาวขอให้นางปลาสดิออกมาหา เพราะตนเป็นปลาน้ำเค็มจึงเข้าไปหานางปลาสดิในน้ำจืดไม่ได้ โดยให้นางปลาสดิเป็นแม่สื่อส่งเพลงยาวให้ ซึ่งข้อความในเพลงยาวมีดังนี้

สวาสดีหวังตั้งจิตรพิศสวาสดี	สมานราชสารามาสมาน
ราญร่อนรักหนักหน่วงร้อนทรวงราญ	วันพบพานพิศวาสดีไม่ขาดวัน
ศรีสมรทราบการในสารศรี	ขวัญจิตรพี่หวังถนอมแม่จอมขวัญ
อันความรักหนักยิ่งทุกสิ่งอัน	จนใจคนจะไปหาเข้าตาจน
ด้วยเข้าน้ำจืดไปไม่ได้ด้วย	สนใจช่วยน้องแจ้งแห่งนุสนธ์
ทนสวาสดีมาทนุซพี่สุดทน	เชิญถนอมปราณีพี่ขอเชิญ
น้องมาให้พบพี่อีกทีน้อง	เงินขัดข้องขนิษฐาเจ้าอย่าเงิน
เจริญรักแจ้งความตามเจริญ	พี่ขอเชิญแล้วตามหาเอย
	(ปลาหูสุรียวงษ์ เล่ม 1: 69-71)

ในที่สุดนางปลาสดิก็ออกมาพบกับปลาหูสุรียวงษ์ที่บริเวณปากน้ำ ปลาหูสุรียวงษ์เสกคาถาให้นางปลาสดิอยู่ในน้ำเค็มได้พอดีกับท้าวปลาช่อนทราบเรื่องนางปลาสดิหายไป จึงยกทัพติดตามมาทัน ปลาหูสุรียวงษ์บอกว่าจะพานางปลาสดิไปที่บ้านเมืองตนแล้วจะกลับมาขอขมา ท้าวปลาช่อนไม่ยอมจึงเกิดสู้รบกัน ปลาหูสุรียวงษ์และ

ที่เลี้ยงฆ่าอาหารปลาตายไปเป็นจำนวนมาก แต่ไม่กล้าฆ่าทำวปลาช้อน เพราะเห็นแก่งางพลาสติก ซึ่งชวนนางพลาสติกหนีไปในน้ำเค็ม ทำให้ทำวปลาช้อนจนปัญญาที่จะติดตามต่อไปได้

3. การล่อชนบนิยมทางวรรณศิลป์

นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ จำนวนมากถูกสร้างสรรค์ขึ้นในลักษณะนิทาน คำกลอน ซึ่งมีชนบนิยมทางวรรณศิลป์บางประการที่กวีนิยมแต่งสืบต่อกัน มา เช่น นิยมให้มีบทลงสรทงเครื่อง บทชมกระบวนทัพ บทชม ธรรมชาติ บทครวญ บทบรึกษา เป็นต้น ซึ่งผู้แต่งปลาทุสุริยวงษ์ก็มีความตั้งใจจะล่อชนบนิยมทางวรรณศิลป์ต่าง ๆ โดยนำมาใส่เอาไว้ในเรื่อง ด้วย แต่มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องและ ตัวละคร

3.1 บทลงสรทงเครื่อง

บทลงสรทงเครื่องหรือบทอาบน้ำแต่งตัว มักเกิดขึ้นเมื่อ ตัวละครจะไปขึ้นเผ้า ออกเดินทาง หรือยกทัพ ซึ่งในวรรณคดีนิทานและการละคร มักบรรยายให้เห็นความสูงศักดิ์ของตัวละครผ่านการพรรณนา วิธีการอาบน้ำและการแต่งเครื่องทงต่าง ๆ วิจิตรงดงาม

ในเรื่องปลาทุสุริยวงษ์มีบทลงสรทงเครื่องที่น่าสนใจ มากอยู่ตอนหนึ่ง คือ บทลงสรทงเครื่องของนางพลาสติกก่อนที่จะออก เดินทางไปชมแม่น้ำ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าผู้แต่งต้องการจะล่อชนบการ ประพันธ์บทลงสรทงเครื่อง เพราะภาพการอาบน้ำแต่งตัวของนางปลา สติไม่ได้ทำให้รู้สึกถึงความยิ่งใหญ่และความมดงามของตัวละคร แต่มุ่งให้เกิดความรู้สึกตลกขบขัน เพราะนางพลาสติกใช้น้ำพริกเทศอาบร่างกาย

และมีเครื่องแต่งกายแพรวพราวด้วยใบหอม มะขาม พริกเทศ หอม กระเทียม ซึ่งล้วนเป็นวัตถุดิบในการปรุงอาหารทั้งสิ้น

โฉมเจ้ายอดกัลยาพลาสติก เข้าสถิตยในฟองที่ห้องสง
น้ำพริกเทศซึบซาบเข้าอาบองค์ ครั้นเสร็จทรงเครื่องประดับระยับพราว
นางสอดสร้อยใบหอมสรวมกรอมคอ งามล่อฟ่องศรีมณีชาว
ใส่กำไลข้อมะขามเพ็ชรวามวาว ทับทรวงพราวพริกเทศวิเศษทรง
ผูกปล้ำหอมกระเทียมดูเรียมศรี ล้วนมณีนพมาศราชหงษ์
สี่พี่เลี้ยงเคียงข้างนางโฉมยง เสด็จลงปรางมาข้างนำพลัน
(ปลาทูลสุริยวงษ์ เล่ม 2: 71)

3.2 บทชมกระบวนทัพ

บทชมกระบวนทัพมักมุ่งแสดงให้เห็นถึงแสนยานุภาพ และความยิ่งใหญ่ของทัพ โดยกวีจะบรรยายภาพไพร่พลทหารที่มีกิริยา ซิงซัง ถืออาวุธต่าง ๆ ครบมือ มีความพร้อมเพรียงที่จะสู้รบ และมีการ บรรยายเป็นลำดับหรือเป็นหมู่เหล่าอย่างชัดเจน

สำหรับบทชมกระบวนทัพในเรื่องปลาทูลสุริยวงษ์นั้น ปรากฏในเหตุการณ์ตอนที่ท้าวปลาซ่อนสั่งให้จัดทัพเพื่อออกติดตามนาง พลาสติกที่หายตัวไป กระบวนทัพปลาที่จัดขึ้นในตอนนั้น นอกจากจะมีการ พรรณนาให้เห็นภาพกองทัพที่ยิ่งใหญ่ไปด้วยจำนวนปลาที่ "ออกล้วนหลาม มัจฉาในสาคร" ซึ่งผู้แต่งได้แสดงภูมิรู้ทางมินวิทยาในการกล่าวถึงปลาน้ำ จืดหลายสายพันธุ์ กว่า 30 ชนิด แล้ว ยังให้ความรู้สึกแปลกใหม่น่าสนใจ เพราะไม่เคยมีวรรณกรรมเรื่องใดกล่าวถึงกระบวนทัพปลามาก่อน

เจ้าชะโองอาจอำมาตย์กล้า	รับบัญชาขนอบนบเคารพสาม
รับมาจัดโยธากล้าสงคราม	ออกลั่นหลามมัจฉาในสาคร
เจ้าปลาเค่าปึกขวากับปลาช่อย	ออกแล่นลอยเปนต์ับสลับสลอน
อ้ายเบี้ยวคุมอ้ายบ้าพลากร	ปลาเนื้ออ่อนปึกซ้ายสวายวัง
คางเปื่อนคุมปลาเกาเบนนำทัพ	เทพโรับคุมปลากรายอยู่ภายหลัง
ปลาตะโคกคุมกระแหแลประดั่ง	หมวดพรหมตั้งเป็นหมวดคอยตรวจพล
ปลากะเพียนดาบลาวอันห้าวหาญ	เคยชำนาญการศึกได้ฝึกฝน
สังกะวาดอ้ายต้องออกล่องชล	ดูคุมพลปึกขวาคอยราวี
เจ้าปลาบู่กล้านักกับปึกเป่า	คุมพวกเหล่าชีวะช่าชลาศรี
กะพงแสมกับปลาม้าต้วกล้าดี	คุมโยธิปลาเสือเหลืออุทธา
ปลากะทิงกับนวลจันอันฉะกาจ	คุมสลาตไพร่นายทั้งซ้ายขวา
เจ้าปลากดกับปลาเข็มเต็มศักดา	คุมเจ้าปลาหัวตะกั่วลั่นตัวดี
ปลากริมกับไส้ตันอันขันแขง	ทั้งแขยงฤทธิ์เหลือปลาเสือสี่
ปลาตีนกับกำพรวดตรวจโยธิ	สำหรับที่ทัพหลังอยู่รั้งรา
	(ปลาทุสุริยวงษ์ เล่ม 2: 90-91)

3.3 บทชมธรรมชาติ

บทชมธรรมชาตินับเป็นขนบทางวรรณศิลป์อีกอย่างหนึ่งของวรรณคดีไทย ซึ่งกวีมักจะแต่งขึ้นเมื่อตัวละครออกไปเที่ยวชมอุทยานหรือออกเดินทางเข้าไปในป่า โดยมีเนื้อหาเป็นบทชมต้นไม้ดอกไม้ ชมนกชมสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งเรื่องปลาทุสุริยวงษ์ได้มีบทชมธรรมชาติในตอนที่ปลาทุสุริยวงษ์พานางปลาตุ๊กแกออกเดินทางกลับบ้านเมืองของตน ปลาทุสุริยวงษ์ได้ชี้ชวนให้นางปลาตุ๊กแกชมบรรดาสัตว์น้ำต่าง ๆ ที่อยู่ตามรายทางอย่างเพลิดเพลิน เช่น หอย ปู แมงดา พร้อมกับได้แสดงภูมิรู้ทางธรรมชาติวิทยาของสัตว์ทะเลบางชนิด เช่น พฤติกรรมของแมงดาที่ตัวเมียจะคอย

หาเหยื่อให้ตัวผู้ และพฤติกรรมของปูตัวเมียที่จะกินปูตัวผู้เป็นอาหารเวลาที่ปูตัวผู้อ่อนแอกจากการลอกคราบ

เจ้าปลาทุสุริวงษ์ผู้ทรงโฉม	เคียงประโลมเยาวมิตร์พิศมัย
ซี้ชมปทุมหอยเทียวลอยไป	ที่เกาะใหญ่หอยเบียดกรैयाราย
หอยแมงภูจวบแจจแลแครงกาบ	อ้าปากงาบอยู่ในวชลลสาย
อีกหอยเม่นเสียบสังข์ทั้งหอยทราย	ทั้งหอยลายหอยกะพงแพงลมลอย
ปูทะเลปูแสมแลปูม้า	เจ้าแมงดาลอยเป็นคู่ไม่รู้ถอย
ตัวผู้เกาะภรรยาเทียวพาลอย	ตัวเมียคอยหาเหยื่อเผื่อให้กิน
นางแมงดาน่าปราณีช่างดีนัก	รู้จักรักภักศดาพาผันผิน
มันช่วยอยู่แต่ฮูปูใจทมิฬ	มันสู้กินภักศดาไม่เอาไลย
เห็นตัวอ่อนนอนกลอกด้วยลอกคราบ	เข้าเค้นคาบหนีบกัดจนตัดไชย
แล้วลากเนื้อเลือดกินเสียสิ้นไป	ได้อิ่มใจแล้วก็ปล่อยขึ้นลอยแพ
จึงเรียกแม่มายลอยแพมาแต่นั้น	เป็นพงษ์พันธูปทะเลคะเนแน่
ปลาทุบอคนางตุ๊กถ้ำรังแก	เช่นนั้นแท้แล้วพี่ซีวีวาย

(ปลาทุสุริวงษ์ เล่ม 1: 38-39)

3.4 บทกรรม

บทกรรมมักเกิดขึ้นเมื่อตัวละครต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก เช่น เมื่อต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง กวีก็มักจะกำหนดให้ตัวละครครวญสั่งลาบ้านเมือง สถานที่ หรือผู้คนที่ใกล้ชิด หรือเมื่อต้องพลัดพรากจากคนรัก กวีก็มักจะกำหนดให้ตัวละครครวญถึงความรักความหลังตลอดจนคุณความดีของคนรัก เป็นต้น ในเรื่องปลาทุสุริวงษ์มีบทกรรมสั่งลาบ้านเมืองที่เป็นไปตามขนบของนางปลาสดิที่ตัดสินใจจะหนีออกจากเมือง เพื่อไปหาปลาทุสุริวงษ์ซึ่งรออยู่ที่ปากแม่น้ำ โดยนางปลาสดิได้

ครวญลาฟองทองที่เคยอาศัย ลาเมืองผักบั้งล้อม บิดามารดา สาวใช้
นางกำนัล และนางปลากระดี่ผู้เป็นที่เลี้ยง

พอพลบค่ำอำศรีสุริเยศ	สมสังเกตแสนโสมนัส
สัจเจียบสาวสวรรค์กัลยา	นางมัจฉาชวนกันจะคล้อย
พระมิ่งมิตรธิดาปลาสด	ให้หวลคิดปรางปรางที่อาไศรย
เคยอยู่กินฟองทองที่ห้องใน	จะจากไปก็จะยุบฟ่อฟุบลง
โอน่าอาไลยนักกรุงผักบั้ง	เคยบำรุ่งสูงประยูรสกุลหงษ์
ไอ้สงสารบิดูราขมาตุรงค์	จะโศกทรงเศร้าจิตถึงธิดา
ไม่เห็นลูกก็จะผูกอาไลยร่ำ	จะครวญคร่ำเศร้าสร้อยละห้อยหา
ไอ้สงสารสาวสวรรค์กัลยา	จะโศการ่ำให้อาไลยลาน
ทั้งกระดี่ที่เลี้ยงเคยเคียงข้าง	จะต้องรำน้องยาน่าสงสาร
จะให้หวลครวญคร่ำได้รำคาล	เยวมาลัยโศกศัลย์พันทวี

(ปลาหุสุริยวงษ์ เล่ม 2: 86-87)

นอกจากนั้น ยังมีบทครวญที่น่าสนใจอีกตอนหนึ่งซึ่งเป็น
บทครวญที่มีลักษณะแหวกขนบ คือ บทครวญของนางปลาสดที่ครวญ
คิดถึงปลาหุสุริยวงษ์ที่พบกันตอนนางไปเที่ยวชมแม่น้ำ บทครวญของนาง
ปลาสดกล่าวถึงคุณความดีของปลาหุว่าเป็นที่ "ชื่นอุราประชาชน" เพราะ
เป็นอาหารที่คนจนหารับประทานได้ง่าย เนื่องจากราคาถูกเพียง "สองตัว
อัฐ" ซึ่งหากไม่มีปลาหุแล้ว คนจนก็ไม่รู้ว่าจะรับประทานอะไร

ฝ่ายโฉมนางธิดาปลาสด	ให้สุดคิดหม่นหมองไม่พองศรี
ถึงปลาหุภูวนัยให้ทวี	โอ้อ่าพี่ชื่นอุราประชาชน

ได้ระดับดับจนเมื่อคนซัด
ถ้าไม่ได้พอปลาหูกระมด

สองตัวอัฐพอได้พักเป็นมักผล
ไอ้คราจะจนจะหันหน้าไปหาใคร
(ปลาหูสุริยวงษ์ เล่ม 2: 84)

3.5 บทหึงหวงบริภาษ

ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ก็คือ การที่ตัวละครเอกฝ่ายชายมักมีนิสัยเจ้าชู้และมักมีภรรยาหลายคน ซึ่งในตอนท้ายอาจนำไปสู่บทหึงหวง อิจฉาริชยาระหว่างเมียน้อยและเมียหลวง (ศิริพร ฐิตะฐาน, 2539 : 158) ในเรื่องปลาหูสุริยวงษ์นั้น ก็มีบทหึงหวงบริภาษระหว่างชายาปลาทั้งสองของปลาหูสุริยวงษ์เช่นเดียวกัน กล่าวคือเมื่อปลาหูสุริยวงษ์พานางปลาสติตหนีมาแล้ว ก็กลับเข้าไปที่เมืองของท้าวปลาตุ๊ก เพื่อจะไปรับนางปลาตุ๊กซึ่งเป็นชายาคคนแรกกลับไปบ้านเมืองด้วย เมื่อนางปลาตุ๊กและนางปลาสติตพบกันก็บริภาษด่าทอกันุ่นวายด้วยความหึงหวงปลาหูสุริยวงษ์

เป็นที่น่าสังเกตว่าบทบริภาษระหว่างสองนางปลานี้ นอกจากจะเน้นการด่าที่พฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์แล้ว ยังด่าไปถึงชาติกำเนิดหรือเผ่าพันธุ์ของอีกฝ่ายด้วย เช่น "อีน้าจืดพีซพันธ์ดีมันแตก" หรือ "อีมัจฉาน้ำเค็มมันเต็มกลั่น"

เจ้าปลาหูรู้เท่าเขาวมมิตร
นางสติตรูเรื่องเคืองระคาย
นางตุ๊กแสนโกรธพิโรธร้อง
ชิงผิวกุสู่สมภริมยา
อีน้าจืดพีซพันธ์ดีมันแตก
ปลาน้ำจืดขมมึงไม่ถึงใจ

บอกสติให้บังคมนางโฉมฉาย
เจ้าช่อนชายเนตรให้ไม่วันทา
ช่างจงหองอีสติตริศยา
ยังมีหน้าถือยศไม่ลดใคร
จึงมาแซกน้ำเค็มให้เต็มไส้
.....ให้รู้ถ้าปลาสินธุ

นางสลิติฟังตุ๊กแกให้คั้งแค้น
จึงว่านางปากกล้าอย่าว่ากู
อิมัจฉาน้ำเค็มมันเต็มกลั่น
ตั้งอีปลาบางหม้อในบ่อบึง

ด้วยสุดแสนอัปประยจะอดสู
ใครจะรู้จักตัวว่าผัวมึง
ดู...มันเต็มทรวงมาหวงหึง
พอมมาถึงจัดจ้านพานกระแซง
(ปลาทูลสุริยวงษ์ เล่ม 3: 103-104)

4. การลือพฤติกรรมและธรรมชาติของปลา

อารมณ์ขันกับวรรณกรรมลือเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกัน
ได้ ซึ่งอารมณ์ขันลักษณะหนึ่งที่ปรากฏในเรื่องปลาทูลสุริยวงษ์นี้ ก็คือ การ
ลือพฤติกรรมและธรรมชาติของปลา ซึ่งผู้แตงน่าจะเป็นผู้ที่ช่างสังเกตและ
รู้จักพฤติกรรมและธรรมชาติของปลาเป็นอย่างดี และสามารถนำข้อมูล
เหล่านั้นมาแตงยั่วล้อให้เกิดอารมณ์ขัน เช่น เมื่อสังเกตว่า ปลามักชอบ
แอบอยู่ตามจอกแหนหรือใต้กอสวะ ก็นำมาแตงสร้างเรื่องให้ปลาทูล
สุริยวงษ์นำนางปลาตุ๊กแกมาซ่อนอยู่ในจอก เพราะเกรงว่านางจะเกิด
อันตรายตอนที่ตนรบกับท้าวปลาพาฬ ดังข้อความว่า "จึงเอาจอกให้สมร
แล้วสอนสั่ง เจ้าจงบังกายอยู่อย่าไครย อาจสามารถป้องกันสรรพภัย
ไม่มีใครเหนงองค์นางนงคราญ" ซึ่งเคราะห์ดีที่สายน้ำพัดจอกนั้นกลับมา
ที่เมืองท้าวปลาตุ๊กแก นางปลาตุ๊กแกจึงได้ออกจาก "จอกสุวรรณอันเลขา"
เข้าไปหาพระบิดามารดา หรือ เมื่อนางปลาสลิติจะออกมาชมแม่น้ำ พวก
ปลาชิว ปลาซ่า และปลาสร้อยก็ตระเตรียม "จัดสวะวอทองที่ล่องชล
คอยนฤมลประทับสำหรับทรง"

นอกจากนั้น ปลายังมีพฤติกรรมชอบกินเหยื่อที่ลอยมาตามน้ำ
จนทำให้คนเราใช้เหยื่อเป็นตัวล่อในการตกเบ็ด ทั้งยังรวมไปถึงมีการจับ
ปลาด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น แห อวน ดังนั้นก่อนที่นางปลาสลิติจะออก
เดินทางไปเที่ยวชมแม่น้ำ ท้าวปลาช่อนก็ได้สั่งนางปลากระดีให้คอยดูแล

นางปลาสดิอย่างใกล้ชิดและคอยระวังภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยให้รู้เท่าทันอุปายของมนุษย์

แล้วตรัสสั่งนางกระตีพระพี่เลี้ยง	อย่าหลีกเลี้ยงอยู่ชิดชนิษฐา
ถ้าน้ำจิตพัดลงแล้วจงมา	คอยรักษาอวนแหแลดูนาง
พบอาหารสิ่งใดในกระสินธุ์	อย่าให้กินจะวิบัติได้ชัดขวาง
จะต้องเหยื่ออาสัจเบ็ดมันวาง	จงดูนางไปให้ต้อยามีไทย

(ปลาทสุริยวงษ์ เล่ม 2: 71)

5. การลือชะตากรรมของปลาในฐานะที่เป็นอาหารของมนุษย์

ปลาเป็นสัตว์น้ำที่คนเรานิยมนำมาทำเป็นอาหารมาตั้งแต่อดีตกาล ทั้งยังสามารถพลิกแพลงทำอาหารได้หลายชนิด ดังนั้นผู้แต่งจึงได้สร้างอารมณ์ขึ้นด้วยการลือชะตากรรมของปลาในฐานะที่เป็นอาหารของมนุษย์ เช่น เมื่อปลาทสุริยวงษ์หนีรอดตายมาจากท้าวปลาพายไฟได้ ก็อธิษฐานขอให้มิแต่ คนรักคนชอบตน ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปลาทสุริยวงษ์ขอ ได้แก่ สายบัว มะดัน และกะทิ อันเป็นส่วนประกอบสำคัญของ "สายบัวต้มกะทิปลา" ซึ่งเป็นอาหารโบราณ ที่คนไทยนิยมรับประทาน

แสนเสียดายโยธาปลาทั้งหลาย	มาวางวายสิ้นหมดกำสรดศรี
คิดถึงกายวายเร่อยู่อีก	แทบชีวีจะวายในสายชล
ขอคุณพระสายบัวคุ้มตัวฉัน	ลูกมะดันย้ากะทิจิริมล
จงเป็นเครื่องคุ้มครองปกป้องตน	ให้ฝูงคนชอบจริงทั้งหญิงชาย

(ปลาทสุริยวงษ์ เล่ม 2: 57-58)

หรือในเหตุการณ์ท้าวปลาซ่อนยกทัพติดตามปลาทูลสุริยวงษ์และนางปลาสลิดมาทัน ปลาทูลสุริยวงษ์ได้ขอโทษท้าวปลาซ่อนและได้สัญญาว่าเมื่อกลับถึงบ้านเมืองแล้ว จะเอาสิ่งของมาขอขมาตามประเพณีที่ได้ล่วงเกินลักพาตัวนางปลาสลิดมา ซึ่งสิ่งของที่ปลาทูลจะเอามาขอขมานั้น ก็คือ ตะไคร้ ใบมะกรูด น้ำพริกเผา อันเป็นส่วนประกอบสำคัญของต้มยำปลาซ่อน

เราขอโทษโปรดให้อะไยเถิด	ที่ละเมิดพลังผิดชนิษฐา
เราจะกลับคืนหลังยังพารา	จะทำมาตามการบูรณมี
ทั้งตะไคร้ใบมะกรูดน้ำพริกเผา	จะให้เขามาประนตบทศรี
เครื่องต้มยำตามพระราชประเพณี	พระภูมิยกโทษได้โปรดปราน

(ปลาทูลสุริยวงษ์ เล่ม 2: 95)

ในเหตุการณ์ตอนนางปลาสลิดหนีตามปลาทูลสุริยวงษ์ไป ท้าวปลาซ่อนได้ให้โหรปลาหม่อมมาทำนายดวงชะตาของนางปลาสลิดว่าจะเป็นอย่างไบบ้าง โหรปลาหม่อมทำนายว่าเมื่อถึงเดือนสิบสองปีเถาะ นางปลาสลิดจะมีเคราะห์ให้ไหลไปกับน้ำ จะถูกตัดหัวเอาไปตากแดด และต้องปะปนกับเกลือ ซึ่งการนำปลาสลิดไปตัดหัว หมักเกลือ และตากแดด ก็คือ วิธีทำปลาสลิดเค็ม

ท่านโหรปลาหม่อมว่าขอรับ	คาบตำหรับดูยามตามนิไสย
เดือนสิบสองปีเถาะเคราะห์กระไร	เกิดน้ำใหญ่นางจะหลามไปตามชล
ถึงกับตัดหัวจากออกตากแดด	จะต้องแปดปนเกลือเหลือขัดสน
ไม่เช่นนั้นจะต้องเจียนอยู่เวียนวล	แจ้งนุสนธิ์ทูลความไปตามมี

(ปลาทูลสุริยวงษ์ เล่ม 2: 89)

นอกจากการกล่าวลือว่าปลากลายเป็นอาหารรายการต่าง ๆ แล้ว ยังมีการลือด้วยการกล่าวถึงภาชนะและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำอาหาร เช่น เมื่อทำวปลาช่อนเสด็จออกกว่าราชการงานเมืองกับเหล่าเสนา ก็ไม่ได้นั่งบนบัลลังก์ปกติ แต่เป็นการว่าราชการบน "เชียงมะขามงามวิไล" หรือ เมื่อปลาทูลสุริยวงษ์มาหาฤๅษีปลาภูเขาเพื่อให้ช่วยเหลือเอาชนะทำวปลาว่าพนั้น ฤๅษีปลาภูเขากำลังเข้าถ้ำกำลังจะนิพพานอยู่ในกระทะ ปลาทูลสุริยวงษ์เห็นดังนั้นจึงรีบขอร้องให้อย่าเพิ่งนิพพาน ฤๅษีปลาภูเขาจึงละถ้ำออกมาจากกระทะ แล้วไปอยู่บนจานเชิงแทน

เห็นสิทธิเข้าถ้ำนิพพานพระ กลัวจะลู่พระนิพพานการอัคคี	ในกระทะนั่งอยู่เสี่ยงฉุนฉิ่ง เข้าสู่ที่พระเข้าถ้ำสิ้นสมภาร
---	---

.....

ท่านภูเขาล่าเข้าถ้ำหมายการเที่ยง ค่อยเผยอลิ้มเนตรสังเกตตา จึงออกจากถ้ำทะเลสละกิจ แล้วได้ถามตามที่มีสำคัญ	ได้ฟังเสียงสำเนียงคนเรียกหา เหนเจ้าปลาทูลมาทรงจาบัลย์ ขึ้นสถิตย์งานเชิงอันเชิดฉิ่ง พระหลานขวัญกลับม่าว่าอะไร (ปลาทูลสุริยวงษ์ เล่ม 2: 57-58)
---	--

อภิปรายผล

"...การลือไม่ใช่การลอกเลียนวรรณกรรมต้นแบบ แต่เป็นกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ที่ผู้เขียนต้องสามารถสร้างเค้าเงื่อนให้ผู้อ่านเชื่อมโยงไปสู่วรรณกรรมต้นแบบได้เรื่องใดขณะเดียวกันก็ต้องนำสิ่งที่ลือมาปรับสร้างใหม่ให้มี

ความไม่เหมาะสมกลมกลืน หรือบิดเบี้ยวไปจากความจริง
เพื่อให้เกิดอารมณ์ขัน"

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2552: 451-452)

การที่ผู้แต่งปลาทุสุริยวงษ์ได้นำปลาและสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ มาใช้เป็นตัวละครเอกในเรื่อง และกำหนดให้มีสถานภาพและลักษณะบางอย่างที่เหมือนคล้ายกับละครเอกในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ตลอดจนยังนำโครงเรื่องและขนบนิยมต่าง ๆ ของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มาใช้ โดยปรับเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่องให้มีความแตกต่างออกไป เพื่อให้เกิดความสมเหมาะ กับตัวละครที่เป็นปลาและสัตว์น้ำ ทำให้เนื้อเรื่องของปลาทุสุริยวงษ์ มีความแปลกใหม่และน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง นอกจากความตลกขบขันและสนุกสนานที่ผู้อ่านได้รับจะเกิดจากการได้คิดเทียบเคียงเชื่อมโยงว่าตัวละครที่มีลักษณะสูงส่งในนิทานได้กลายสภาพมาเป็นปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ ที่คุ้นชินอยู่ในจานอาหารแทบทุกวันแล้ว ยังเป็นเพราะกลวิธีการเล่นล้อและเสียดสีพฤติกรรมและชะตากรรมของเหล่าปลาที่ต้องตกเป็นเหยื่อและอาหารของมนุษย์

อาจกล่าวได้ว่าผู้แต่งนิรนามที่บรรจงประพันธ์วรรณกรรมนี้ขึ้น ได้ใช้ทั้งความรู้ทางมีนวิทยา ความคิดสร้างสรรค์ และอารมณ์ขัน ในการรังสรรค์องค์ประกอบต่าง ๆ ของวรรณกรรมเรื่องปลาทุสุริยวงษ์ ขึ้นจนกลายเป็นภาพที่บิดเบี้ยวไปจากของจริง อันเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมล้อ และส่งผลให้ตัวบทงานวรรณกรรมเรื่องนี้กลายเป็นเครื่องพิสูจน์และสิ่งยืนยันค้ำกล่าว ที่ว่า "วรรณกรรมล้อ...เป็นงานที่แต่งยากและวรรณกรรมล้อขึ้นเยี่ยม จึงเกิดจากความคิดสร้างสรรค์และอัจฉริยภาพของผู้แต่งอย่างแท้จริง" (ราชบัณฑิตยสถาน 2552 : 452) ได้เป็นอย่างดี

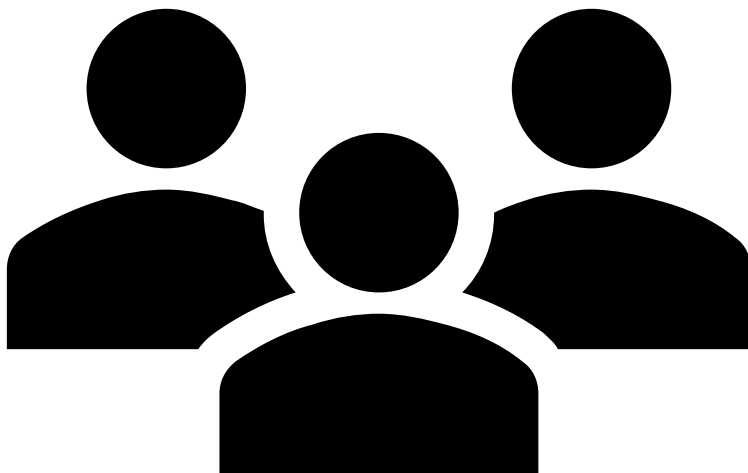
บรรณานุกรม

- เตือนใจ สินทะเกิด. **วรรณคดีชาวบ้านจาก "วัดเกาะ"**. ปรินญา
การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520.
- น้ำมนต์ อยู่อินทร์. **พัฒนาการของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ สู่ภาพยนตร์ไทย
แนวแฟนตาซีในสังคมไทย**. รายงานการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุน
จากหอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) ประจำปี 2556.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับ
ราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2552.
- ศิริพร ชูตะฐาน ฦ ถलग. **ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น : การศึกษา
คติชนในบริบททางสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2539.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน **โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับ
เยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว,
2545.

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการแต่งตั้งและการพ้นตำแหน่งของกำนัน
ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน
อันเนื่องมาจากการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร

Legal Problems Related to The Appointment and Termination of Office as
Subdistrict Headman, Village Headman, Assistant Village Headman, Subdistrict
Medical Practitioner and Assistant Subdistrict Headman as The Result of The
Rise of Local Status as Town Municipality or City Municipality

จิตรกรณ์ นนทะบุรณ์ *
ตรีเพชร จิตรมहिมา **

- * นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม
E-mail : jittakorn_ta@hotmail.com
- ** อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีปทุม ขอนแก่น E-mail : tripetch1919@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมือง (Municipality) หรือเทศบาลนคร (City Municipality) โดยศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการแต่งตั้งและการพ้นตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน อันเนื่องมาจากการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร โดยมุ่งศึกษาปัญหาทางกฎหมายและอุปสรรคจากกฎหมายสองฉบับ คือ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 โดยเน้นวิเคราะห์และศึกษาความเป็นมา แนวความคิดที่เกี่ยวข้อง หลักกฎหมายระเบียบ และข้อบังคับที่นำมาใช้เกี่ยวกับกรณีการแต่งตั้งและการพ้นจากตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน อันเป็นผลมาจากการที่กฎหมายกำหนดให้ยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร

กฎหมายกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวมีลำดับศักดิ์ทางกฎหมายเท่ากัน แต่กำหนดเนื้อหาแตกต่างกัน กล่าวคือ มาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 บัญญัติว่า “เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ให้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นนั้น และให้บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล

และสารวัตรกำนัน พ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้น” แต่ มาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระ พุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 กลับบัญญัติว่า “การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำมิได้”

บทบัญญัติดังกล่าวมีความขัดแย้งกัน จึงทำให้เกิดความไม่ชัดเจนว่า การที่กฎหมายกำหนดให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำ ตำบล และสารวัตรกำนันพ้นจากตำแหน่งนั้น จะถือเป็นการยกเลิกตำแหน่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ตามนัยของมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง ท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 หรือไม่ จึงเห็นควรศึกษาปัญหากฎหมายใน ประเด็นดังกล่าว และจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง จึงควรแก้ไข เพิ่มเติมกฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาใน งานนิพนธ์นี้พบว่าสมควรยกเลิกตำแหน่งแพทย์ประจำตำบล และสารวัตร กำนัน เนื่องจากหมดความจำเป็นที่จะคงไว้เมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นเป็น เทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร โดยหากดำเนินการตามที่เสนอแนะดังกล่าว อาจส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารงานแผ่นดินในท้องถิ่นในภาพรวม ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ปัญหากฎหมายการแต่งตั้งและการพ้นตำแหน่ง, การยกฐานะ ท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร

Abstract

This thesis aimed to study on raising the status of locality to town municipality or city municipality by studying legal problems related to the appointment and termination of office of the subdistrict headman, village headman, assistant village headman, subdistrict medical practitioner, and assistant subdistrict headman because of raising the status of locality as town municipality or city municipality, and to study problems, barriers and objections from two issues of law as follows: The Municipal Act B.E. 2496, amended by the Municipal Act B.E. 2546 (No. 12) and the Enforcement of the Local Government Act B.E. 2457, amended by the Enforcement of the Local Government Act (No. 12) B.E. 2552 regarding to the appointment and termination of office of the subdistrict headman, village headman, assistant village headman, subdistrict medical practitioner, and assistant subdistrict headman due to raising the status of locality as town municipality or city municipality.

Both acts have equal dignitary of the law as well but the content was different, that is Section 4, paragraph one of the Municipal Act (No. 12) Act B.E. 2546 states that “After the expiration of one year from the date of the notification of the Ministry of Interior already raised the position of any locality to be town or city municipality, it prohibits the use of the Enforcement of the Local Government Act in the part of regulation for appointment of office

of the subdistrict headman, village headman, assistant village headman, subdistrict medical practitioner, and assistant subdistrict headman in that local area, and provided those who are office of the subdistrict headman, village headman, assistant village headman, subdistrict medical practitioner, and assistant subdistrict headman to be terminated from the position and special duties in that local area. Later “ Section 3, paragraph 2 of the Enforcement of the Local Government Act, B.E. 2457, amended by the Enforcement of the Local Government Act (No. 12) B.E. 2552 states that The cancellation of the office of the subdistrict headman, village headman, assistant village headman, subdistrict medical practitioner, and assistant subdistrict headman shall not be made.”

Considering the provisions of both acts mentioned above, it can be seen that there is not clear in the event of termination of the office of the subdistrict headman, village headman, assistant village headman, subdistrict medical practitioner, and assistant subdistrict headman. It is considered that it was the cancellation of the office of the subdistrict headman, village headman, assistant village headman, subdistrict medical practitioner, and assistant subdistrict headman under Section 3, paragraph 2 of the Enforcement of the Local Government Act, B.E. 2457, amended by the Enforcement of the Local Government Act (No. 12) B.E. 2552 whether or not , or to resolve such ambiguous problems. It was agreed to amend the law in related part in order to keep the position of the office of the subdistrict headman, village headman,

assistant village headman to be able to continue in functioning, however, the results from this study show additional opinions that it should cancel the subdistrict medical practitioner, and assistant subdistrict headman because it does not need anymore. If the legislation is modified and updated more from this study results, it may result in benefits to the national administration, and it makes efficiency and effectiveness even more

Keywords: legal problems related to the appointment and termination of office, the rise of local status as town municipality or city municipality

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นสถาบันที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นผู้ช่วยเหลือทางราชการในการบำบัดทุกข์และบำรุงสุขแก่ประชาชนใน ตำบลและหมู่บ้าน และเป็นผู้แทนประชาชนในตำบลและหมู่บ้านในการติดต่อกับภาคส่วนต่าง ๆ จึงถือว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนั้น เป็นสถาบันอย่างหนึ่งซึ่งมีบทบาทอันใกล้ชิดกับประชาชนมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เพราะกำนันและผู้ใหญ่บ้านเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนของรัฐ อยู่คู่กับการปกครองของประเทศไทย เพียงแต่การเรียกชื่อสถาบันนี้อาจแตกต่างกันไปตามยุคสมัย เช่น สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชอาณาจักรปกครองแบ่งเป็นหัวเมืองชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี และชั้นจัตวา ซึ่งในแต่ละเมืองจะแบ่งเป็นแขวง โดยมีเจ้าเมืองและนายแขวงปกครองดูแล ส่วนในแต่ละแขวงจะแบ่งเป็นแคว้น และแต่ละแคว้นแบ่งเป็นบ้าน โดยมีนายแคว้นหรือนายบ้านเป็นหัวหน้าดูแล

ตั้งแต่ได้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ในพระพุทธศักราช 2440 นั้น ได้กำหนดให้มีตำแหน่งกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นผู้ปกครองของชุมชนระดับตำบลและหมู่บ้านแล้ว พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 45 ได้กำหนดให้มีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งทำหน้าที่คอยช่วยเหลือนายอำเภอในการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งอำนวยความสะดวกหรืออำนวยความสะดวกให้แก่ราษฎรในการติดต่อขอรับบริการกับส่วนราชการหรือหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย นอกจากนี้ กำนันและผู้ใหญ่บ้านยังมีบทบาทที่จะต้องเลือกผู้ที่มีความรู้และความสามารถในการวิชาชีพแพทย์ เพื่อเป็นแพทย์ประจำตำบลสำหรับการป้องกันความเจ็บไข้

ของราษฎรในตำบลนั้น นับว่าตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชน เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีความใกล้ชิดกับชุมชนเป็นอย่างมาก

เมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครจึงมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องสองฉบับ คือ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 เกี่ยวกับการพ้นตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน เมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร เมื่อกฎหมายทั้งสองฉบับมีลำดับศักดิ์ของกฎหมายเท่ากัน แต่กำหนดเนื้อหาแตกต่างกัน โดยมาตรา 4 วรรคหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 บัญญัติว่า เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับจากวันที่ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นนั้น และบรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน พ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้น

และต่อมามาตรา 3 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ได้บัญญัติว่า การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำมิได้ การบัญญัติกฎหมายในลักษณะนี้จึงเป็นการกำหนดยกเลิกกฎหมายฉบับก่อนโดยกฎหมายที่ตราออกมาในฉบับหลัง ผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวจึงไม่ต้องพ้นจากตำแหน่ง ดังนั้นหากมีการจัดตั้งเทศบาลเมือง ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยแล้ว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน จึงไม่พ้นจากตำแหน่ง ตามมาตรา 3 วรรคสอง

แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 เมื่อ
กฎหมายว่าด้วยเทศบาลซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งอำนาจหน้าที่และ
การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบเทศบาลตามมาตรา
4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดย
พระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 ได้กำหนดว่าเมื่อมีการยกฐานะ
ท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครและพ้นกำหนดหนึ่งปี นับแต่
วันที่ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร
ห้ามมิให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการ
แต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตร
กำนันในท้องถิ่น และให้บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ต้องพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะ
ในเขตท้องถิ่นนั้น

บทบัญญัติดังกล่าวเป็นการกำหนดมิให้นำกฎหมายว่าด้วยลักษณะ
ปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย
ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน มาใช้บังคับ มิได้บัญญัติ
ให้ยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล
และสารวัตรกำนัน แต่อย่างใด ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน จึงยังคงมีอยู่ เพียงแต่ในเขตเทศบาล
ดังกล่าวไม่อาจนำกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนว่าด้วยการแต่งตั้ง
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน
มาใช้บังคับได้เท่านั้น นอกจากนั้นการพ้นจากตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ของผู้ดำรงตำแหน่ง
ดังกล่าว ก็เป็นการพ้นไป เพราะกฎหมายกำหนดให้ต้องพ้น มิได้เป็นการพ้นไป
เพราะการยกเลิกตำแหน่งแต่อย่างใด

ส่วนบทบัญญัติแห่งมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ.2552 ที่กำหนดว่าการยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนันและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำมิได้นั้น เป็นการห้ามมิให้ผู้ใดยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยกฎหมายมีเจตนารมณ์เพื่อให้คงมีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไว้ในทุกตำบล และหมู่บ้านต่อไป ซึ่งผลของบทบัญญัติดังกล่าวทำให้บทบัญญัติมาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ที่กำหนดให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในเขตเทศบาลตำบลได้เมื่อหมดความจำเป็น เป็นอันใช้บังคับมิได้ เพราะต้องห้ามตามมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457

ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะกรรมการกฤษฎีกา จึงเห็นว่าบทบัญญัติตามมาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติตามมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 อย่างไรก็ตามกฎหมายทั้งสองฉบับยังคงใช้บังคับคู่เคียงกันได้ ยกเว้นในส่วนที่เกี่ยวกับมาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เท่านั้น ที่มีอาจใช้บังคับต่อไปได้ โดยความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องการพ้นจากตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน เมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว แม้จะไม่เป็นการขัดกันของกฎหมายทั้งสองฉบับก็ตาม แต่ก็มีผลเป็นการยกเลิกมิให้มีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ซึ่ง

ทำให้ในท้องที่ที่มีการยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครจะไม่มีตำแหน่งเหล่านี้อีกต่อไป จึงทำให้เกิดปัญหาว่าตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันจะมีอยู่ในราชการส่วนท้องถิ่นที่เป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครหรือไม่ และกรณีในเขตเทศบาลตำบล เมื่อรัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน แล้ว จะเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดการขัดหรือแย้งกันของกฎหมายทั้งสองฉบับนี้ซึ่งจะใช้บังคับได้หรือไม่ อย่างไร จึงเป็นประเด็นที่ควรนำไปศึกษาและวิเคราะห์เพื่อค้นหาคำตอบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาทางกฎหมายและวิจัยถึงปัญหา อุปสรรค และข้อขัดข้องจากกฎหมายสองฉบับ คือ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 เกี่ยวกับการแต่งตั้งและการพ้นจากตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน อันเนื่องมาจากการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร

2. เพื่อค้นคว้าประวัติความเป็นมาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหลักกฎหมายระเบียบและข้อบังคับที่นำมาใช้เกี่ยวกับกรณี การแต่งตั้งและการพ้นจากตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน อันเนื่องมาจากการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครเปรียบเทียบกับต่างประเทศ

3. เพื่อพิจารณามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร กรณีการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย

ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552

4. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบปัญหากฎหมายในส่วนที่เกี่ยวกับการแต่งตั้งและการพ้นตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่น อันเนื่องมาจากการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร

5. เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหามีกฎหมายยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร กรณีการแต่งตั้ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่น

ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงปัญหาทางกฎหมายตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 กรณีการแต่งตั้งและการพ้นตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน โดยมีการศึกษาถึงกฎหมายอื่นรวมถึงกฎระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับกรณีการแต่งตั้งและการพ้นจากตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน อันเนื่องมาจากการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร มีความชัดเจนเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ด้านการเมืองการ

ปกครองในปัจจุบันหรือไม่เพียงใด เพื่อพิจารณาหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ให้มีความเหมาะสมกับสภาวการณ์ปัจจุบัน

วิธีดำเนินการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาและพิเคราะห์พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 รวมทั้งพิจารณาเอกสารทางวิชาการ เช่น ตำราหนังสือ งานวิจัย รายงาน วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ บทความ ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรณีการแต่งตั้งและการพ้นจากตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสรวัดรำนัน อันเนื่องมาจากการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร

สรุปผลการวิจัย

เมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครและพ้นกำหนดหนึ่งปี นับแต่วันที่ได้มีการประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้วการแต่งตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสรวัดรำนันในท้องถิ่นที่ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร ต้องพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่ในเขตท้องถิ่นนั้น ประกอบกับมาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 กำหนดให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสรวัดรำนันในเขตเทศบาลตำบลได้เมื่อหมดความจำเป็น อันเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติม

โดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวมีปัญหาที่ต้องแยกพิจารณา ดังนี้

1. วิเคราะห์การยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครส่งผลต่อตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ให้เป็นอันพ้นไป

เทศบาลเมือง เป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นแบบเทศบาลสำหรับเมืองขนาดกลาง จัดตั้งโดยประกาศกระทรวงมหาดไทยตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ท้องถิ่นที่จะได้รับการจัดตั้งเป็นเทศบาลเมืองนั้น คือ ท้องถิ่นอันเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัด เช่น เทศบาลเมืองเพชรบุรี (ที่ตั้งศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี) เทศบาลเมืองสระแก้ว (ที่ตั้งศาลากลางจังหวัดสระแก้ว) หรือท้องถิ่นที่มีจำนวนราษฎรมากกว่า 10,000 คน และมีรายได้เพียงพอที่จะปฏิบัติหน้าที่ของเทศบาลเมืองตามที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่ก็มีท้องถิ่นบางแห่งที่ไม่ได้เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดและมีจำนวนประชากรไม่ถึง 10,000 คน แต่ก็มีฐานะเป็นเทศบาลเมือง เนื่องจากได้รับการจัดตั้งขึ้นตามกฎหมายเทศบาลสมัยแรก ๆ ซึ่งวางเกณฑ์ต่างจากปัจจุบัน เช่น เทศบาลเมืองเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เทศบาลเมืองมีนายกเทศมนตรีทำหน้าที่หัวหน้าฝ่ายบริหารและมีสภาเทศบาลซึ่งประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 18 คนที่ราษฎรในเขตเทศบาลเลือกตั้งมาทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติ นายกเทศมนตรีมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของราษฎรในเขตเทศบาล โดยเทศบาลเมืองมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและความสะอาด สร้างบำรุงถนนและท่าเรือ ดับเพลิงและกู้ภัย จัดการศึกษา ให้บริการสาธารณสุข สังคมสงเคราะห์ และรักษาวัฒนธรรมอันดีในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังอาจจัดให้มีสาธารณูปโภคและสาธารณูปการอื่น ๆ ได้ตามสมควร

ในการจัดตั้งเทศบาลเมือง มีหลักเกณฑ์ที่ต้องพิจารณา ดังนี้

1. ท้องที่ที่เป็นศาลากลางจังหวัดทุกแห่ง ให้ยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองได้โดยมิต้องพิจารณาถึงหลักเกณฑ์อื่น ๆ ประกอบ

2. ส่วนท้องที่ที่มีใช่เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดจะยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ ดังนี้

2.1 เป็นท้องที่ที่มีพลเมืองตั้งแต่ 10,000 คน ขึ้นไป

2.2 ราษฎรอยู่กันหนาแน่นไม่ต่ำกว่า 3,000 คนต่อตารางกิโลเมตร

2.3 มีรายได้พอแก่การปฏิบัติหน้าที่อันต้องทำตามกฎหมายกำหนดไว้

2.4 มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นเทศบาลเมือง

เทศบาลนคร เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสำหรับเมืองขนาดใหญ่ที่มีประชากรตั้งแต่ 50,000 คนขึ้นไปและมีรายได้พอเพียงต่อการให้บริการสาธารณะตามหน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติไว้ การจัดตั้งเทศบาลนครกระทำโดยประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะเป็นเทศบาลนครตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 (ฉบับล่าสุด) ปัจจุบันมีเทศบาลนครอยู่ 30 แห่งทั่วประเทศ (ไม่นับรวมกรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา) เทศบาลนครแห่งแรกของไทย 3 แห่ง คือ เทศบาลนครกรุงเทพ เทศบาลนครธนบุรี และเทศบาลนครเชียงใหม่ จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2478 ต่อมาเทศบาลนครกรุงเทพและเทศบาลนครธนบุรีได้ถูกยุบรวมกันเป็นเทศบาลนครหลวงใน พ.ศ. 2514 และใน พ.ศ. 2515 เทศบาลนครหลวงได้ถูกยุบพร้อมกับจังหวัดนครหลวงกรุงเทพธนบุรีเพื่อจัดตั้งกรุงเทพมหานคร หลังจากนั้นเทศบาลนครจึงเหลือแต่เพียงเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเทศบาลนครแห่งแรกในส่วนภูมิภาค จนกระทั่ง พ.ศ. 2537 จึงมีการจัดตั้งเทศบาลนครแห่งที่สองในส่วนภูมิภาค คือ เทศบาลนครนครศรีธรรมราช และเทศบาลนครอื่น ๆ มาตามลำดับ

เทศบาลนครประกอบด้วยนายกเทศมนตรีทำหน้าที่หัวหน้าฝ่ายบริหารและสภาเทศบาลที่มีสมาชิกจำนวน 24 คน มาจากการเลือกตั้งของราษฎรในเขตเทศบาลซึ่งทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติ นายกเทศมนตรีมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของราษฎรในเขตเทศบาลและมีรองนายกเทศมนตรีมาจากการแต่งตั้งของนายกเทศมนตรี นอกจากนี้ยังมีสำนักงานเทศบาลนคร ซึ่งมีปลัดเทศบาล เป็นหัวหน้าพนักงานเทศบาล ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานธุรการ และหน่วยงานให้บริการประชาชนภายใต้การบังคับบัญชาของนายกเทศมนตรี

เมื่อปรากฏว่าท้องถื่นโดยฐานะขึ้นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศนครแล้ว ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 4 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปี นับแต่วันที่ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถื่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถื่นนั้น และให้บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน พ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถื่นนั้นด้วย” กรณีดังกล่าวนี้ส่งผลให้บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน พ้นจากตำแหน่งดังกล่าว ซึ่งต่อมาพระราชบัญญัติลักษณะท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 มาตรา 3 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 บัญญัติว่า “การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนันและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำมิได้”

ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 กำหนดให้ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ส่งผลให้เป็นอันพ้นไปต่อตำแหน่งดังกล่าว เมื่อมีการยกฐานะท้องถื่นขึ้นเป็นเทศบาล

เมืองหรือเทศบาลนคร ซึ่งการยกเลิกตำแหน่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 การยกเลิกตำแหน่งดังกล่าวมาแล้วจะกระทำมิได้ แม้จะปรากฏว่าตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 จะกำหนดให้เป็นอันพ้นไปต่อตำแหน่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วก็ตาม กรณีนี้ถือว่าเป็นอันพ้นไปโดยผลของกฎหมาย แต่ย่อมส่งผลกระทบต่อตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่ต่อไปได้ เมื่อพ้นกำหนดเวลาหนึ่งปีนับแต่ที่มีการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร การพ้นไปของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวเป็นการพ้นไปเพราะกฎหมายกำหนดต้องให้พ้น มิได้เป็นการพ้นไปเพราะการยกเลิกตำแหน่งแต่อย่างใด ย่อมทำให้ไม่มีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นนั้นเมื่อพ้นกำหนดเวลาหนึ่งปี ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 อันเป็นการขัดกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ซึ่งการยกเลิกตำแหน่งของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น จะกระทำมิได้

2. วิเคราะห์หลักเกณฑ์การยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลตำบลส่งผลให้เป็นอันยกเลิกต่อตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน

ตามที่พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546 และพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 มีผล

บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 23 ธันวาคม 2546 และพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับดังกล่าว มีบทบัญญัติบางมาตราที่ได้ปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับการจัดตั้งหรือเปลี่ยนแปลงฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น กระทรวงมหาดไทยพิจารณาแล้วเห็นว่า เพื่อให้การจัดตั้งหรือเปลี่ยนแปลงฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นไปด้วยความรวดเร็ว สอดคล้องกับบทบัญญัติของกฎหมายและเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น จึงมีแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดตั้งและเปลี่ยนแปลงฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

2.1 พิจารณาหลักเกณฑ์การจัดตั้งและเปลี่ยนแปลงฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

1. กรณีจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลตำบล โดยที่มาตรา 42 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายว่าด้วยการเทศบาล อาจจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นเป็นเทศบาลได้โดยทำเป็นประกาศของกระทรวงมหาดไทย” โดยที่มาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 บัญญัติเพียงว่า “เมื่อท้องถิ่นใดมีสภาพอันสมควรยกฐานะเป็นเทศบาล ให้จัดตั้งท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นเทศบาลตำบลเทศบาลเมือง หรือเทศบาลนคร ตามพระราชบัญญัตินี้” ดังนั้น การพิจารณาจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลตำบล จึงมีองค์ประกอบเพียงสภาพของท้องถิ่นอันสมควรยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลเท่านั้น ในทางปฏิบัติจึงควรพิจารณาจากสภาพของความเป็นชุมชน จำนวนรายได้ว่าเหมาะสมและเพียงพอต่อการปฏิบัติหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะกับประชาชนตามอำนาจหน้าที่ของเทศบาลตำบล หรือไม่เพียงใด โดยจะต้องแสดงผลและ

ความเห็นขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอและจังหวัด ประกอบการพิจารณาของกระทรวงมหาดไทย

2.2 พิจารณาขั้นตอนและวิธีดำเนินการจัดตั้งและเปลี่ยนแปลงฐานะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

1. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ประสงค์จะจัดตั้งหรือเปลี่ยนแปลงฐานะส่งข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ จำนวน 30 ชุด ให้กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ประกอบด้วย

(1) แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานซึ่งผ่านความเห็นชอบจากนายอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัดตามลำดับ

(2) สำเนารายงานการประชุมสภาท้องถิ่น ในคราวซึ่งมติเห็นชอบให้จัดตั้งหรือเปลี่ยนแปลงฐานะ

(3) แผนที่แนวเขต (มาตราส่วน 1: 50,000) และคำบรรยายแนวเขตแนบท้ายประกาศกระทรวงมหาดไทย กรณีองค์การบริหารส่วนตำบลให้ยึดถือแนวเขตตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง กำหนดเขตตำบลในท้องที่อำเภอ.....จังหวัด..... กรณีเทศบาลให้ยึดถือแนวเขตตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลนั้น หรือ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง จัดตั้งสุขาภิบาลนั้น แล้วแต่กรณี

(4) สำเนาประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง กำหนดเขตเทศบาลในท้องที่ อำเภอ.....จังหวัด.....หรือสำเนาพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาล..... พ.ศ. หรือสำเนาประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง จัดตั้งสุขาภิบาล..... พ.ศ. (ฉบับที่ใช้กำหนดแนวเขตการปกครองในปัจจุบัน)

2. เมื่อตรวจสอบข้อมูลแล้ว กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นจะเสนอรองปลัดกระทรวงมหาดไทย (หัวหน้ากลุ่มภารกิจด้านพัฒนาชุมชนและส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น) เพื่อมอบหมายให้คณะกรรมการพิจารณาร่างกฎหมายของกระทรวงมหาดไทยตรวจพิจารณาก่อน และหากคณะกรรมการ

พิจารณาร่างกฎหมายฯ ให้ความเห็นชอบ ก็จะเสนอรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพิจารณาลงนามเพื่อให้ประกาศกระทรวงมหาดไทยมีผลใช้บังคับต่อไป

3. ให้จังหวัดแจ้งองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลตำบล และเทศบาลเมืองที่ประสงค์ จะจัดตั้งหรือเปลี่ยนฐานะ ส่งข้อมูลตามข้อ 2.1 ไปยังกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทยก่อนวันที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นจะครบวาระไม่น้อยกว่า 90 วัน เพื่อจะดำเนินการตามขั้นตอนให้ประกาศกระทรวงมหาดไทยมีผลใช้บังคับได้ทันก่อนหรือใกล้เคียงกับช่วงเวลาครบวาระขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ภายหลังจากการจัดตั้งหรือเปลี่ยนแปลงฐานะ

ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 มาตรา 4 วรรคสอง บัญญัติว่า “ในเขตเทศบาลตำบลใด ถ้าหมดความจำเป็นที่จะต้องมีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสารวัตรกำนัน ให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา” กล่าวคือ ผลของบทบัญญัติดังกล่าวที่กำหนดให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสารวัตรกำนันในเขตเทศบาลตำบลได้เมื่อหมดความจำเป็น ส่งผลเป็นอันยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน ซึ่งตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 มาตรา 3 บัญญัติว่า “การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำมิได้” กรณีจึงเป็นการยกเลิกตำแหน่งของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวอันเป็นการขัดกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติ

ลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ซึ่งกำหนด ห้ามมิให้ยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำ ตำบลและสารวัตรกำนัน

3. วิเคราะห์กฎหมายที่มีผลกระทบต่อ การแต่งตั้งหรือการพ้นตำแหน่ง ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และ สารวัตรกำนันในท้องถิ่น

การแต่งตั้งและการพ้นตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นนั้น ปัจจุบันมีกฎหมายที่ เกี่ยวข้องสองฉบับ กล่าวคือ (1) กฎหมายที่ห้ามยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันตาม พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 และ (2) การ พ้นของตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และ สารวัตรกำนัน ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งสามารถแยก พิจารณาได้ดังนี้

3.1 การพ้นตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496

พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 มาตรา 4 บัญญัติว่า เมื่อพ้น กำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นใด เป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะ ปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นนั้น และให้

บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้น

เมื่อท้องถิ่นโดยฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร แล้ว ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นจะต้องเป็นอันพ้นไปเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปี นับแต่วันที่ ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร กล่าวคือ ให้บรรดาบุคคลตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ไม่สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้ในเขตท้องถิ่นนั้น ซึ่งเปรียบเสมือนว่าไม่มี ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นนั้น การพ้นตำแหน่งของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ข้างต้น จึงเป็นการพ้นไปตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 4 วรรคหนึ่ง บัญญัติให้เป็นอันพ้นไปโดยผลของกฎหมาย

นอกจากนี้ ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 4 วรรคสอง บัญญัติว่า “ในเขตเทศบาลตำบลใด ถ้าหมดความจำเป็นที่จะต้องมี ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสารวัตรกำนัน ให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา” กรณีดังกล่าวนี้ ผลของกฎหมายทำให้พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 วรรคสอง กำหนดให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสารวัตรกำนันในเขตเทศบาลตำบลได้เมื่อหมดความจำเป็น อันเป็นการยกเลิกไปของตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันในท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546

ทั้งสองกรณีดังกล่าวข้างต้นนี้ ถือได้ว่าเป็นการพ้นไปของตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันใน

ท้องถิ่นโดยบทบัญญัติของกฎหมายตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เมื่อพิจารณาจากการปกครองท้องถิ่นของต่างประเทศของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ซึ่งมีเทศบาล และเทศบาลนครใกล้เคียงกับระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย มีตำแหน่งนายกเทศมนตรีในฐานะตัวแทนของรัฐ มีหน้าที่รับผิดชอบในงานด้านรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน อันเป็นบทบาทและอำนาจหน้าที่คล้ายกับตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ของประเทศไทย ส่วนของประเทศญี่ปุ่นรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น แยกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ รูปแบบทั่วไปและรูปแบบพิเศษตามที่ได้กล่าวมาแล้ว มีเทศบาลเป็นหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นระดับล่างสุดที่ให้บริการด้านพื้นฐานแก่ประชาชน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ เทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลหมู่บ้าน ท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่นนั้นยกฐานะเป็นเทศบาลต่าง ๆ แต่ยังคงมีตำแหน่ง ของผู้นำชุมชนอยู่ โดยเฉพาะบทบาทและอำนาจหน้าที่ล้วนคล้ายคลึงกับตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านของประเทศไทย

3.2 การพ้นตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457

การพ้นตำแหน่งของกำนัน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 31 บัญญัติว่า “ กำนันต้องออกจากตำแหน่งด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- (1) เมื่อต้องออกจากผู้ใหญ่บ้าน
- (2) ได้รับอนุญาตให้ลาออก
- (3) ยุบตำบลที่ปกครอง
- (4) เมื่อข้าหลวงประจำจังหวัดสั่งให้ออกจากตำแหน่งเพราะพิจารณาเห็นว่าบกพร่องในทางความประพฤติ หรือความสามารถไม่พอแก่ตำแหน่ง

(5) ต้องถูกปลดหรือไล่ออกจากตำแหน่ง

การออกจากตำแหน่งกำนันนั้นให้ออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านด้วย เว้นแต่การออกตาม (2) (3) และ (4) ไม่ต้องออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

การพ้นของตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 14 ได้กำหนดให้ผู้ใหญ่บ้านต้องพ้นจากตำแหน่งด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้

(1) มีอายุครบหกสิบปี

(2) ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 12 เว้นแต่ในกรณีที่ได้รับอนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัดให้ลาอุปสมบทหรือบรรพชาตามประเพณี มิให้ถือว่า มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 12 (5)

(3) ตาย

(4) ได้รับอนุญาตจากนายอำเภอให้ลาออก

(5) หมูบ้านที่ปกครองถูกยุบ

(6) เมื่อราษฎรผู้มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 11 ในหมูบ้านนั้นจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของราษฎรผู้มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 11 ทั้งหมดเข้าชื่อกันขอให้ออกจากตำแหน่ง ในกรณีเช่นนั้นให้นายอำเภอสั่งให้พ้นจากตำแหน่ง

(7) ผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งให้พ้นจากตำแหน่ง เมื่อได้รับรายงานการสอบสวนของนายอำเภอว่าบกพร่องในหน้าที่ หรือประพฤติตนไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง

(8) ไปเสียจากหมูบ้านที่ตนปกครองติดต่อกันเกินสามเดือน เว้นแต่เมื่อมีเหตุอันสมควรและได้รับอนุญาตจากนายอำเภอ

(9) ขาดการประชุมประจำเดือนของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่นายอำเภอเรียกประชุมสามครั้งติดต่อกันโดยไม่มีเหตุอันควร

(10) ถูกปลดออกหรือไล่ออกจากตำแหน่ง เนื่องจากกระทำความผิดวินัยอย่างร้ายแรง

(11) ไม่ผ่านการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งต้องทำอย่างน้อยทุกห้าปีนับแต่วันที่ได้รับการแต่งตั้ง ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาในกรณีที่ผู้ใหญ่บ้านพ้นจากตำแหน่งตาม (8) ให้นายอำเภอรายงานให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทราบโดยเร็วด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดตาม (11) ต้องกำหนดให้ราษฎรในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านด้วย

การพ้นจากตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 18 กำหนดให้มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบและให้อยู่ในตำแหน่งคราวละห้าปี ซึ่งการพ้นจากตำแหน่งของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนั้น กรณีเป็นการพ้นตำแหน่งตามวาระที่กำหนดไว้ หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบต้องออกจากตำแหน่งเพราะขาดคุณสมบัติ หรือมีลักษณะต้องห้ามตาม มาตรา 12 หรือเพราะเหตุเช่นเดียวกับที่ผู้ใหญ่บ้านต้องออกจากตำแหน่งตามมาตรา 14 (2) ถึง (7)

เมื่อปรากฏว่าเมื่อผู้ใหญ่บ้านต้องออกจากตำแหน่งไม่ว่าด้วยเหตุใดให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบต้องออกจากตำแหน่งด้วย

การพ้นจากตำแหน่งแพทย์ประจำตำบลเหตุที่แพทย์ประจำตำบลจะต้องพ้นจากตำแหน่ง เหมือนกับเหตุที่กำนันจะต้องออกจากตำแหน่งทุกประการ ตามที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 47

การพ้นจากตำแหน่งสารวัตรกำนัน ในตำบลหนึ่งให้มีสารวัตรสำหรับเป็นผู้ช่วยและรับใช้สอยของกำนัน 2 คน ผู้ที่จะเป็นสารวัตรนี้แล้วแต่กำนันจะขอร้องให้ผู้ใดเป็น แต่ต้องได้รับความเห็นชอบของผู้ว่าราชการเมืองด้วยจึงเป็นได้ และกำนันมีอำนาจเปลี่ยนสารวัตรได้ กล่าวได้ว่าการพ้นจากตำแหน่งสารวัตรกำนันนั้นขึ้นอยู่กับกำนันเป็นผู้มีอำนาจเปลี่ยน นอกจากนี้แล้ว เมื่อกำนันพ้นจากตำแหน่งแล้ว สารวัตรกำนันจะต้องเป็นอันพ้นตำแหน่งตามไปด้วย

การพ้นจากตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 นั้น เป็นการพ้นออกจากตำแหน่งโดยบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งเป็นกฎหมายเฉพาะเกี่ยวกับตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน ซึ่งมีได้เป็นการพ้นไปโดยผลของบทบัญญัติตามกฎหมายอื่น เช่น พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เป็นต้น

4. วิเคราะห์ปัญหาการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร กรณีการแต่งตั้งและการพ้นตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันตามแนวความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นได้มีหนังสือ ที่ มท 0890.2/11450 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน 2557 ถึงสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา สรุปความได้ว่า จังหวัดกระบี่ได้หารือกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นเกี่ยวกับการพ้นจากตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน เมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครซึ่งเกี่ยวข้องกับกฎหมายสองฉบับ คือ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 โดยจังหวัด

กระบี่เห็นว่า เมื่อกฎหมายทั้งสองฉบับมีศักดิ์เท่ากันแต่กำหนดเนื้อหาแตกต่างกัน โดยมาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 บัญญัติว่า “เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ให้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นนั้น และให้บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้น”

และต่อมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ได้บัญญัติว่า “การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำมิได้” จึงเป็นการยกเลิกกฎหมายฉบับก่อน โดยกฎหมายฉบับหลังผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวจึงไม่ต้องพ้นจากตำแหน่ง ดังนั้น หากมีการจัดตั้งเทศบาลเมืองตามประกาศกระทรวงมหาดไทยแล้ว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน จึงไม่พ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 3 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นเห็นว่า ในการใช้บังคับกฎหมายต้องใช้บังคับ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งมีการแก้ไขในภายหลัง ทั้งนี้ เทียบเคียงความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องเสรีจที่ 675/2548 เรื่อง คุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกเทศมนตรี หรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการพิจารณาร่างกฎหมายของกระทรวงมหาดไทยได้มีความเห็นแตกต่างจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น โดยมีความเห็นสรุปได้ดังนี้

(1) พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 ที่ใช้บังคับก่อนเป็นกฎหมายเฉพาะ ส่วนมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 น่าจะมีเจตนารมณ์เกี่ยวกับการให้มีผู้ดำรงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ดังนั้น พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 จึงเป็นกฎหมายที่มีสภาพบังคับใช้เป็นกรณีเฉพาะการใช้หลักตีความว่ากฎหมายใหม่ยกเลิกกฎหมายเก่าในเรื่องนี้จึงไม่สามารถนำมาใช้ได้

(2) มาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ที่กำหนดว่า การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน จะกระทำมิได้ ซึ่งมีผลใช้บังคับภายหลังพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 นั้น จะต้องเป็นผลมาจากการกระทำของรัฐมนตรีผู้รักษาการให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน ไม่มีต่อไปแต่มีขึ้นเกิดจากผลของกฎหมาย ดังนั้น เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ให้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ก็ไม่ให้มีการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน ในเขตเทศบาลนั้นอีก หรือหากมีผู้ดำรงตำแหน่ง

ดังกล่าวก่อนก็ให้พ้นจากตำแหน่งนั้น ตามมาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496

(3) หากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นเห็นควรให้คงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน ในบางท้องที่ของเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครที่ยังไม่มีความเจริญ ก็ควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เพื่อให้อำนาจรัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติมีอำนาจประกาศกำหนดตำแหน่งดังกล่าวเป็นรายท้องที่ได้

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นพิจารณาแล้วเห็นว่า ประเด็นปัญหาดังกล่าว กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นและคณะกรรมการพิจารณาร่างกฎหมายของกระทรวงมหาดไทยมีความเห็นที่แตกต่างกัน จึงขอหารือคณะกรรมการกฤษฎีกาเพื่อให้ได้ข้อยุติและจะได้ถือเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป

คณะกรรมการกฤษฎีกาได้พิจารณาข้อหารือของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น โดยมีผู้แทนกระทรวงมหาดไทย (กรมการปกครองและกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น) เป็นผู้ชี้แจงข้อเท็จจริงแล้ว เห็นว่า เมื่อกฎหมายว่าด้วยเทศบาลซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้ง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบเทศบาล ตามมาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 ได้กำหนดว่าเมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครและพ้นกำหนดหนึ่งปี นับแต่วันที่ให้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องที่ที่ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือ

เทศบาลนคร และให้บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันต้องพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถื่นนั้น บทบัญญัติดังกล่าวเป็นการกำหนดมิให้นำกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันมาใช้บังคับ มิได้บัญญัติให้ยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันแต่อย่างใด ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน จึงยังคงมีอยู่ เพียงแต่ในเขตเทศบาลดังกล่าวไม่อาจนำกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนว่าด้วยการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันมาใช้บังคับได้เท่านั้น นอกจากนี้ การพ้นจากตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ก็เป็นการพ้นไปเพราะกฎหมายกำหนดให้ต้องพ้น มิได้เป็นการพ้นไปเพราะการยกเลิกตำแหน่งแต่อย่างใด

ส่วนบทบัญญัติแห่งมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ที่กำหนดว่าการยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำมิได้ ก็เป็นการห้ามมิให้ผู้โดยยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันโดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้อังคมีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไว้ในทุกตำบล หมู่บ้านต่อไป โดยผลของบทบัญญัติดังกล่าวทำให้บทบัญญัติมาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 ที่กำหนดให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันในเขตเทศบาลตำบล ได้เมื่อหมดความจำเป็นเป็นอันใช้บังคับมิได้ เพราะต้องห้ามตามมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457

ด้วยเหตุผลดังกล่าว บทบัญญัติตามมาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 จึงไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 แต่อย่างใด กฎหมายทั้งสองฉบับยังคงใช้บังคับคู่เคียงกันได้ยกเว้นในส่วนที่เกี่ยวกับมาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เท่านั้นที่ไม่อาจใช้บังคับต่อไปได้

ตามแนวความเห็นของคณะกรรมการการฤษฎีกา ได้วินิจฉัยไว้เป็นสองแนวทาง กล่าวคือ

แนวทางแรก ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 มาตรา 4 วรรคหนึ่ง เมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครและพินกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ให้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันในท้องถิ่นที่ได้รับยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร และให้บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันต้องพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้น ดังนั้นผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ก็เป็นอันพ้นไปเพราะกฎหมายกำหนดต้องให้พ้น มิได้เป็นการพ้นไปเพราะกฎหมายยกเลิกตำแหน่งแต่อย่างใด กรณีตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล

(ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 มาตรา 4 วรรคหนึ่ง ตามแนวความเห็นของ คณะกรรมการกฤษฎีกา เห็นว่ากรณีดังกล่าวไม่ได้เป็นการขัดหรือแย้งกับ บทบัญญัติมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระ พุทธศักราช 2457 แต่อย่างใด กฎหมายทั้งสองฉบับยังสามารถใช้บังคับควบคู่ กันได้ ยกเว้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติมาตรา 4 วรรคสอง แห่ง พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เท่านั้น ที่ไม่อาจใช้บังคับต่อไปได้

กรณีตามแนวความเห็นกฤษฎีกา ทั้งสองกรณี ตามพระราชบัญญัติ เทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 มาตรา 4 ทั้งสองวรรค ส่งผลให้ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันเป็นอันพ้นไปจากตำแหน่ง ตามวรรคหนึ่งและกรณียกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันตามวรรคสอง ล้วนส่งผลทำให้ไม่มี ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตร กำนัน อีกต่อไป อันเป็นการขัดกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552

4.1 วิเคราะห์เกี่ยวกับอำนาจและหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

อำนาจและหน้าที่ของกำนันนั้น ถูกบัญญัติไว้ตามพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 34 ถึงมาตรา 43 ซึ่ง สามารถสรุปอำนาจและหน้าที่ของกำนันได้ดังต่อไปนี้

มาตรา 34 บรรดาการที่จะตรวจตรารักษาความปกติเรียบร้อยใน ตำบล คือ การที่จะว่ากล่าวราษฎรในตำบลนั้น ให้ประพฤติตามพระราช กำหนดกฎหมายก็ดี หรือการที่จะป้องกันภัยอันตรายและรักษาความสุขสำราญ ของราษฎรในตำบลนั้นก็ดี หรือการที่จะรับกิจสุขทุกข์ของราษฎรในตำบลนั้น

ขึ้นร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการเมือง กรมการอำเภอ และจะรับข้อราชการมา ประกาศแก่ราษฎรในตำบลนั้นก็ดี หรือที่จะจัดการตามพระราชกำหนด กฎหมาย เช่นการตรวจและนำเก็บภาษีอากรในตำบลนั้นก็ดี การทั้งนี้อยู่ใน หน้าที่ของกำนันผู้เป็นนายตำบล ผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงในตำบลนั้น และแพทย์ ประจำตำบลจะต้องช่วยกันเอาเป็นธุระจัดการให้เรียบร้อยได้ตามสมควรแก่ หน้าที่

มาตรา 34 ทวิ นอกจากอำนาจหน้าที่ที่กล่าวโดยเฉพาะให้เป็น อำนาจหน้าที่ของกำนัน ให้กำนันมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านด้วย

มาตรา 35 กำนันมีหน้าที่และอำนาจในการที่เกี่ยวข้องด้วยความอาญา ดังต่อไปนี้ คือ

ข้อ 1 เมื่อทราบข่าวว่า มีการกระทำผิดกฎหมายเกิดขึ้น หรือสงสัยว่า ได้เกิดขึ้นในตำบลของตน ต้องแจ้งความต่อกรมการอำเภอให้ทราบ

ข้อ 2 เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำผิดกฎหมายเกิดขึ้น หรือสงสัยว่า ได้เกิดขึ้นในตำบลที่ใกล้เคียงต้องแจ้งความต่อกำนันนายตำบลนั้นให้ทราบ

ข้อ 3 เมื่อปรากฏว่า ผู้ใดกำลังจะกระทำผิดกฎหมายก็ดี หรือมีเหตุ ควรสงสัยว่าเป็นผู้ที่ได้กระทำผิดกฎหมายก็ดี ให้จับผู้นั้นไว้ และรีบนำส่งต่อ กรมการอำเภอ

ข้อ 4 ถ้ามีหมายหรือมีคำสั่งตามหน้าที่ราชการให้จับผู้ใดในตำบลนั้น เป็นหน้าที่ของกำนันที่จะจับผู้นั้นแล้วรีบส่งต่อกรมการอำเภอตามสมควร

ข้อ 5 เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ออกหมายสั่งให้ค้นหรือให้ยึด กำนัน ต้องจัดการให้เป็นไปตามหมาย

ข้อ 6 ถ้ามีผู้มาขออายัดตัวคนหรือสิ่งของก็ดีหรือผู้ต้องโจรกรรม จะ ทำกฎหมายตราสิบห้า หรือมีผู้จะขอขึ้นสูตรบาดแผลก็ดี ทั้งนี้ให้กำนันสืบสวน พัง ข้อความแล้วรีบนำตัวขอและผู้ต้องอายัด และทรัพย์สินของบรรดาที่จะพาไป

ด้วยนั้นไปยังกรมการอำเภอ ถ้าสิ่งของอย่างใดจะพาไปไม่ได้ ก็ให้กำนันชั้นสูตรให้รู้เห็น แล้วนำความไปแจ้งต่อกรมการอำเภอในขณะนั้น

มาตรา 36 ถ้ากำนันรู้เห็นเหตุทุกข์ร้อนของราษฎร หรือการแปลกประหลาดเกิดขึ้นในตำบลต้องรีบรายงานต่อกรมการอำเภอให้ทราบ

มาตรา 37 ถ้าเกิดจลาจลก็ดี ฆ่ากันตายก็ดี ชิงทรัพย์ก็ดี ปล้นทรัพย์ก็ดี ไฟไหม้ก็ดี หรือเหตุร้ายสำคัญอย่างใด ๆ ในตำบลของตน หรือในตำบลที่ใกล้เคียงอันสมควรจะช่วยให้คดี หรือมีผู้ร้ายแต่ที่อื่นมาว่าสูมในตำบลนั้นก็ดี หรือมีเหตุควรสงสัยว่าลูกบ้านในตำบลนั้น บางคนจะเกี่ยวข้องเป็นโจรผู้ร้ายก็ดี เป็นหน้าที่ของกำนันจะต้องเรียกผู้ใหญ่บ้านและลูกบ้านในตำบลออกช่วยต่อสู้ติดตามจับผู้ร้ายหรือติดตามเอาของกลางคืน หรือดับไฟ หรือช่วยอย่างอื่นตามควรแก่การโดยเต็มกำลัง

มาตรา 38 ให้กำนันดูแลคนเดินทาง ซึ่งไม่มีเหตุควรสงสัยว่าจะเป็นผู้ร้าย ให้ได้มีที่พักตามควร

มาตรา 39 ถ้าผู้เดินทางด้วยราชการจะต้องการคนนำทาง หรือขาดแคลนพาหนะเสบียงอาหารลงในระหว่างทาง และจะร้องขอต่อกำนันให้ช่วยสงเคราะห์ กำนันต้องช่วยจัดหาให้ตามที่จะทำได้ ถ้าหากว่าการที่จะช่วยเหลือนั้นจะต้องออกราคาค่าจ้างเพียงใด ให้กำนันเรียกเอาแก่ผู้เดินทางนั้น

มาตรา 40 กำนันต้องร่วมมือและช่วยเหลือนายอำเภอและองค์รปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน และสิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์อันอยู่ในตำบลนั้น

มาตรา 41 กำนันต้องรักษาบัญชีสำมะโนครัว และทะเบียนบัญชีของรัฐบาลในตำบลนั้น และคอยแก้ไขเพิ่มเติมให้ถูกต้องกับบัญชีของผู้ใหญ่บ้าน

มาตรา 42 กำหนดต้องทำบัญชีสิ่งของ ซึ่งต้องภาษีอากรในแขวงนั้น ยื่นต่อกรรมการอำเภอและนำราษฎรไปเสียภาษีอากรตามพระราชบัญญัติภาษีอากร

มาตรา 43 กำหนดกระทำการตามหน้าที่จะเรียกผู้ใดมาหาหรือให้ช่วยก็ได้

อำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ได้บัญญัติอำนาจและหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไว้ตามมาตรา 27 ถึงมาตรา 28 จัตวา ดังนี้

มาตรา 27 ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ช่วยเหลือนายอำเภอในการปฏิบัติหน้าที่และเป็นหัวหน้าราษฎรในหมู่บ้านของตน และมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ด้วย

(1) อำนวยความเป็นธรรมและดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยให้แก่ราษฎรในหมู่บ้าน

(2) สร้างความสามัคคีและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน รวมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีในท้องที่

(3) ประสานหรืออำนวยความสะดวกแก่ราษฎรในหมู่บ้านในการติดต่อหรือรับบริการกับส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(4) รับฟังปัญหาและนำความเดือดร้อน ทุกข์สุขและความต้องการที่จำเป็นของราษฎรในหมู่บ้าน แจ้งต่อส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การแก้ไขหรือช่วยเหลือ

(5) ให้การสนับสนุน ส่งเสริม และอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่หรือการให้บริการของส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(6) ควบคุมดูแลราษฎรในหมู่บ้านให้ปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ โดยกระทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรตามที่ทางราชการได้แนะนำ

(7) อบรมหรือชี้แจงให้ราษฎรมีความรู้ความเข้าใจในข้อราชการกฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ ในการนี้ สามารถเรียกราษฎรมาประชุมได้ตามสมควร

(8) แจ้งให้ราษฎรให้ความช่วยเหลือในกิจการสาธารณ- ประโยชน์เพื่อบำบัดปัดป้องภัยอันตรายสาธารณะอันมีมาโดยฉุกเฉิน รวมตลอดทั้งการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่ผู้ประสบภัย

(9) จัดให้มีการประชุมราษฎรและคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นประจำอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง

(10) ปฏิบัติตามคำสั่งของกำนันหรือทางราชการและรายงานเหตุการณ์ที่ไม่ปกติซึ่งเกิดขึ้นในหมู่บ้านให้กำนันทราบ พร้อมทั้งรายงานต่อนายอำเภอด้วย

(11) ปฏิบัติตามภารกิจหรืองานอื่นตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการหรือตามที่กระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานอื่นของรัฐ ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอมอบหมาย

มาตรา 28 ผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่และอำนาจในการที่เกี่ยวข้องด้วยความอาญาดังต่อไปนี้ คือ

ข้อ 1 เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำผิดกฎหมาย เกิดขึ้นหรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตน ต้องแจ้งความต่อกำนันนายตำบลให้ทราบ

ข้อ 2 เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำผิดกฎหมายเกิดขึ้น หรือสงสัยว่า ได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านที่ใกล้เคียง ต้องแจ้งความต่อผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านนั้นให้ ทราบ

ข้อ 3 เมื่อตรวจพบของกลางที่ผู้ที่กระทำผิดกฎหมายมีอยู่ที่ดี หรือ สิ่งของที่สงสัยว่าได้มาโดยกระทำผิดกฎหมาย หรือเป็นสิ่งของสำหรับใช้ในการ กระทำผิดกฎหมายก็ดี ให้จับสิ่งของนั้นไว้และรีบนำส่งต่อกำนันนายตำบล

ข้อ 4 เมื่อปรากฏว่าผู้ใดกำลังกระทำผิดกฎหมายก็ดี หรือมีเหตุควร สงสัยว่า เป็นผู้ที่ได้กระทำผิดกฎหมายก็ดี ให้จับตัวผู้นั้นไว้และรีบนำส่งต่อ กำนันนายตำบล

ข้อ 5 ถ้ามีหมายหรือมีคำสั่งตามหน้าที่ราชการ ให้จับผู้ใดในหมู่บ้าน นั้น เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะจับผู้นั้น และรีบส่งต่อกำนัน หรือกรรมการ อำเภอตตามสมควร

ข้อ 6 เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ออกหมายสั่งให้ค้นหรือให้ยึด ผู้ใหญ่บ้านต้องจัดการให้เป็นไปตามหมาย

มาตรา 28 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติกิจการตามอำนาจหน้าที่ของ ผู้ใหญ่บ้านเท่าที่ได้รับมอบหมายจากผู้ใหญ่บ้านให้กระทำ

(2) เสนอข้อแนะนำและให้คำปรึกษาต่อผู้ใหญ่บ้านในกิจการที่ ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่

(3) ตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านร่วมกับผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) ตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน

(2) ถ้ารู้เห็นหรือทราบเหตุการณอันใดเกิดขึ้นหรือจะเกิดขึ้นใน หมู่บ้านเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย ให้นำความแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้าน

ถ้าเหตุการณ์ตามวรรคหนึ่งเกิดขึ้นหรือจะเกิดขึ้นในหมู่บ้านใกล้เคียง
ให้นำความแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้านท้องถิ่นและรายงานให้ผู้ใหญ่บ้านของตนทราบ

(3) ถ้ามีคนจรเข้ามาในหมู่บ้านและสงสัยว่าไม่ได้มาโดยสุจริต ให้นำ
ตัวส่งผู้ใหญ่บ้าน

(4) เมื่อมีเหตุร้ายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ต้องระงับเหตุปราบปราม ติดตาม
จับผู้ร้ายโดยเต็มกำลัง

(5) เมื่อตรวจพบหรือตามจับได้สิ่งของใดที่มีไว้เป็นความผิดหรือได้
ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดหรือได้มาโดยการกระทำความผิด ให้
รับนำส่งผู้ใหญ่บ้าน

(6) เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยว่าผู้ใดได้กระทำความผิดและกำลังจะ
หลบหนีให้ควบคุมตัวส่งผู้ใหญ่บ้าน

(7) ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งสั่งการโดยชอบด้วยกฎหมาย
มาตรา 28 จัตวา ในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาความสงบ
เรียบร้อย ให้ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบใช้อาวุธปืน
ของทางราชการได้

การเก็บรักษาและการใช้อาวุธปืนให้เป็นไปตามข้อบังคับของ
กระทรวงมหาดไทย

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อำนาจและหน้าที่ของกำนันและ
ผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457
เช่น

1. อำนาจหน้าที่ในการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย
2. อำนาจหน้าที่ในการประชุมผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบล
3. อำนาจหน้าที่ในการที่เกี่ยวข้องกับความอาญา
4. อำนาจหน้าที่ในการดูแลความสงบสุขของประชาชนหรือ
เหตุการณ์ต่าง ๆ ในตำบล

5. อำนาจหน้าที่ในการจัดทำข้อมูลต่าง ๆ ในตำบล
6. อำนาจหน้าที่ในการเป็นตัวแทนของส่วนราชการต่าง ๆ ในตำบล
7. อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับสิ่งซึ่งเป็นที่สาธารณประโยชน์

และนอกจากนี้กำนันและผู้ใหญ่บ้านยังมีหน้าที่ตามกฎหมายอื่น ๆ เช่น อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายการทะเบียนต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534 อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายการรักษาความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบำรุงส่งเสริมอาชีพของราษฎร และรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เช่น กฎหมายว่าด้วยการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาและบำรุงสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น พระราชบัญญัติภาษีบำรุงท้องที่ พ.ศ. 2508 กำหนดให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นพนักงานสำรวจแบบแสดงรายการที่ดิน (ภ.บ.ท.5) ในเขตท้องที่นั้น ๆ อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับความอาญา โดยเป็นเจ้าของพนักงานฝ่ายปกครองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การสืบสวน รวมทั้งช่วยเหลือเจ้าพนักงานผู้ปฏิบัติตามกฎหมายหรือหมายจับหรือหมายค้นที่ได้รับคำสั่งให้ปฏิบัติ เหล่านี้เป็นต้น

เมื่อท้องถิ่นโดยฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว บทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านยังคงมีอยู่แต่จะถูกลดทอนไปเนื่องจากการเกิดขึ้นขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบงานด้านบริหารและพัฒนาโดยตรง โครงการพัฒนาต่าง ๆ จึงถูกโอนไปยังองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบแทนเพื่อให้เป็นไปตามแผนการขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จนอาจกล่าวได้ว่าบทบาท และอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในยุคปัจจุบันมีความจำเป็นลดลงอย่างต่อเนื่อง แม้ปรากฏว่าท้องถิ่นโดยฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครซึ่งผลทางกฎหมายตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน ต้องเป็นอันพ้นไป

ยอมทำให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้อีกในท้องถิ่นนั้น แต่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านยังมีอำนาจอื่น ๆ ที่มีได้บัญญัติไว้เป็นกฎหมาย เช่น เมื่อมีกรณีพิพาทขึ้นไม่ว่าจะเป็นความแพ่งหรือความอาญาและไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ ในขั้นต้นมักจะนำความมาให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านชำระความแทบทุกคดีไป การไกล่เกลี่ยชำระคดีความในลักษณะเช่นนี้ไม่มีกฎหมายรองรับ ถ้าเป็นที่พอใจทั้งสองฝ่ายก็ไม่ต้องดำเนินความทางศาลต่อไป ชาวบ้านจึงมักประนีประนอมยอมความตามการไกล่เกลี่ยและชำระความของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เหล่านี้เป็นต้น อันเป็นการบ่งถึงว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ยังมีความจำเป็นในท้องถิ่น แม้ท้องถิ่นนั้นจะยกฐานะเข้าสู่ความเจริญขึ้นเป็นเทศบาล เมืองหรือเทศบาลนคร เนื่องจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชุมชนที่เคารพเชื่อถือของคนในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเป็นการลดค่าใช้จ่ายของประชาชนและเป็นการลดคดีความที่ต้องนำมาขึ้นสู่ศาลยุติธรรม ซึ่งปัจจุบันคดีที่อยู่ในศาลยุติธรรมมีเพิ่มมากขึ้นทุกวัน เป็นต้น

4.2 วิเคราะห์อำนาจและหน้าที่ต่อตำแหน่งแพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน

แพทย์ประจำตำบล มีหน้าที่ช่วยกำนัน ผู้ใหญ่บ้านคิดอ่านและรักษาความสงบเรียบร้อยในตำบล คอยสังเกตตรวจตราความเจ็บไข้ที่เกิดขึ้นแก่ราษฎรในท้องถิ่นนั้นและตำบลที่ใกล้เคียงกัน ถ้าเกิดโรคร้ายแรง เช่น อหิวาตกโรค กาฬโรค ไข้ทรพิษ ต้องคิดป้องกันด้วย และแพทย์ประจำตำบลต้องเที่ยวตรวจตราชี้แจงแก่ราษฎรด้วย แนะนำกำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้สั่งราษฎรให้จัดการป้องกันโรค เช่น ทำความสะอาด เป็นต้น

ป้องกันโรคภัยในตำบลนั้น เช่น ปลุกทรพิษ ป้องกันไข้ทรพิษ ที่จะมียาแก้โรคไว้สำหรับตำบล ดูแลตำบลนั้นอย่าให้มีสิ่งโสโครกอันก่อให้เกิดเชื้อโรค การต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ในหน้าที่ของแพทย์ประจำตำบล ๆ ที่จะต้องคิดอ่านกับแพทย์ประจำเมือง และกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นให้เสร็จไป ถ้ามี

โรคภัยร้ายแรง เช่น อหิวาตกโรค กาฬโรค ไข้ทรพิษ โรคระบาดปศุสัตว์ เกิดขึ้นในตำบลนั้น แพทย์ประจำตำบลนั้นต้องรีบรายงานไปยังอำเภอให้ทราบโดยทันที จนกว่าจะสงบโรค

ปัจจุบันภารกิจต่าง ๆ ของแพทย์ประจำตำบลได้ถูกโอนไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามแผนขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบงานด้านการบริหารและการพัฒนาโดยตรง รวมถึงการสาธารณสุขด้วย โดยในองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นนั้นจะมีกองสาธารณสุข เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งทำให้แพทย์ประจำตำบลไม่มีบทบาทแล้ว โดยใน แต่ละตำบลจะมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไว้บริการแก่ประชาชนอยู่แล้ว ทำให้ไม่จำเป็นต้องมีแพทย์ประจำตำบลอยู่อีกต่อไป ถ้าหากไม่มีตำแหน่งแพทย์ประจำตำบล การบริหารราชการแผ่นดินก็ไม่ได้รับผลกระทบแต่ประการใด ยังจะส่งผลดีต่อรัฐในงบประมาณรายจ่าย ที่ไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าตอบแทนให้กับแพทย์ประจำตำบล กล่าวคือ ประเทศไทยมีทั้งหมด 7,255 ตำบล แต่ละตำบลต้องมีแพทย์ประจำตำบลซึ่งได้รับเงินค่าตอบแทนเดือนละ 5,000 บาท รวมเป็นเงินทั้งหมดที่รัฐจะต้องจ่ายให้กับแพทย์ประจำตำบลเป็นเงิน 36,275,000 บาทต่อเดือน

ส่วนสารวัตรกำนันมาจากเลือกของกำนัน แต่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ว่าราชการจังหวัด และอยู่ดำรงตำแหน่งจนอายุ 60 ปีบริบูรณ์ หรือจนกว่ากำนันจะให้ออก ซึ่งอำนาจและหน้าที่ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของสารวัตรกำนันเป็นผู้ช่วยและรับใช้สอยของกำนัน ตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522 กำหนดให้เป็นคณะกรรมการกลางหมู่บ้านอาสาพัฒนาตนเอง กำหนดหมู่บ้านใดมีผู้ใหญ่บ้านเป็นกำนันอยู่ด้วยให้กำนันของหมู่บ้านนั้นเป็นประธานคณะกรรมการกลาง ให้สารวัตรกำนัน

และหรือแพทย์ประจำตำบล ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตหมู่บ้านของกำนันเป็น กรรมการกลางโดยตำแหน่งและตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สารวัตรกำนัน เป็นพนักงานฝ่ายปกครอง ซึ่งถือได้ว่าสารวัตรกำนันเป็นผู้ช่วยเหลือกำนันในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อย การสร้างความสมานฉันท์ เหล่านี้เป็นต้น

กรณีดังกล่าวข้างต้นนี้แทบกล่าวได้ว่าอำนาจและหน้าที่ของสารวัตรกำนันนั้นไม่มีบทบาทที่ชัดเจน เป็นแต่เพียงผู้รับใช้สอยกำนันเท่านั้น ซึ่งทำให้เกิดความคุ้มค่าต่อการบริหารราชการแผ่นดิน เนื่องจากอำนาจต่าง ๆ นั้นกำนันเองสามารถปฏิบัติหน้าที่แทนได้อยู่แล้ว อันเกิดความซ้ำซ้อน ทำให้งบประมาณแผ่นดินที่จะต้องจ่ายเป็นค่าตอบแทนให้แก่สารวัตรกำนัน ในอัตราเดียวกันกับแพทย์ประจำตำบล กล่าวคือ 5,000 บาท ต่อเดือนรวมเป็นรายจ่ายของรัฐที่ค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับความคุ้มค่าในการบริหารราชการแผ่นดิน หากปรากฏว่าไม่มีตำแหน่งสารวัตรกำนันเป็นผู้คอยรับใช้สอยกำนันก็ไม่ทำให้ระบบการบริหารราชการแผ่นดินเสียหายแต่อย่างใด มีแต่จะเกิดความคุ้มค่าต่อรัฐมากขึ้นที่ไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนในส่วนที่ไม่จำเป็น ดังนั้นเมื่อท้องถิ่นโดยฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้วจึงสมควรที่จะยกเลิกตำแหน่งสารวัตรกำนันด้วย

5. การพ้นไปหรือการยกเลิกตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนัน เป็นการขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 กล่าวคือ โดยที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นบุคคลในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับราษฎรในการปฏิบัติงานตามกฎหมายและแนวนโยบายของรัฐ เป็น

ผู้ช่วยเหลือนายอำเภอซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของราชการบริหารส่วนภูมิภาค มีบทบาทอำนาจหน้าที่ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในการเป็นผู้ประสานงานระหว่างราชการส่วนภูมิภาคกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การรักษาความสงบเรียบร้อย การป้องกันและแก้ไขปัญหากรณีต่าง ๆ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย ประนีประนอมและจัดการระงับปัญหาความขัดแย้งในท้องที่ และยังมีฐานะเป็นตัวแทนของรัฐ ตัวแทนของราษฎรเกี่ยวกับเรื่องร้องทุกข์ ความเดือดร้อนของราษฎรเพื่อนำเสนอต่อส่วนราชการ โดยเจตนาารมณ์ของพระราชบัญญัติฉบับนี้เพื่อให้ยังคงมีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สारว้ตรกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในทุกตำบล หมู่บ้านต่อไป

เมื่อปรากฏว่าตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 4 วรรคแรก ว่า “เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ให้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นนั้น และให้บรรดาบุคคลที่ที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้น” กรณีนี้ไม่เป็นการขัดกันกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ตามแนวความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา เนื่องจากคณะกรรมการกฤษฎีกาให้ความเห็นว่ากรณีตามมาตรา 4 วรรคหนึ่ง มิได้เป็นการยกเลิกตำแหน่ง แต่ตำแหน่งดังกล่าวเป็นอันสิ้นไปโดยผลของกฎหมาย ด้วยเหตุผลดังกล่าว บทบัญญัติมาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล

พ.ศ. 2496 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 นั้นจึงไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แต่อย่างใด กฎหมายทั้งสองฉบับยังใช้บังคับคู่เคียงกันได้

ในส่วนที่เกี่ยวกับมาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 บัญญัติว่า “ในเขตเทศบาลตำบลใด ถ้าหมดความจำเป็นที่จะต้องมีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสารวัตรกำนัน ให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา” กรณีนี้เป็นการยกเลิกตำแหน่งบรรดาบุคคลตำแหน่งต่าง ๆ อันเป็นการขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 จึงไม่อาจที่จะใช้บังคับต่อไปได้

จากแนวความของคณะกรรมการกฤษฎีกาดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการกฤษฎีกาให้เหตุผลตามมาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาลว่ามีได้เป็นการยกเลิกตำแหน่งของบรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสารวัตรกำนัน กรณีเป็นการพ้นไปโดยผลของกฎหมาย ซึ่งกฎหมายบัญญัติให้พ้นไปมิได้เป็นการยกเลิกตำแหน่งดังกล่าว เมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ให้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ย่อมทำให้บรรดาบุคคลตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสารวัตรกำนัน ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้อีกต่อไป กรณีถือว่าไม่มีตำแหน่งของบุคคลเหล่านี้อีก จึงเป็นการขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ.

2552 ซึ่งได้บัญญัติขึ้นมาภายหลังพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546

ส่วนกรณีมาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 บัญญัติว่า “ในเขตเทศบาลตำบลใด ถ้าหมดความจำเป็นที่จะต้องมีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสารวัตรกำนัน ให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา” กรณีนี้เป็นการยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ซึ่งเป็นการขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ดังนั้นพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ในส่วนมาตรา 4 วรรคสอง จึงไม่อาจใช้บังคับต่อไปได้

อภิปรายผล

เมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร ซึ่งเกี่ยวข้องกับกฎหมายสองฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 โดยที่กฎหมายทั้งสองฉบับมีศักดิ์เท่ากันแต่กำหนดเนื้อหาแตกต่างกัน กล่าวคือ เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นนั้นและให้บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้น

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 บัญญัติว่า การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตร

กำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำได้ ดังกล่าวนี ส่วนพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ได้บัญญัติว่าเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสรวัดรำนันในท้องถิ่นนั้น และให้บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสรวัดรำนันพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้น หรือกรณีในเขตเทศบาลตำบลใด ถ้าหมดความจำเป็นที่จะต้องมีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสรวัดรำนัน ให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา

กรณีที่กฎหมายสองฉบับมีเนื้อความขัดแย้งกันซึ่งเกิดปัญหาว่าจะใช้บังคับกรณีดังกล่าวนี้ได้หรือไม่ประการใด แต่ในขณะที่เดียวกันตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้ ถือว่าเป็นบุคคลในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับราษฎรในการปฏิบัติงานตามกฎหมายและแนวนโยบายของรัฐ เป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของราชการบริหารส่วนภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเจตนารมณ์ของกฎหมายต้องการให้ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สรวัดรำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อยู่ในทุกตำบล หมู่บ้านให้มีคงอยู่ต่อไปในท้องถิ่น

ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สรวัดรำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นบุคคลในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับราษฎรในการปฏิบัติงานตามกฎหมายและแนวนโยบายของรัฐ เป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของราชการบริหารส่วนภูมิภาคมีบทบาทอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมถึงปัจจุบันโดยเฉพาะในการเป็นผู้ประสานงานระหว่างราชการส่วน

ภูมิภาคกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นการรักษาความสงบเรียบร้อย การป้องกันและแก้ไขปัญหากรณีต่าง ๆ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมและจัดการระงับปัญหาความขัดแย้งในท้องที่ และยังมีฐานะเป็นตัวแทนของรัฐ รวมถึงเป็นตัวแทนของราษฎรเกี่ยวกับเรื่องร้องทุกข์ความเดือดร้อนของราษฎรเพื่อนำเสนอต่อส่วนราชการอีกด้วย

ในกรณีที่ท้องถิ่นยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร การพ้นจากตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสรวัดรำนันจะต้องเกี่ยวข้องกับกฎหมายสองฉบับคือ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 โดยกฎหมายทั้งสองฉบับนี้มีลำดับศักดิ์ของกฎหมายเท่ากันแต่มีการกำหนดเนื้อหาแตกต่างกันโดยมาตรา 4 วรรคหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาลเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 บัญญัติว่า “เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ได้มีการประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้ใช้กฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสรวัดรำนัน” และต่อตามมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ได้บัญญัติว่า “การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สรวัดรำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะกระทำมิได้” ดังนั้นหากมีการจัดตั้งเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครตามประกาศกระทรวงมหาดไทยแล้ว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสรวัดรำนัน จึงต้องพ้นจากตำแหน่งตาม มาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.

คณะกรรมการกฤษฎีกา ได้ตอบข้อหารือกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นเกี่ยวกับการพ้นจากตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน เมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นเป็นเทศบาล เมืองหรือเทศบาลนครซึ่งเกี่ยวข้องกับกฎหมายสองฉบับ คือ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 และพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 โดยจังหวัดกระบี่ เห็นว่า เมื่อกฎหมายทั้งสองฉบับ มีศักดิ์เท่ากันแต่กำหนดเนื้อหาแตกต่างกันซึ่งปรากฏต่อมาว่า มาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ได้บัญญัติว่า การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำมิได้ จึงเป็นการยกเลิกกฎหมายฉบับก่อน โดยกฎหมายฉบับหลัง ผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวจึงไม่ต้องพ้นจากตำแหน่งตั้งนั้น หากมีการจัดตั้งเทศบาลเมืองตามประกาศกระทรวงมหาดไทยแล้ว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน จึงไม่พ้นจากตำแหน่ง ตามมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 นั้น

คณะกรรมการกฤษฎีกาได้มีแนวความเห็น และจะได้ถือเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป โดยได้พิจารณาข้อหารือของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เห็นว่า เมื่อพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้ง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบเทศบาล ตามมาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 ได้กำหนดว่าเมื่อมีการยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครและพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ให้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ห้ามมิให้

ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันในท้องถิ่นที่ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร และให้บรรดาบุคคลที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ต้องพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้น บทบัญญัติดังกล่าวเป็นการกำหนดมิให้นำกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนันและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาใช้บังคับ มิได้บัญญัติให้ยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนันและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่อย่างใด ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนันและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จึงยังคงมีอยู่ เพียงแต่ในเขตเทศบาลดังกล่าวไม่อาจนำกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ในส่วนว่าด้วยการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนันและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มาใช้บังคับได้เท่านั้น นอกจากนั้น การพ้นจากตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนันและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ก็เป็นการพ้นไป เพราะกฎหมายกำหนดให้ต้องพ้น มิได้เป็นการพ้นไปเพราะการยกเลิกตำแหน่ง แต่อย่างใด

ส่วนบทบัญญัติแห่งมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 ที่กำหนดว่า การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำได้ ก็เป็นการห้ามมิให้ผู้ใดยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนันและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้คงมีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไว้ในทุกตำบล หมู่บ้านต่อไป โดยผลของบทบัญญัติดังกล่าว

ทำให้บทบัญญัติมาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546 ที่กำหนดให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สारวัตรกำนันและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในเขตเทศบาลตำบลได้เมื่อหมดความจำเป็นเป็นอันใช้บังคับมิได้ เพราะต้องห้ามตามมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552

ด้วยเหตุผลดังกล่าว บทบัญญัติตามมาตรา 4 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 จึงไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 แต่อย่างใด กฎหมายทั้งสองฉบับยังคงใช้บังคับคู่เคียงกันได้ยกเว้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ มาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 เท่านั้นที่ไม่อาจใช้บังคับต่อไปได้

ข้อเสนอแนะ

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นบุคคลในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดกับราษฎรในการปฏิบัติงานตามกฎหมายและแนวนโยบายของรัฐ เป็นผู้ช่วยเหลือนายอำเภอซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของราชการบริหารส่วนภูมิภาค มีบทบาทอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมถึงปัจจุบัน อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในปัจจุบันเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญเปรียบเสมือนเป็นผู้ประสานงานระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งทำหน้าที่เป็นข้าราชการที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือทางราชการทั้งในส่วนฝ่ายปกครองงานทะเบียนราษฎร และงานส่งเสริมกิจการพัฒนาในตำบลหรือหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนประชาชนด้วยเช่นกัน เช่น รับข้อร้องเรียน

ของประชาชนเพื่อเสนอต่อส่วนราชการ หากเปรียบเทียบเป็นรูปแบบการปกครองประเทศแล้ว หน้าที่ดังกล่าวก็ย่อมจะไม่แตกต่างจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากนัก นอกจากนี้ยังเป็นผู้ประสานงานระหว่างราชการส่วนภูมิภาคกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การรักษาความสงบเรียบร้อย การป้องกันและแก้ไขปัญหากรณีต่าง ๆ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย ประนีประนอมและจัดการระงับปัญหาความขัดแย้งในท้องถิ่น และยังมีฐานะเป็นตัวแทนของรัฐ ตัวแทนของราษฎรเกี่ยวกับเรื่องร้องทุกข์ ความเดือดร้อนของราษฎร เพื่อนำเสนอต่อส่วนราชการ ซึ่งผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทาง ดังนี้

1. เมื่อท้องถิ่นโดยฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต้องเป็นอันพ้นไปหรือยกเลิกไปโดยผลของกฎหมาย แต่เมื่อพิจารณาและเปรียบเทียบการปกครองท้องถิ่นของสาธารณรัฐฝรั่งเศสและประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีฐานะเป็นเทศบาลใกล้เคียงกับระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย ซึ่งมีผู้นำท้องถิ่นที่มีบทบาทและอำนาจหน้าที่คล้ายคลึงกับตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านของประเทศไทย ดังนั้นจึงไม่สมควรที่จะยกเลิกตำแหน่งดังกล่าว

2. เมื่อท้องถิ่นโดยฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน ย่อมพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้นเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ให้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร หรือกรณีในเขตเทศบาลตำบลใด ถ้าหมดความจำเป็นที่จะต้องมีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบลหรือสารวัตรกำนันให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา

แม้ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 4 วรรคหนึ่ง เป็นกรณีการพ้นจากตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน เป็นไปโดยผลของกฎหมายกำหนดให้พ้นไปก็ตาม หรือกรณีตามวรรคสองเป็นกรณีการพ้นจากตำแหน่งดังกล่าวของบุคคลข้างต้น เป็นไปเพราะการกระทำของบุคคลคือรัฐมนตรีผู้รักษาการมีประกาศให้ยกเลิกตำแหน่งดังกล่าว แต่ส่งผลกระทบต่อบุคคลซึ่งมีตำแหน่งต่าง ๆ มิอาจทำหน้าที่ต่อไปอีกได้ กรณีจึงเป็นการยกเลิกตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันโดยปริยาย เมื่อท้องถิ่นมีความพร้อมเข้าสู่ความเจริญแล้ว โดยยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนคร เฉพาะตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนั้น ยังคงมีบทบาทและหน้าที่ที่ยังมีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นอยู่ สมควรที่จะคงไว้ซึ่งตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ให้มีอยู่ต่อไป โดยเพิ่มอำนาจหน้าที่ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับเรื่องการใกล้เคียงความแพ่งอาญาให้ชัดเจน ซึ่งจะ เป็นการลดค่าใช้จ่ายของประชาชนและยังส่งผลเป็นการลดคดีความที่ต้องนำมาขึ้นสู่ศาลยุติธรรม ปัจจุบันคดีที่อยู่ในศาลยุติธรรมมีเพิ่มมากขึ้นทุกวัน

3. ปัจจุบันภารกิจต่าง ๆ ของแพทย์ประจำตำบลได้ถูกโอนไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามแผนขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบงานด้านการบริหารและการพัฒนาโดยตรง รวมถึงการสาธารณสุขด้วย โดยในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นจะมีกองสาธารณสุข เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งทำให้แพทย์ประจำตำบลไม่มีบทบาทแล้ว โดยใน แต่ละตำบลจะมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไว้บริการแก่ประชาชนอยู่แล้ว ทำให้ไม่จำเป็นต้องมีแพทย์ประจำตำบลอยู่อีกต่อไป ถ้าหากไม่มีตำแหน่งแพทย์ประจำตำบล การบริหารราชการแผ่นดินก็ไม่ได้รับผลกระทบแต่

ประการใด ยังจะส่งผลดีต่อรัฐในงบประมาณรายจ่าย ที่ไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าตอบแทนให้กับแพทย์ประจำตำบล

4. อำนาจและหน้าที่ของสารวัตรกำนันนั้นไม่มีบทบาทที่ชัดเจน เป็นแต่เพียงผู้รับใช้สอยกำนันเท่านั้น ซึ่งทำให้ไม่เกิดความคุ้มค่าต่อการบริหารราชการแผ่นดิน เนื่องจากอำนาจต่าง ๆ นั้น กำนันเองสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อยู่แล้ว อันเกิดความซ้ำซ้อน ทำให้งบประมาณแผ่นดินที่จะต้องจ่ายเป็นค่าตอบแทนให้แก่สารวัตรกำนัน ในอัตราเดียวกันกับแพทย์ประจำตำบล กล่าวคือ 5,000 บาท ต่อเดือนรวมเป็นรายจ่าย ของรัฐที่ค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับความคุ้มค่าในการบริหารราชการแผ่นดิน หากปรากฏว่าไม่มีตำแหน่งสารวัตรกำนันเป็นผู้คอยรับใช้สอยกำนัน ก็ไม่ทำให้ระบบการบริหารราชการแผ่นดินเสียหายแต่อย่างใด มีแต่จะเกิดความคุ้มค่าต่อรัฐมากขึ้นที่ไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนในส่วนที่ไม่จำเป็น ดังนั้นเมื่อท้องถิ่นโดยฐานะเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้วจึงสมควรที่จะยกเลิกตำแหน่งสารวัตรกำนันด้วย

5. สมควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 4 ดังนี้ “เมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปีนับแต่วันที่ให้มีประกาศกระทรวงมหาดไทยยกฐานะท้องถิ่นใดเป็นเทศบาลเมืองหรือเทศบาลนครแล้ว ให้ใช้กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่เฉพาะในส่วนที่บัญญัติถึงการแต่งตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในท้องถิ่นเท่านั้น และให้บรรดาบุคคลที่เป็น แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนันพ้นจากตำแหน่งและหน้าที่เฉพาะในเขตท้องถิ่นนั้น” และให้ยกเลิกความในบทบัญญัติตามมาตรา 4 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ที่บัญญัติว่า “ในเขตเทศบาลตำบลใด ถ้าหมดความจำเป็นที่จะต้องมีตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือสารวัตรกำนัน ให้รัฐมนตรีประกาศยกเลิกตำแหน่งดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา”

นอกจากนี้จะต้องแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ ตามมาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม

โดยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2552 เพื่อมิให้ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 4 โดยให้แก้ไขเพิ่มเติมข้อความในบทบัญญัติ ดังนี้ “การยกเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำมิได้”

บรรณานุกรม

กระทรวงมหาดไทย, กรมการปกครอง. สมุดคู่มือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน.

กรุงเทพฯ: ส่วนท้องถิ่น, 2531.

คมเนตร ญาณโสภณ. อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบจากการ

เปลี่ยนแปลงการปกครองในยุคเทศาภิบาล. วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์, 2534.

จักษ์ พันธุ์ชูเพชร. กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายปกครอง.

พิมพ์ครั้งที่ 3.นนทบุรี: ธนภัทรพรินต์ติ้ง, 2557.

เดช บุณนาค. การปกครองของประเทศของสยาม 2435-2458.

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

นิยม รัฐอมฤต, พรชัย เทพปัญญา และชาญชัย ลวิตรังสิมา. การปกครอง

ท้องถิ่นเปรียบเทียบ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น

ฝรั่งเศส สหภาพโซเวียต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, 2520.

ธรรมภณ จิรธรรมประดับ. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับฐานะของ

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และการออกจากตำแหน่ง. วิทยานิพนธ์

นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.

บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. กฎหมายกับทางเลือกของสังคมไทย.

กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2537.

พลฤทธิ พลอยงาม. วิเคราะห์เชิงปัญหากฎหมายเกี่ยวกับฐานะของ

กำนันผู้ใหญ่บ้านและการเลือกตั้ง. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์

มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

มานิตย์ จุมปา. คู่มือศึกษาวิชากฎหมายปกครอง. กรุงเทพฯ: วิญญูชน,

2546.

เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ. **แนวคิดและทฤษฎีการปกครองส่วนท้องถิ่น.**

กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, 2555.

วิชณู เครื่องงาม. **กฎหมายรัฐธรรมนูญ.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
นิติบรรณการ, 2530.

สมคิด เลิศไพฑูรย์และมรุต วันทนากร. **แนวคิดว่าด้วยฝ่ายบริหาร**

เข้มแข็งกับการเลือกตั้ง นายกเทศมนตรีโดยตรงในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

สุภาพ สารีพิมพ์. **กฎหมายเกี่ยวกับระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน.**

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.

สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.

**แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2551.** กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราช
กิจจานุเบกษา, 2551.

อนุชา ฮุนสวัสดิกุล และคณะ. **รูปแบบและวิธีการดูแลองค์กรปกครอง**

ส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: เอพี กราฟฟิค ดีไซน์ต์และการพิมพ์,
2548.

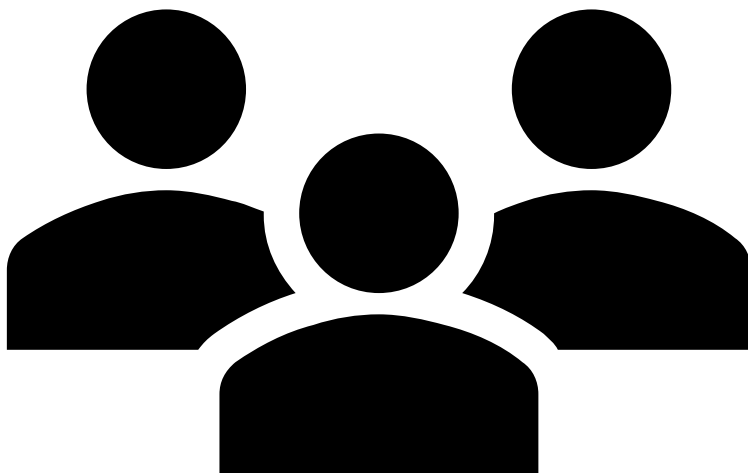
อรทัย ก๊กผล. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหาร**

ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: จริยสุนิทวงศ์, 2552.

การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะต้นควบ ระเบิด ฟันลม
ของคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย

The Adaptation of Khmer Aspirated Stops Onset
Consonant Clusters in Thai

ธนัญฐากุล พรทิพยพานิช *

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ E-mail : greenjardinere@gmail.com

บทคัดย่อ

ผู้วิจัยพบว่า มีเสียงพยัญชนะต้นควบของคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยทั้งหมด 12 คู่ ซึ่งมีลักษณะจากยืมเสียง ดังนี้ 1) ถ้าเสียงพยัญชนะต้นควบในภาษาไทยมีเสียงเหมือนกับเสียงพยัญชนะต้นควบในภาษาเขมร ภาษาไทยจะยืมคำนั้นโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางเสียงพยัญชนะต้นควบ และ 2) ถ้าภาษาไทยไม่มีเสียงพยัญชนะต้นควบเหมือนกับเสียงพยัญชนะต้นควบในภาษาเขมร ภาษาไทยจะยืมคำนั้นโดยเปลี่ยนแปลงเสียง เริ่มจากแยกเสียงพยัญชนะต้นควบ และใส่เสียงสระพื้นฐาน /a/ (สระอะ) ที่หลังพยัญชนะต้นตัวแรก และให้พยัญชนะต้นตัวที่ 2 เป็นพยัญชนะต้นของพยางค์ที่ 2 ดังตัวอย่าง (1) – (2)

(1)	/p ^h ca:l/ → /prà.tca:n/	‘ประจัน’
	/k ^h tih/ → /kà.t ^h iʔ/	‘กะที’
(2)	/p ^h la:j/ → /p ^h lǎ:n/	‘ผลาญ’
	/t ^h nal/ → /t ^h à.nǒn/	‘ถนน’
	/c ^h la:t/ → /tɕ ^h à.la:t/	‘ฉลาด’
	/k ^h la:c/ → /k ^h lǎ:t/	‘ฉลาด’

ตัวอย่างที่ (1) แสดงให้เห็นว่า พยัญชนะต้นตัวแรกที่เป็นเสียงระเบิด ฟันลมในพยางค์ที่ 1 จะเปลี่ยนเสียงเป็นระเบิด ไม่ฟันลม ในขณะที่ตัวอย่างที่ (2) พยัญชนะต้นตัวแรกที่เป็นเสียงระเบิด ฟันลมในพยางค์ที่ 1 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางเสียง ผู้วิจัยเสนอว่า ภาษาไทยจะเปลี่ยนเสียง

พยัญชนะต้นตัวแรกที่เป็นเสียงระเบิด ฟ่นลม เป็นเสียงระเบิด ไม่ฟ่นลม เมื่อพยัญชนะต้นตัวที่ 2 มีลักษณะทางเสียงเป็นเสียงสกัดกั้น ไม่ก้อง และใช้ ลิ้นส่วนหน้า แต่จะไม่เปลี่ยนเสียงพยัญชนะต้นตัวที่ 2 ที่มีลักษณะทางเสียง เป็นเสียงก้องกังวาน และใช้ลิ้นส่วนหน้า แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบข้อมูล ภาษาที่เสียงพยัญชนะต้นตัวที่ 2 มีลักษณะทางเสียงเป็นเสียงสกัดกั้น ไม่ ก้อง ไม่และใช้ลิ้นส่วนหน้า เช่น /p^hka:/ → /p^hà.ka:/ ‘ผกา’ ที่มีรูปแบบ ไม่ตรงกันข้อมูลข้างต้น ซึ่งจะทำการวิจัยต่อไป

คำสำคัญ: สัทวิทยา, คำยืม, ภาษาเขมร, ภาษาไทย

Abstract

I have observed that Thai has borrowed 12 pairs of the onset consonant clusters from Khmer and adapted those CCs as follows i) if Thai onset consonant clusters have the direct counterparts in Khmer, we will straightforwardly employ them and ii) if Thai onset consonant clusters lack Khmer counterparts, we will break up the onset consonant clusters and then insert the default vowel /a/ on the first syllable and C₂ will become the onset of the second syllable, as shown in data (1) – (2)

- (1) /p^hca:l/ → /prà.tɕa:n/ ‘revile’
 /k^htih/ → /kà.t^híʔ/ ‘coconut cream’
- (2) /p^hla:ŋ/ → /p^hlǎ:n/ ‘ruin’
 /t^hnd/ → /t^hà.nǒn/ ‘road’
 /c^hla:t/ → /tɕ^hà.la:t/ ‘clever’
 /k^hla:c/ → /k^hlà:t/ ‘fear’

Data (1) shows that the aspirated stops of C₁ changes to unaspirated stops of the first syllable. Data (2) on the other hand, aspirated stops do not change. I propose that Thai changed the aspirated stops of C₁ to unaspirated if C₂ has features [+OBS, +COR] but Thai does not change the aspirated stops to

unaspirated if C₂ has features [+SON, +COR]. However I found one empirical data which C₂ has feature [+OBS, -COR] eg. /p^hka:/ → /p^hà.ka:/ ‘flower’. It doesn’t pattern which I have observed and remains unaccounted for in this paper.

Keywords: Phonology, Loanwords, Khmer, Thai

บทนำ

งานวิจัยเรื่องคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยมีผู้วิจัยไว้แล้วบ้าง เช่น งานของทองสุก เกตุโรจน์ (2539) และลลิตา โชติรังสียากุล (2545) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ทองสุก เกตุโรจน์ (2539) เสนอเรื่องการยืมคำภาษาเขมรมาใช้ในภาษาไทยในหนังสือภาษาต่างประเทศในภาษาไทยไว้ว่า ภาษาไทยยืมคำในภาษาเขมรแบบทับศัพท์ ซึ่งในการทับศัพท์นั้น ทำให้เสียงในภาษาเดิมเปลี่ยนแปลงไป ดังนี้ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงเสียงสูงต่ำ 2) การเปลี่ยนแปลงรูปเขียนให้เป็นรูปเดียวกับเสียง 3) การเปลี่ยนแปลงทั้งรูปเขียนและเสียง และ 4) การที่เสียงกลายไปในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงเสียงสูงต่ำ

ภาษาเขมรไม่มีเสียงสูงต่ำหรือเสียงวรรณยุกต์ เมื่อเรานำคำภาษาเขมรมาใช้โดยใช้ตัวอักษรเดียวกัน แต่ออกเสียงตามอักษร 3 หมู่ คือ ต่ำ กลาง และสูง เช่น คลัง → ชล้ง, ชลอง → ฉลอง, เซนิม → สนิม

2) การเปลี่ยนแปลงรูปเขียนให้เป็นรูปเดียวกับเสียง

เมื่อภาษาเขมรคำในภาษาเขมรมาใช้ เราจะใส่เครื่องหมายวรรณยุกต์ เช่น เจื่อ → เซื่อ, เปลี่ยนแปลงพยัญชนะตัวสะกด เช่น ฎาจ → เต็ด, เปลี่ยนแปลงพยัญชนะต้น เช่น ธาง → ทาง

3) การเปลี่ยนแปลงทั้งรูปเขียนและเสียง

เมื่อคำยืมคำในภาษาเขมรมาใช้ อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปและเสียง เช่น เขมร ทุรม อ่านว่า ตุรวม → ไทย โทุรม อ่านว่า โซม, เขมร ทุรุง อ่านว่า ตุรุง → ไทย ทุรวง อ่านว่า ชวง

4) การที่เสียงหายไปในลักษณะต่าง ๆ

เสียงที่หายไปนี้มีทั้งเสียงสระและเสียงพยัญชนะ เช่น เสียงสระ บ็อมนัจ → บำเหน็จ, เซนิม → สนิม, เคชิบ → กระชิบ เสียงพยัญชนะ จุรอก → ทรอก, โตบง → ทบวง, พตุก → บรรทุก

ลลิตา โชติรังสียากุล (2545) เสนอเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเสียงของคำยืมภาษาเขมรในหนังสือภาษาต่างประเทศในภาษาไทยไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางเสียงมี 2 ลักษณะคือ 1) การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ 2) การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะ ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงเสียงสระ

- เปลี่ยนจากเสียงสระอะ เป็น สระเอะ /a/ → /e/ เช่น กัจ → เก็จ
- เปลี่ยนจากเสียงสระอะหรือสระอี เป็น สระเอีย {e, i:} → /ia/ เช่น เซ นี ด → เส นี ย ด , ภาญี → พเอีย

- เปลี่ยนจากเสียงสระอี เป็น สระอิหรือเอีย /i/ → {i, ia} เช่น คี ติ ง → ก รั ะ ทิง , ขุทิม → กระเทียม
- เปลี่ยนจากเสียงสระเอ เป็น สระเอีย /e:/ → /ia/ เช่น เกรว → เกรียว
- เปลี่ยนจากเสียงสระโอ เป็น สระอะ /o:/ → /a/ เช่น ไร่บับ → ไร่บับ

2) การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะ

- เปลี่ยนจากเสียงพยัญชนะ ก เป็น พยัญชนะ ต /k/ → /t/ เช่น กรม → ตรม
- เปลี่ยนจากเสียงพยัญชนะ จ เป็น พยัญชนะ ต /c/ → /t/ เช่น จ้างเกียง → ต้างเกียง
- เปลี่ยนจากเสียงพยัญชนะ ด เป็น พยัญชนะ ต /d/ → /t/ เช่น ดำนั๊ก → ตำนั๊ก
- เปลี่ยนจากเสียงพยัญชนะ ต เป็น พยัญชนะ ก หรือ ท /t/ → {k, t^h} เช่น ก้อนไตรู → กรไรกร, โตบง → ทบวง

- เปลี่ยนจากเสียงพยัญชนะ ค เป็น กะ หรือ กระ /k^h/ → {kà?, krà?} เช่น เคตียะสี → กะทะ, คุจัด → กระจัด
- เปลี่ยนจากเสียงพยัญชนะ พ เป็น ประ หรือ บรร /p^h/ → {prà?, ban} เช่น พุกาย → ประกาย, พุจ็อง → บรรจง

จากตัวอย่างงานวิจัยเรื่องคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยข้างต้น ไม่ได้นำเสนอหลักการเปลี่ยนแปลงภาษาแบบ Rule-based อีกทั้งการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางเสียงข้างต้นก็ยังไม่พบการวิเคราะห์เรื่องการเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะต้นควบ ระเบิด ฟันลม ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเสียงของคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย โดยใช้ Rule-based ในการเขียนกฎทางเสียงที่ได้จากข้อมูลภาษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะต้นควบ ระเบิด ฟันลมในคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้วิจัยเก็บข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยจากหนังสือ ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย (วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, 2550) และ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (ราชบัณฑิตย-
สถาน, 2556)

2. ผู้วิจัยนำข้อมูลคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยมาแยกออกเป็น 3
รูปแบบ โดยแยกจากลักษณะการยืม
3. เมื่อแยกข้อมูลตามลักษณะการยืมแล้ว ผู้วิจัยก็จะหาสิ่งแวดล้อม
หรือบริบทการเกิดเสียงนั้น ๆ และเขียนออกมาในรูปแบบของกฎ
ทางเสียง

ผลการวิจัย

การยืมคำภาษาเขมรที่มีเสียงพยัญชนะควบมาใช้ในภาษาไทยจะมีการยืมทั้งหมด 4 รูปแบบ ได้แก่

รูปแบบที่ 1: การยืมเสียงพยัญชนะต้นควบที่อยู่ในภาษาเขมรมีแต่
ภาษาไทยไม่มี ได้แก่ $\{p^h k, p^h n, c^h b, c^h l, c^h r, c^h n, k^h n, t^h n\}$ เมื่อยืมคำมา
ใช้ในภาษาไทยจะ ① แทรกเสียงสระ /a/ ระหว่างเสียงพยัญชนะต้นควบ
ดังกล่าว และ ② ในบางคำจะเปลี่ยนแปลงเสียงสระในพยางค์ที่ 2 ด้วย

คำเขมร	คำยืมในภาษาไทย	ความหมาย
/p ^h ka:/	/p ^h a.ka:/	ผกา
/p ^h num/	/p ^h a.nom/	พนม
/p ^h naek/	/p ^h à.nè:k/	แผนก
/c ^h bap/	/tɕ ^h a.bàp/	ฉบับ
/c ^h la:t/	/tɕ ^h a.là:t/	ฉลาด

คำเขมร	คำยืมในภาษาไทย	ความหมาย
/c ^h raən/	/tɕ ^h à.rə:n/	เจริญ
/c ^h nuən/	/tɕ ^h à.nuan/	ชนวน
/k ^h nol/	/k ^h a.nŏn/	ขนุน
/k ^h na:t/	/k ^h à.nà:t/	ขนาด
/k ^h kw:ŋ/	/k ^h à.kw:ŋ/	คะนอง
/t ^h nal/	/t ^h à.nŏn/	ถนน

รูปแบบที่ 2: การยืมเสียงพยัญชนะต้นควบที่ในภาษาเขมรมีแต่ภาษาไทยไม่มี ได้แก่ {p^hc, p^hd, k^ht, k^hs} เมื่อยืมคำมาใช้ในภาษาไทยจะ

- ① แทรกเสียงพยัญชนะ /r/ และเสียงสระ /a/ ระหว่างเสียงพยัญชนะต้นควบดังกล่าวในบางคำ
- ② ในบางคำจะเปลี่ยนแปลงสระในพยางค์ที่ 2
- ③ มีการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะต้นตัวแรกที่เป็นเสียงระเบิด ฟันลม เป็นเสียงระเบิด ไม่ฟันลม

คำเขมร	คำยืมในภาษาไทย	ความหมาย
/p ^h ca:l/	/prà.tɕa:n/	revile
/p ^h daəm/	/prà.də:m/	begin
/k ^h tə:j/	/krà.t ^h ə:j/	homosexual
/k ^h tih/	/kà.t ^h iʔ/	coconut cream
/k ^h səp/	/krà.sip/	whisper

รูปแบบที่ 3: การยืมเสียงพยัญชนะต้นควบที่ในภาษาเขมรมีแต่ภาษาไทยไม่มี เช่น {kt, kd,} ดังนั้นเมื่อยืมคำมาใช้ในภาษาไทยจะ ① แทรกเสียงพยัญชนะ /r/ และเสียงสระ /a/ ระหว่างเสียงพยัญชนะต้นควบดังกล่าว เพื่อให้เสียงควบ และ ② ในบางคำจะเปลี่ยนแปลงสระในพยางค์ที่ 2 ด้วย

คำเขมร	คำยืมในภาษาไทย	ความหมาย
/kto:m/	/krà.t ^h óm/	กระท่อม
/kdaonj/	/krà.do:ŋ/	กระโดง

รูปแบบที่ 4: การยืมเสียงพยัญชนะต้นควบที่ทั้ง 2 ภาษามีเหมือนกัน เมื่อยืมคำมาใช้ในภาษาไทยเสียงพยัญชนะควบจะไม่มี การเปลี่ยนแปลง แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงเสียงสระในบางคำ

คำเขมร	คำยืมในภาษาไทย	ความหมาย
/tranj/	/tronj/	ตรง
/krom/	/krom/	กรม
/pra.cum/	/prà.tɕ ^h um/	ประชุม
/kra.suəŋ/	/krà.suanj/	กระทรวง
/kra.peah/	/krà.p ^h əʔ/	กระเพาะ
/k ^h la:c/	/k ^h là:t/	ตลาด
/p ^h leinj/	/p ^h le:ŋ/	เพลง
/p ^h la:ŋ/	/p ^h lǎ:n/	ผลาญ
/p ^h rum.dæ:n/	/p ^h róm.dɛ:n/	พรมแดน

งานวิจัยนี้ สนใจคำยืมในรูปแบบที่ 2 คือ เป็นคำยืมที่เสียงพยัญชนะต้นควมมีในภาษาเขมรแต่ภาษาไทยไม่มี และมีการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะต้นตัวแรกที่เป็นเสียงระเบิด ฟนลม เป็นเสียงระเบิด ไม่ฟนลม ผู้วิจัยสนใจว่า ปัจจัยใดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะต้นตัวแรกที่เป็นเสียงระเบิด ฟนลม เป็นเสียงระเบิด ไม่ฟนลม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ภาษาไทยจะเปลี่ยนเสียงพยัญชนะต้นตัวแรกที่เป็นเสียงระเบิด ฟนลม {p^h, k^h} เป็นเสียงระเบิด ไม่ฟนลม {p, k} เมื่อพยัญชนะต้นตัวที่ 2 มีลักษณะทางเสียงเป็นเสียงสกัดกั้น ไม่ก้อง และใช้ลิ้นส่วนหน้า {c, d, t, s}

สรุปผลการวิจัย

ภาษาไทยจะเปลี่ยนเสียงพยัญชนะต้นตัวแรกที่เป็นเสียงระเบิด ฟนลม {p^h, k^h} เป็นเสียงระเบิด ไม่ฟนลม {p, k} เมื่อพยัญชนะต้นตัวที่ 2 มีลักษณะทางเสียงเป็นเสียงสกัดกั้น ไม่ก้อง และใช้ลิ้นส่วนหน้า {c, d, t, s} ซึ่งสามารถเขียนกฎทางเสียงได้ ดังนี้ C_1 [aspirated stops] \rightarrow C_1 [unaspirated stops] / $______ C_2$ [+OBS, +COR] แต่จะไม่เปลี่ยนเสียงพยัญชนะต้นตัวแรก ถ้าพยัญชนะต้นตัวที่ 2 ที่มีลักษณะทางเสียงเป็นเสียงก้องกังวาน และใช้ลิ้นส่วนหน้า [+SON, +COR] {l, n}

แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบข้อมูลภาษาที่เสียงพยัญชนะต้นตัวที่ 2 มีลักษณะทางเสียงเป็นเสียงสกัดกั้น ไม่ก้อง และไม่ใช้ลิ้นส่วนหน้า [+OBS, -COR] เช่น /p^hka:/ \rightarrow /p^ha.ka:/ ‘ผกา’ ที่มีรูปแบบไม่ตรงกันข้อมูลข้างต้น ซึ่งจะทำการวิจัยต่อไป

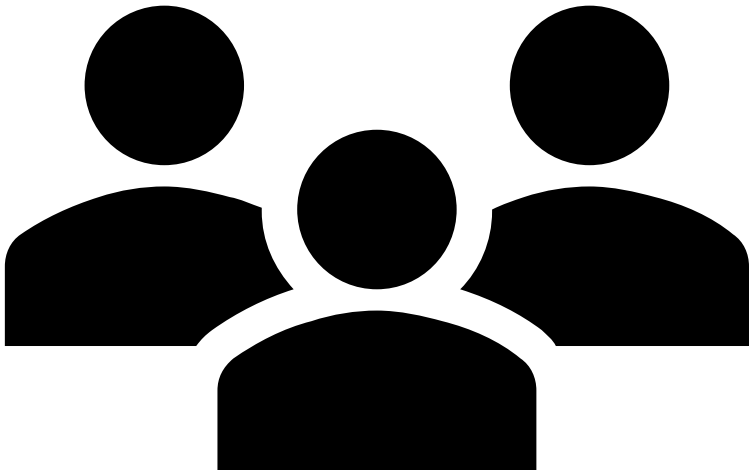
บรรณานุกรม

- ทองสุข เกตุโรจน์. ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.
กรุงเทพฯ: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน),
2556.
- ลลิตา โชติรังสียากุล. ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย. สงขลา:
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา,
2545.
- วิลัยศักดิ์ กิ่งคำ. ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550.
- Kenstowicz, M., & Suchato, A. Issues in Loanword Adaptation:
a Case Study from Thai. *Lingua*, 116(7) (2006), 921-949.

โสผาท: นวนิยายยุคเริ่มต้นของกัมพูชา

Sophat : a novel in the beginning of Cambodia

วนารัตน์ น้อยเล็ก *

* อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร
(นานาชาติ) ศูนย์การศึกษานานาชาติ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
E-mail : wanarat@g.swu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทวิเคราะห์นวนิยายเขมรเรื่องโสผาด ซึ่งเป็นนวนิยายในยุคเริ่มต้นของกัมพูชา โดยวิเคราะห์ในด้านองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก กลวิธีการประพันธ์ และภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในนวนิยายเขมรเรื่องโสผาด จากการศึกษาพบว่านวนิยายเขมรเรื่องโสผาดเป็นนวนิยายรักที่มีโครงเรื่องและแก่นเรื่องที่ดี คือให้ข้อคิดคติเตือนใจเกี่ยวกับการสร้างคุณค่าในตนเองด้วยความดีงาม รวมทั้งยังสะท้อนให้เห็นบริบททางสังคม ค่านิยมของชายและหญิงในกัมพูชาที่อยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างสังคมสมัยเก่าและสังคมสมัยใหม่ นวนิยายเขมรเรื่องนี้เป็นต้นแบบสำคัญให้กับนักประพันธ์เขมรในการแตงนวนิยายสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: โสผาด, นวนิยายเขมร, กัมพูชา

Abstract

The purposes of this article were to presents the analytical of Khmer novel entitled “Sophat” which is a novel in the beginning of Cambodia in several factors, i.e., plot, theme, characters, dialogues, setting, techniques of the composition and study of reflection and society and culture of Khmer presented in the novel. The result of this research can be summarized that “Sophat” is love novel which contains a good plot and theme due to its idea to self-esteem with goodness. Moreover, this novel also reflects the social context and values of men and women in Cambodia are at the juncture between the old society and modern society. This Khmer novel is an important model for Khmer writers to compose novels today.

Keywords: Sophat, Khmer Novel, Cambodia

บทนำ

การศึกษาทางด้านวรรณกรรมเขมรสมัยปัจจุบันมีการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องทั้งภายในราชอาณาจักรกัมพูชาและต่างประเทศ อันแสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่และให้ความสำคัญกับวรรณกรรม ของชาติ เพื่อพัฒนาให้เกิดความเจริญงอกงามยิ่งขึ้น การสร้างสรรค์งานวรรณกรรมนอกจากจะสร้างสรรค์เพื่อความจรรโลงใจแล้ว ยังเป็นการสะท้อนถึงสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ แนวความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีนิยม และสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัย เหล่านี้ล้วนเป็นการส่งเสริมให้คนภายในประเทศได้ทราบเรื่องราวที่เกี่ยวกับตนเอง และสื่อสารให้คนภายนอกได้เข้าใจความคิดของชาวเขมรด้วยเช่นเดียวกัน

นวนิยายเรื่อง *สุฉาต* “โสผาต” เป็นผลงานการประพันธ์ของ รัช ธิศ “ริม กีน” เขียนขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1938 ซึ่งถือว่าเป็นนวนิยายในยุคเริ่มแรกของกัมพูชา กล่าวคือ เป็นนวนิยายที่เกิดขึ้นในช่วงฝรั่งเศสเข้ามาปกครองกัมพูชา ในช่วงเวลานั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงวงการวรรณกรรมเขมรครั้งยิ่งใหญ่ จากเดิมที่มีความนิยมงาน *หกรุณิณ* “อักษรศิลป์” หรือ วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง เมื่อฝรั่งเศสเข้ามาปกครองกัมพูชาในช่วง ค.ศ. 1863 - ค.ศ. 1953 จึงเริ่มปรากฏการแต่งงานเขียนประเภทร้อยแก้ว ซึ่งเป็นรูปแบบงานเขียนแบบตะวันตกที่เรียกว่า “นวนิยาย” หรือภาษาเขมรเรียกว่า *เบรเณษเณค* “ประโลมโลก” โดยนักเขียนที่เป็นผลผลิตของโรงเรียนที่ฝรั่งเศสตั้งขึ้นหนึ่งในนั้นคือ รัช ธิศ “ริม กีน” ผู้ประพันธ์นวนิยายเรื่อง *โสผาต* ได้สร้างสรรค์ผลงานออกเผยแพร่สู่ผู้อ่านเขมร นวนิยายเรื่อง *โสผาต* จึงเป็นนวนิยายที่เรียบเรียงขึ้นตามแบบเขมรนิยมฉบับแรกสุดที่เกิดขึ้นในวงการวรรณกรรมเขมร

และแม้ว่าริม กีนจะประพันธ์นวนิยายเรื่องนี้ขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1938 แต่นวนิยายเรื่องนี้ยังไม่ได้รับการตีพิมพ์ในทันที เนื่องจากประสบปัญหาความยากลำบากในการตีพิมพ์ภายในประเทศ (วิช คีธ, 2009: 7) เพราะเวลานั้นโรงพิมพ์ภายในประเทศกัมพูชา ยังไม่มีความพร้อม และต้องขออนุญาตจากทางการฝรั่งเศสก่อนส่งไปตีพิมพ์ จนกระทั่งปี ค.ศ. 1942 ในขณะที่ริม กีน ได้ขอเงินช่วยเหลือส่วนหนึ่งจากสมาคมศิษย์เก่าวิทยาลัยสีสุวัตี เพื่อนำมาตีพิมพ์เรื่อง โสผาตที่โรงพิมพ์ในเมืองไซ่ง่อน ประเทศเวียดนาม จำนวน 2,000 ฉบับ เรื่องโสผาตจึงได้รับการเผยแพร่ ออกไปสู่สายตาผู้อ่านเขมรและได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจนขายหมดอย่างรวดเร็ว (ณฺุส ติระ, 2016: 2)

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางท่านเสนอว่านวนิยายเรื่อง ธิรุกธเรณฺุส “น้ำทะเลสาบ” ของ คีธ ภาค “กิม หัก” ที่ขณะนั้นได้พิมพ์ลงเป็นตอนในวารสารกัมพูขุสุริยาในปี ค.ศ. 1939 หากพิจารณาจากปีที่ตีพิมพ์แล้วน่าจะเป็นนวนิยายเรื่องแรกของเขมรที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชนชาวกัมพูชา แต่ถ้าพิจารณาจากปีที่ประพันธ์ต้นฉบับขึ้นมาครั้งแรกย่อมต้องถือว่า “โสผาต” เป็นนวนิยายเรื่องแรกของกัมพูชา

ต่อมาในปี ค.ศ. 1950 นวนิยายเขมรเรื่องโสผาตได้ถูกบรรจุไว้อยู่ในการศึกษาขั้นต้นของกัมพูชา และได้รับการตีพิมพ์ครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 ครั้งที่ 4 จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1958 เรื่องนี้จึงได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มนักเรียนนักศึกษาทั่วไป (วิช คีธ, 2009: 7) นวนิยายเขมรเรื่องโสผาตเป็นวรรณกรรมสมัยใหม่ ในรูปแบบเขมรนิยมที่เกี่ยวข้องกับความรัก ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ. 2009 มีทั้งหมด 70 หน้า และแบ่งออกเป็น 11 ตอน ปัจจุบันยังใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาของนักเรียนนักศึกษา และมีการดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์ทางช่อง PNN TV ของกัมพูชา เริ่มแพร่ภาพในช่วงปี ค.ศ. 2016 – 2017 นำแสดงโดย เข็ญธค สุภาวิธ “เมื่อนอก

สุภาริท” แสดงเป็น โสผาท และ ฌี ฌีษ “ลี กิม” แสดงเป็น มานยาน (ข้อมูลจาก <http://pnn.com.kh>) ดังนั้น นวนิยายเขมรเรื่องโสผาทจึงเปรียบเสมือนเป็นกระจกเงาเสนอมุมมองจากนวนิยายยุคแรก ๆ ของกัมพูชาว่า มีลักษณะเค้าโครงเรื่อง การดำเนินเรื่อง กลวิธีการประพันธ์ และผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอเรื่องราวอะไรให้กับผู้อ่านในสมัยนั้น รวมทั้งสะท้อนภาพสังคม ความคิด และเหตุการณ์สำคัญในช่วงนั้นอย่างไรบ้าง อันจะทำให้ทราบถึงพัฒนาการทางการประพันธ์นวนิยายที่เกิดขึ้นในประเทศกัมพูชาตั้งแต่ยุคเริ่มต้น และสามารถนำมาเปรียบเทียบกับลักษณะงานวรรณกรรมในปัจจุบันได้ โดยบทวิเคราะห์นี้ผู้ศึกษาจะนำเสนอการวิเคราะห์ตามรูปแบบองค์ประกอบของการวิจารณ์วรรณกรรม ดังนี้

นวนิยายเขมรเรื่องโสผาท

ท่านสวน นายอำเภอเมืองศรีโสภณ (จังหวัดบันทายมีชัยในปัจจุบัน) ได้เสียกับนางโสยา หญิงสาวชาวบ้านที่กำลังทำพร้าทั้งพ่อและแม่จนกระทั่งนางโสยาตั้งท้องได้ห้าเดือน ท่านสวนได้รับคำสั่งจากส่วนกลางให้ย้ายกลับไปประจำการที่พนมเปญ แต่ไม่สามารถพานางโสยากลับไปพร้อมกันได้ เพราะท่านสวนได้สัญญากับมารดาไว้ว่าจะไม่พาผู้หญิงคนอื่นกลับมาเป็นภรรยา และท่านได้หมั้นหมายหญิงที่เหมาะสมไว้ให้แล้ว ท่านสวนและนางโสยาเสียใจที่ต้องจากกัน ก่อนจากท่านสวนได้ให้คำมั่นสัญญาว่าจะกลับมารับนางโสยาไปอยู่ด้วยกัน และให้แหวนไว้เป็นตัวแทนของตน

หลังจากที่ท่านสวนย้ายกลับพนมเปญ ไม่นานนักนางโสยาก็คลอดลูกเป็นผู้ชายและตั้งชื่อทารกน้อยนั้นว่า “โสผาท” ทั้งสองเฝ้ารอคอยท่านสวนมารับไปอยู่ด้วย แต่นางโสยาก็ได้ทราบข่าวว่าท่านสวนนั้นได้แต่งงาน

กับหญิงคนใหม่แล้ว นางโศยาเสร์ราโศกเสียใจจนล้มเจ็บและเสียชีวิตที่สุด ชาวบ้านจึงช่วยกันดูแลทารก จนกระทั่งอายุได้แปดปีก็นำไปฝากบวชเรียน กับหลวงพ่ที่วัด โสผาตเป็นเด็กที่มีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีความมานะอุตสาหะในการศึกษา ทำให้เป็นที่รักของทุกคนที่ได้รู้จักและพบเห็น

เมื่อโสผาตอายุได้สิบสองปี วันหนึ่งได้เข้าไปพบหลวงพ่แล้วขออนุญาตไปพนมเปณูเพื่อตามหาพ่ หลวงพ่เห็นว่าเป็นการดีที่โสผาตจะไปพนมเปณู นอกจากจะได้พบพ่แล้วยังเป็นโอกาสที่จะได้ศึกษาเล่าเรียนต่อไป หลวงพ่ได้กำชับให้โสผาตระมัดระวังตัว และฝากจดหมายไปให้พระปลัดปกแห่งวัดอุณาโลมเพื่อให้ความช่วยเหลือระหว่างที่โสผาตตามหาพ่ที่พนมเปณู

เมื่อมาถึงพนมเปณูโสผาตได้ถามหาทางไปวัดอุณาโลมจนพบและเข้าไปถามหาพระปลัดปกกับภิกษุรูปหนึ่ง แต่ทว่าพระปลัดปกได้สึกและย้ายไปนานแล้วไม่มีใครสามารถติดต่อได้ โสผาตได้รับความกรุณาจากภิกษุรูปนั้นให้พักอยู่กับท่าน โสผาตจึงได้ช่วยเหลืองานและปรนนิบัติรับใช้ท่านอย่างเต็มกำลัง เมื่อมีเวลาว่างก็ออกไปสืบหาบ้านของท่านปลัดสวนแต่ก็ไม่มีใครรู้จัก วันหนึ่งโสผาตผ่านมายังหมู่บ้านบึงรัง ได้เข้าไปช่วยเหลือเด็กชายคนหนึ่งจากการทะเลาะวิวาทชื่อว่า ฌาริน เป็นหลานของภรรยาท่านอธิบดีเสนา ที่กำพร้าทั้งพ่และแม่ จึงได้รับการอุปการะเสมือนเป็นลูก ฌารินซาบซึ้งในความมีน้ำใจของโสผาตมากจึงพาไปพบท่านอธิบดีเสนา เล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟัง และรับโสผาตเข้ามาอุปการะเล่าเรียนหนังสือ

ระหว่างที่โสผาตอยู่ในบ้านของท่านอธิบดีเสนานั้นก็คอยช่วยเหลืองานต่าง ๆ อย่างเต็มใจ และได้ไปเรียนหนังสือกับฌารินทำให้ทั้งสองกลายเป็นเพื่อนรักกัน โสผาตคอยเตือนและชักจูงฌารินให้ขยันหมั่นเพียรสร้างความพึงพอใจให้กับท่านอธิบดีเสนาเป็นอย่างมาก วันหนึ่งขณะที่โสผาตกำลังดูแลสวนก็ถูกลูกของเพื่อนท่านอธิบดีเสนาพร้อมพวกคนรับใช้

มากลั่นแกล้ง แต่มานยาน พี่สาวของณารินมาช่วยห้ามไว้และชื่นชมในความดีของโสผาดที่ไม่คิดแก้แค้นคนที่มารังแก

เมื่อโสผาดและณารินได้จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาฝรั่งเศส-เยอรมนี ท่านอธิบดีเสนาปรึกษากับคุณหญิงว่าจะให้ณารินเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยมสิสวัต ส่วนโสผาดนั้นจะหางานให้ทำ วันหนึ่งโสผาดเข้าไปอาบน้ำในห้องน้ำแต่ลืมแหวนที่มารดาให้ทิ้งไว้บนอ่างล้างหน้า มานยานมาพบแหวนเข้าก็คิดว่าเป็นของท่านอธิบดีเสนาจึงนำไปคืน เมื่อท่านอธิบดีเสนาเห็นแหวนนั้นก็ตกใจซักถามจนทราบว่า เป็นของโสผาด จึงรู้ความจริงว่า โสผาดปีนลูกของตนกับนางโสภา แต่ยังไม่ได้บอกให้โสผาดได้รู้ความจริงนี้ ท่านอธิบดีเสนาได้เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้คุณหญิงฟังและปรึกษากันว่าควรจะให้โสผาดได้เรียนต่อไป ซึ่งคุณหญิงก็เห็นด้วย

หลังจากวันนั้นโสผาดได้เข้าเรียนที่เดียวกับณาริน และได้ย้ายขึ้นมาอยู่บ้าน รับประทานอาหารร่วมโต๊ะกับเจ้านายประหนึ่งเป็นบุตรชายอีกคนหนึ่ง โสผาดซาบซึ้งในพระคุณของท่านอธิบดีเสนา และคิดว่าตนเองนั้นโชคดีที่ได้พบกับคนใจบุญ ซึ่งตนตั้งใจจะไม่ทำให้ท่านผิดหวัง อีกทั้งสร้างความยินดีให้กับมานยาน ซึ่งแอบหลงรักโสผาดอยู่ด้วย

โสผาดเป็นชายหนุ่มรูปงามสร้างความประทับใจให้กับคนที่รู้จักพบเห็นหนึ่งในนั้นก็คืออูรี ลูกสาวของเพื่อนบ้านท่านอธิบดีเสนาก็แอบหลงรักโสผาดและเข้าใจผิดคิดว่าโสผาดก็มีใจให้กับตน คืนหนึ่งอูรีจึงลอบเข้ามาพบโสผาดที่ห้องและได้เปิดเผยความในใจ แต่โสผาดปฏิเสธเห็นว่าไม่เหมาะสม พร้อมกับบอกให้อูรีรีบกลับบ้านไป แต่มานยานแอบเห็นทั้งสองพอดีก็เข้าใจผิดว่าทั้งสองมีอะไรกัน หลังจากวันนั้นมานยานพยายามหลบหน้าไม่พูดจากับโสผาด โสผาดเห็นว่าผิดแปลกไปจากเดิมจึงเสียใจ เพราะตนก็แอบรักมานยานอยู่เช่นกัน และคิดว่าการแอบรักลูกสาวผู้มีพระคุณ

เช่นนี้เป็นการไม่สมควรจึงตัดสินใจหนีออกจากบ้านท่านอธิบดีเสนา พร้อมทิ้งจดหมายบอกเล่าความรู้สึกทั้งหมดไว้ด้วย

เมื่อคนในบ้านทราบข่าวโศกเศร้าหนีออกจากบ้านก็พยายามตามหาจนกระทั่งมีคนมาส่งข่าวว่ามีชายนิรนามคนหนึ่งกระโดดน้ำตาย ทุกคนเชื่อว่าเป็นโสฆาต สร้างความเสียใจให้คนในบ้านเป็นอย่างยิ่ง แต่ความจริงแล้วโสฆาตยังไม่ตายแต่ไปทำงานเป็นเสมียนให้กับผู้ใหญ่บ้านสุข และเปลี่ยนชื่อเป็นผนสี ได้รับความไว้วางใจจากผู้ใหญ่บ้านสุขเป็นอย่างมาก วันหนึ่งโสฆาตได้ทราบว่าท่านอธิบดีเสนาพร้อมครอบครัวจะเดินทางมายังบ้านของผู้ใหญ่สุข ก็พยายามหลบหน้าไม่ให้ทุกคนเห็น ระหว่างที่ท่านอธิบดีเสนาพูดคุยอยู่กับผู้ใหญ่บ้านสุขนั้น มานยานได้ออกมาเดินที่กลางทุ่งนึกคิดถึงโสฆาต ขณะเดียวกันสำนาง ชายหนุ่มที่มีใจให้มานยานก็เดินตามออกมาและพยายามพูดคุยเกี่ยวพามานยาน มานยานไม่สนใจกำลังจะเดินหนีก็เห็นชายคนหนึ่งคล้ายกับโสฆาตอยู่แถวนั้นพอดีก็ตกใจร้องเรียก แต่ก็คิดว่าโสฆาตได้ตายไปแล้ว เธอตกใจจนหมดสติ ท่านอธิบดีเสนาทราบเรื่องจึงพากันกลับพนมเปญ

เมื่อกลับมาจากบ้านผู้ใหญ่สุข มานยานก็เฝ้าคิดถึงและโศกเศร้าถึงโสฆาต ในวันแต่งงานของเธอและสำนาง เธอตัดสินใจวางแผนออกจากบ้านไปกระโดดน้ำหวังจะฆ่าตัวตายตามโสฆาต คนในบ้านช่วยกันตามหาไม่พบก็คิดว่ามานยานคงตายตามโสฆาตไป สร้างความเสียใจให้กับคนในบ้านมาก แต่ที่จริงแล้วมานยานยังมีชีวิตอยู่เพราะได้นายออกขาวประมงที่ผ่านมาแถวนั้นช่วยเหลือไว้ และเธอก็ได้พบกับโสฆาตอีกครั้งที่หมู่บ้านชบาอำปิว ในที่สุดทั้งสองได้ปรับความเข้าใจกันและตัดสินใจอยู่ด้วยกัน ไม่นานนักโสฆาตเห็นว่าที่นี่ใกล้พนมเปญมากเกินไปอาจมีคนพบเห็นได้ จึงตัดสินใจย้ายไปอยู่ที่จังหวัดสวายเรียง โดยทั้งสองชายทรัพย์สินที่มานยานติดตัวมาเพื่อซื้อบ้านและที่ดินทำนาหาเลี้ยงชีพ ในฤดูทำนาพันธุ์ข้าวที่จะ

ใช้ปลูกล้วนหมด เงินที่ขายของมาได้นั้นใช้ซื้อหาข้าวของหมดแล้ว ทั้งสองจึงคิดจะนำของมีค่าไปขาย แต่แหวนเพชรที่มายนานติดตัวมานั้นมีค่าเกินกว่าชาวบ้านแถวนี้จะซื้อได้ เธอจึงให้โสผาดนำไปขายในพนมเปญ

ระหว่างทางโสผาดถูกรถชนสลบไปและถูกนำตัวส่งโรงพยาบาล มานานที่เฝ้ารอสามีก็รู้สึกไม่สบายจึงไปหาหมอมาดูอาการ หมอที่มาตรวจนั้นจำได้ว่ามายนานเป็นหญิงที่สำนางจะแต่งงานด้วย จึงออกอุบายส่งผู้ป่วยไปยังพนมเปญ และได้ส่งข่าวนี้ไปให้สำนางได้ทราบด้วย เมื่อสำนางได้ทราบข่าวก็มาพบมายนานที่โรงพยาบาลโกรธและกล่าวตัดพ้อที่เธอหนีมา พอดีกับโสผาดฟื้นขึ้นมาบังเอิญพบคนทั้งสองพอดีจนเกือบจะมีเรื่องกัน พ่อแม่ของสำนางได้ส่งข่าวมายนานให้ท่านอธิบดีเสนา ทราบว่าเธอยังมีชีวิตอยู่ เมื่อทั้งหมดได้พบกันท่านอธิบดีเสนาก็เปิดเผยความจริงที่ท่านเป็นบิดาแท้ ๆ ของโสผาด พร้อมกับรับตัวโสผาดและมายนานกลับบ้านจัดงานแต่งงานใหญ่โตให้กับทั้งสองคน

วิเคราะห์องค์ประกอบวรรณกรรมนวนิยายเขมรเรื่องโสผาด

1. โครงเรื่อง (Plot)

นวนิยายเขมรเรื่องโสผาดมีโครงเรื่องที่บอกเล่าเรื่องราวชีวิตของชายหนุ่มคนหนึ่ง คือ โสผาด เขาพยายามตามหาพ่อที่ทอดทิ้งแม่และเขาไปตั้งแต่เขานั้นยังไม่เกิด โดยเข้ามาสืบหาพ่อยังกรุงพนมเปญ โสผาดต้องพบกับอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งเรื่องการตามหาพ่อและอุปสรรคเรื่องความรัก นวนิยายเรื่องนี้ประกอบด้วย 2 โครงเรื่องด้วยกัน คือ โครงเรื่องหลัก และโครงเรื่องรอง กล่าวคือ โครงเรื่องหลัก คือการตามหาพ่อของโสผาดที่กรุงพนมเปญ ส่วนโครงเรื่องรอง คือเรื่องราวความรักของโสผาดและมายนาน

ผู้แต่งเปิดเรื่องด้วยการบรรยายถึงพ่อแม่ของโสผาด และบอกเล่าเรื่องราวถึงสาเหตุที่ทำให้พ่อละทิ้งแม่ของโสผาดไปกรุงเทพมหานคร เป็นการปูเนื้อเรื่องเบื้องต้นให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความเป็นมาเป็นไปของตัวละครเอกคือ โสผาด จากนั้นผู้แต่งได้ผูกปมเรื่องหรือจุดเริ่มต้นของปัญหา โดยการกำหนดให้แม่ของ โสผาดเสียชีวิต โสผาดได้รับการเลี้ยงดูจากหลวงพ่ที่วัดเมื่อโตขึ้นโสผาดจึงตัดสินใจไปตามหาพ่อที่กรุงเทพมหานครแต่ก็ไม่พบ จนกระทั่งได้ไปอาศัยอยู่ที่บ้านท่านอธิบดีเสนา จุดวิกฤตของเรื่องนี้คือตอนที่ท่านอธิบดีเสนาได้ทราบความจริงว่าโสผาดเป็นลูกแท้ ๆ ของท่าน แต่ยังคงปิดเป็นความลับไม่ให้ใครล่วงรู้ และอีกเหตุการณ์หนึ่งที่เป็นปัญหาเข้ามาแทรกเพิ่มเติมให้ปัญหาหนักหน่วงมากยิ่งขึ้น คือมานยานได้เห็นอูรีมาหาโสผาดที่ห้องทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่าทั้งสองมีอะไรกัน มานยานจึงแสดงอาการหมางเมินต่อโสผาด

จุดสูงสุดของเรื่องนี้คือ การที่โสผาดรู้สึกกดดันจากปฏิกิริยาของมานยานที่เฉยเมยต่อตนเอง และรู้สึกผิดที่แอบรักมานยานผู้ที่มีศักดิ์สูงกว่าตน รวมทั้งเป็นหลานของผู้มีพระคุณซึ่งไม่ควรอาจเอื้อมไปรักได้ เป็นความรู้สึกขัดแย้งจากภายนอก คือจากบุคคลที่อยู่รอบ ๆ ตัว และความรู้สึกขัดแย้งจากภายในจิตใจของตัวเอง จุดคลี่คลายปมเรื่องคือ การที่โสผาดตัดสินใจหนีออกจากบ้านของท่านอธิบดีเสนา แล้วไปทำงานกับผู้ใหญ่บ้านสุขและเปลี่ยนชื่อเป็นพนสี จากนั้นมีเหตุการณ์ที่ทำให้โสผาดต้องหนีไปอีกครั้ง จุดจบของปัญหา คือโสผาดได้พบมานยานที่กระโดดน้ำฆ่าตัวตายแต่ข่าวประมวงเพื่อนของโสผาดได้ช่วยไว้ทันและตัดสินใจอยู่ด้วยกัน ต่อมาทั้งสองก็ได้พบกับท่านอธิบดีเสนา ได้ทราบความจริงว่าโสผาดคือลูกที่แท้จริงของท่านนั่นเอง

2. แก่นเรื่อง (Theme)

สาระหรือแก่นของนวนิยายเรื่องนี้ คือ คนดีมีวิชาความรู้ อยู่ที่ไหนก็มีแต่คนนิยมชมชอบและพบแต่สิ่งที่ดี แม้จะมีอุปสรรคมาขวางกั้นในชีวิตก็จะสามารถผ่านพ้นมาได้จากผลของความดีที่สร้างสมมา ผู้แต่งสร้างตัวละครเอก คือ โสผาท ให้เป็นคนดี มีวิชาความรู้ มีความเพียรพยายาม กตัญญูรู้คุณคน เป็นตัวอย่างที่ดีที่ควรนำมาเป็นแบบอย่าง และเมื่อมีอุปสรรคต่าง ๆ เกิดขึ้น โสผาทสามารถใช้สติปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม แม้บางครั้งไม่อาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตจริงไปบ้างในบางเหตุการณ์ แต่ผู้ศึกษาเห็นว่าผู้แต่งต้องการเพิ่มอรรถรสของนวนิยายให้มีความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม แนวคิดหลักที่ผู้แต่งต้องการสื่อสารให้ผู้อ่านทราบก็คือ ถ้ากระทำความดีก็จะได้ความดีตอบแทนนั่นเอง

3. ตัวละคร (Characters)

ผู้แต่งได้สร้างลักษณะนิสัยของตัวละครในนวนิยายเรื่องนี้ให้มีลักษณะซับซ้อน (Round Character) กล่าวคือ ตัวละครในเรื่องมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์เหมือนกับมนุษย์ทั่วไป และผู้อ่านสามารถทราบความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของตัวละครได้จากคำพูดและการที่ตัวละครปฏิบัติต่อตัวละครอื่น ส่วนการกำหนดบทบาทและบุคลิกภาพของตัวละครในเรื่อง ผู้แต่งได้นำเสนอให้ตัวละครมีลักษณะบทบาทไม่คงที่ (Dynamic Character) กล่าวคือ ตัวละครสามารถปรับเปลี่ยนนิสัย บุคลิกลักษณะ และทัศนคติ ไปตามประสบการณ์และสภาพจิตใจ เมื่อมีเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมเข้ามากระทบก็จะแสดงอาการไปตามธรรมชาติของมนุษย์

ตัวละครเอกในนวนิยายเรื่องนี้ คือ โสผาท เป็นตัวละครที่ดำเนินเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง และถือเป็นบันทึกเรื่องราวชีวิตช่วงหนึ่งของ

ตัวละคร โสผาดเป็นลูกของท่านสวนและนางโสยา บิดาละทิ้งจากไปยังกรุงพนมเปญ ต่อมาไม่นานมารดาก็ตรอมใจตาย โสผาดจึงต้องอยู่ในความดูแลของหลวงพ่ที่วัด อบรมสั่งสอนให้เล่าเรียนเขียนอ่านได้ โสผาดเป็นเด็กเรียบร้อย มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น ทำให้เป็นที่รักของผู้คนที่พบเห็น จากนั้นโสผาดได้ลาหลวงพ่มาตามหาบิดาที่กรุงพนมเปญ และได้รับความช่วยเหลือให้เล่าเรียนจากท่านอธิบดีเสนา

ในเรื่องการศึกษาของตัวละครโสผาดนี้มีความคล้ายคลึงกับชีวิตของผู้ประพันธ์ที่แรกเริ่มนั้นได้เรียนกับพระภิกษุสงฆ์ที่วัด แล้วต่อมาได้เรียนในโรงเรียนที่ก่อตั้งโดยฝรั่งเศส Certificat d' Etude primaire franco Indochinois หรือโรงเรียนประถมศึกษาฝรั่งเศส - อินโดจีน (วิช ศิส, 2009: 2) เช่นเดียวกัน ซึ่งขณะนั้นประเทศกัมพูชาตกอยู่ในความดูแลของฝรั่งเศสและได้ทำการปฏิรูปทางการศึกษา โดยกำหนดให้นักเรียนเรียนภาษาฝรั่งเศสเพื่อใช้เป็นภาษาราชการ นอกจากนี้ ผู้แต่งยังได้บรรยายบุคลิกลักษณะของโสผาดไว้อย่างละเอียดว่า

โสผาดเป็นชายหนุ่มรูปร่างกำยำใบหน้ากลม มีผิวคล้ำเข้มสมกับที่เกิดในตระกูลที่มียศศักดิ์ แม้ว่าสวมเสื้อผ้าที่ไม่ได้มีราคามากนัก แต่คนทั้งหลายที่พบเห็นต่างก็พอใจในความเหมาะสมและงามเป็นระเบียบเรียบร้อย มีผู้หญิงสาวจำนวนมากที่ พึงพอใจต่อเขา

(วิช ศิส, 2009: 38)

โสผาดเป็นผู้ที่ขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน มีความพยายามในการทำการงานต่าง ๆ และมีความกตัญญูรู้คุณต่อผู้ที่มีพระคุณ เป็นคนรู้จักถ่อมตัว โสผาดแอบรักมานายน พี่สาวของณาริน ผู้เป็นเพื่อน

รักมานาน เมื่อมานยานเข้าใจผิดว่าโสผาดพาอูรี ลูกสาวเพื่อนบ้านขึ้นมาบนห้องก็ทำตัวห่างเหินกับโสผาด โสผาดจึงคิดน้อยใจและละอายใจในเวลาเดียวกันที่ไปแอบรักลูกสาวผู้มีพระคุณ จึงตัดสินใจหนีออกจากบ้านปลอมตัวชื่อผสนี่ไปทำงานกับผู้ใหญ่สุข ซึ่งผู้ใหญ่สุขนั้นมิได้เชื่อว่าผสนี่เป็นคนไร้การศึกษาตามที่เจ้าตัวบอกไว้ เพราะว่า

...ภาณ แต่เดิมนั้นฉันคิดว่าผสนี่เป็นคนบ้านนอกคอกนา ถึงยอมให้มันอยู่กับฉันก็จะมอบหมายงานให้สักเรื่องหนึ่งและให้มันเอาไปมอบให้ท่านนายอำเภอ ตอนนั้นก็เห็นว่ามันเป็นคนที่มีความรู้มาก มีกิริยามารยาทดีไม่ทะเล่สิ่งทะเล่เล่น จะพูดจาอะไรก็ช่างไปเพราะ

.....

- เอ่อ มันไม่ยอมบอกความจริงกับฉัน ฉันรู้แล้วว่ามันไม่ได้เป็นชาวไร่ชาวนาหรอก ที่จริงแล้วมันเป็นคนในเมือง คำพูดคำจาที่กล่าวมานั้นก็เป็นคำพูดของลูกคนมีชาติตระกูล....

(วิษ คีธ, 2009: 50)

ตัวละครประกอบในนวนิยายเขมรเรื่องนี้ เป็นตัวละครที่มีส่วนสำคัญในการสร้างสถานการณ์ให้เกิดขึ้นกับตัวละครเอก และทำให้เรื่องราวมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตัวละครประกอบบางตัวออกมาเพียงเล็กน้อย แต่บางตัวละครก็ออกมาช่วยในการดำเนินเรื่องไปจนจบ ในที่นี้ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างตัวละครประกอบที่มีผลต่อการดำเนินเรื่อง ได้แก่ ท่านอธิบดีเสนา หรือท่านสวน ถือว่าเป็นตัวละครที่เป็นต้นเหตุ ทำให้เกิดปัญหาของเรื่องนี้ขึ้น ผู้แต่งได้เปิดเรื่องด้วยตัวละครนี้เป็น ตัว

ละครแรก และจบเรื่องคลี่คลายปมปัญหาด้วยตัวละครนี้เช่นเดียวกัน ผู้แต่งค่อย ๆ เปิดเผยความจริงต่าง ๆ ให้ผู้อ่านได้ทราบและร่วมลุ้นไปกับ ตัวละครเอกว่าจะทราบความจริงเมื่อใด ท่านอธิบดีเสนาถือว่าเป็นตัวอย่างของผู้ชายที่ไม่มีความรับผิดชอบคนหนึ่งที่ทอดทิ้งภรรยาและลูกไปแต่งงานกับผู้หญิงที่มารดาได้เลือกไว้ให้แล้วมิได้กลับมาเหลียวแลเลี้ยงดูอันเป็นสาเหตุให้นางโสผาต้องล้มเจ็บและเสียชีวิตในที่สุด แต่เมื่อความจริงเปิดเผยท่านอธิบดีเสนาก็ยอมรับและรับผิดชอบต่อลูกที่เกิดจากอดีตภรรยาแล้วบอกความจริงนี้กับคุณหญิง แม้ว่าท่านอธิบดีเสนาจะให้เหตุผลในการปกปิดความลับนี้มิให้ใครล่วงรู้โดยเฉพาะโสผาตัวว่า

... นี่เป็นเพราะพี่รักลูก ไม่อยากบอกให้มันรู้โดยทันที ว่านี่เป็นพ่อ เพราะพี่ไม่อยากให้มันอ้างว่าตัวมันมีพ่อเป็นคนใหญ่คนโตแล้วละทิ้งการเรียนหนังสือ พี่อยากให้มันรู้แค่ว่ามันเป็นลูกกำพร้าคือเป็นคนยากจนแล้วเขาเอามันมาบำรุงเลี้ยงดูให้เรียน พี่อยากให้มันรู้จักเกรงใจคนและขยันหมั่นเพียรเรียนหนังสือ พี่คิดว่าจะบอกมันด้วยว่านี่เป็นกรรมของมัน...

(วิษ คีร, 2009: 47)

การปกปิดความจริงนี้ทำให้ท่านอธิบดีเสนาเกือบจะต้องเสียลูกแท้ ๆ ของตนเองไป อย่างไรก็ตาม ท่านอธิบดีเสนาถือว่าเป็นผู้ที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และให้ความช่วยเหลือต่อผู้ที่ลำบาก จากการที่สูญเสียให้โสผาได้เรียนหนังสือจนจบ และให้ความเมตตากรุณาให้ที่พักอาศัยอยู่ภายในบ้านก่อนที่จะรู้ความจริงว่า โสผาเป็นลูกแท้ ๆ ของตน

นางโศยา เป็นมารดาของโศผาด ผู้แต่งสร้างปุมหลังให้นางโศยา เป็นลูกครึ่งเขมร-ไทย และเป็นลูกกำพร้า มีฐานะยากจน จึงทำให้นางโศยา ขาดความอบอุ่นและต้องการที่จะยกฐานะจากเดิมที่เป็นอยู่ เมื่อท่านสวน มาเกี่ยวกับพาราสิจิตต์ตัดสินใจมีความสัมพันธ์โดยง่ายมิได้ยึดถือขนบธรรมเนียม ประเพณีทางสังคม จนกระทั่งตั้งท้อง ซึ่งต่อมาท่านสวนได้ย้ายไปกรุง พนมเปญและไปแต่งงานใหม่ ทำให้นางโศยาเศร้าโศกเสียใจจนล้มป่วย และเสียชีวิตในที่สุด ซึ่งภาวะดังกล่าวนางโศยาขาดสติมายับยั้งชั่งอารมณ์ ทำให้ความโศกเศร้านั้นเผาผลาญทำลายชีวิตของตนเอง ซึ่งส่งผลไปถึงลูก ที่เพิ่งเกิดมาไม่นานนี้กลายเป็นเด็กกำพร้าขาดพ่อแม่ดังเช่นตนเองในอดีต

มานยาน เป็นบุตรสาวบุญธรรมของท่านอธิบดีเสนา และ คุณหญิง เป็นพี่สาวของณาริน เพื่อนรักของโศผาด มานยานแอบรักและ ประทับใจในตัวโศผาด แต่เมื่อเห็นอูรีที่ขึ้นมาบนห้องโศผาดก็เสียใจผิดหวัง คิดเองว่าโศผาดเสแสร้งทำดี จึงหมางเมินกับโศผาดนับแต่นั้น และเป็น สาเหตุให้โศผาดตัดสินใจหนีออกจากบ้านท่านอธิบดีเสนาไป เหตุการณ์ ดังกล่าวทำให้ต่อมาเธอตัดสินใจกระโดดน้ำฆ่าตัวตายตามโศผาด แต่ก็ได้ พบกับโศผาดนในที่สุด

บุคลิกลักษณะ ภาวะทางอารมณ์ และการตัดสินใจของตัวละคร นางโศยา และมานยานนั้น มีความคล้ายคลึงกันอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ ทั้งสองต่างมีความรักที่มั่นคงต่อชายเพียงคนเดียว แม้ว่ามานยานจะมีคนมา สู้ขอ และยินยอมแต่งงานตามคำขอร้องของพ่อแม่ แต่เมื่อถึงวันแต่งงานก็ กลับตัดสินใจฆ่าตัวตาย อย่างไรก็ตาม การตรอมใจตายของนางโศยา และ การกระโดดน้ำหวังจะฆ่าตัวตายของมานยาน เป็นภาวะทางอารมณ์ที่ไม่ เหมาะสม ขาดสติในการคิดพิจารณาหาเหตุปัจจัยในการเกิดความทุกข์ แม้ว่ามานยานจะเป็นหญิงสาวที่มีการศึกษาและอยู่ในยุคสมัยที่ใหม่กว่า

นางโศยา แต่เมื่อเกิดความทุกข์ขึ้นก็ไม่สามารถหาหนทางแก้ปัญหาได้ดีกว่านี้

อีกประเด็นหนึ่งคือการยินยอมเป็นสามีภรรยากับคนรัก โดยมีได้ กระทำให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคม ผู้แต่งให้เหตุผลในเรื่องนี้ของนางโศยาว่า เป็นลูกกำพร้าไม่มีผู้ปกครองคอยสอดส่องดูแล และต้องการยกฐานะของตนให้ดีกว่าเดิม พร้อมกันนั้นก็ไว้วางใจคนรักว่าจะไม่ทอดทิ้ง ทำให้นางโศยายินยอมที่จะเป็นภรรยาของท่านสวน ส่วนมานยานั้น แม้จะมีผู้ปกครองดูแล แต่ก็ในช่วงเหตุการณ์ที่ต้องหลบหนีจากการแต่งงาน ทำให้เธอตัดสินใจอยู่กับโสผาด ดังที่กล่าวมานั้น ผู้ศึกษามีความเห็นว่าคุณแต่งต้องการเน้นย้ำประเด็นที่ว่า เป็นผู้หญิงควรรักนวลสงวนตัว ไม่ควรไว้วางใจผู้ชายโดยง่าย ถ้าพบคนดีก็ถือว่าเป็นบุญวาสนา แต่ถ้าพบคนที่ไร้ความจริงใจ จุดจบก็คงจะเป็นเช่นนางโศยา ดังที่ผู้แต่งได้กล่าวไว้ในเรื่องว่า

ในโลกของเรานี้ มีคนหลายคนที่ทำบาปกับหญิงสาว หญิงบางคนก็รับกรรมเช่นนี้ บ้างก็แตกต่างกันออกไป ผู้ชายบางคนกระทำเรื่องเสื่อมเสียแก่ลูกสาวของเขาเพียงแค่ว่า เล่น ๆ แล้วก็ทอดทิ้งจากไป ให้หญิงนั้นเสื่อมเสียชื่อเสียง ถูกคำติฉินนินทาจากชาวบ้าน พ่อแม่พี่น้องหยุดอ่านลักนิต เมื่อความโกรธผ่านเข้ามาและเนื่องจากตนเป็นหญิงความคตินั้นก็คิดไม่ไกล ทำให้ตนนั้นรู้สึกโดดเดี่ยวไร้ที่พึ่งพากลายเป็นคนเสียสติ บ้างก็เจ็บไข้ได้ป่วย หรือบ้างก็ทำลายชีวิตของตนเอง

(วิษ คีธ, 2009: 17)

4. บทสนทนา (Dialogues)

บทสนทนาในนวนิยายเรื่องนี้มีความสมจริง สอดคล้องกับลักษณะนิสัยของตัวละคร สมบทบาทฐานะของตัวละครนั้น ๆ และตรงตามยุคสมัย เพื่อให้ผู้อ่านมีความใกล้ชิดผูกพันกับตัวละคร เสมือนเข้าไปอยู่ร่วมเหตุการณ์ด้วย ซึ่งบทสนทนาในเรื่องนี้มีทั้งการใช้เพื่อดำเนินเรื่องราวให้ผู้อ่านทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่ต้องใช้คำอธิบายพรรณนายาว ๆ ทำให้น่าเบื่อไม่น่าติดตาม รวมทั้งมีบทสนทนาที่บ่งบอกถึงบุคลิกลักษณะนิสัยของตัวละคร เช่น

“กระผมอยากไปกรุงพนมเปญมาก เพื่อจะได้พบพ่อของ
กระผม กระผมขอกราบลาหลวงพ่อดี”

- โอ้! โสผาท เจ้าจะไปอย่างไรกรุงพนมเปญนั้นใหญ่นัก เจ้า
จะต้องหลงทางเป็นแน่

- หลวงพ่อดี กระผมรู้ว่ากรุงพนมเปญนั้นกว้างใหญ่
แต่กระผมคิดว่าคงจะไม่หลงทางหรอกขอรับ

(วิษ คีธ, 2009: 19)

บทสนทนาข้างต้นเป็นคำพูดของโสผาทกับหลวงพ่อดี ที่แสดงให้เห็นว่าโสผาทเป็นเด็กที่มีความมุ่งมั่นที่จะตามหาพ่อของตนเอง และมีความฉลาดเฉลียว มีความมั่นใจในตนเองที่จะกระทำการสิ่งหนึ่งได้นอกจากนี้ยังมีบทสนทนาที่แสดงความรู้สึกของตัวละคร และบทสนทนาที่ให้คติและข้อคิด เช่น

เจ้าเอ๊ย พ่อแม่คือผู้ให้กำเนิดที่ควรเคารพของเรา ใน
โลกนี้เจ้าจะต้องเคารพท่าน ดังเช่นเจ้าเคารพพระพุทธองค์

เจ้าเอ๋ย ทรัพย์ที่มีค่าที่สุด ไม่มีสิ่งใดเทียบเท่าความรู้
เจ้าจงแสวงหาทรัพย์นี้ให้ได้เถิด

ภรรยาที่ดีที่สุด คือภรรยาที่รักเจ้าเมื่อยามที่เจ้ากำลัง
ยากลำบาก คำของข้าสั้นๆ นี้ เจ้าที่มีปัญญาปราดเปรื่อง
สมควรคิดเห็นให้กว้างไกล

(ภีษ คีรี, 2009: 19-20)

ข้างต้นเป็นคำสอนของหลวงพ่ที่สอนโสมผาดก่อนที่จะลาไปหาพ่อ
ที่กรุงพนมเปญ ซึ่งเป็นคำสอนที่ทำให้ผู้อ่านสามารถนำไปปรับใช้ได้ในชีวิต
จริง อันเป็นคำสอนที่มีมาแต่โบราณ

ทั้งนี้บทสนทนาในนวนิยายเรื่องนี้ ผู้ศึกษาพบว่ามีการใช้
เครื่องหมาย “....” (อัญประกาศ) เครื่องหมาย - (ยัติภังค์) และไม่มี
เครื่องหมายใด ๆ เลย ซึ่งอาจสร้างความสับสนให้กับผู้อ่านได้ว่า ข้อความ
ใดเป็นบทสนทนาของตัวละคร และส่วนใดเป็นการบรรยายของผู้แต่ง
อย่างไรก็ตาม ลักษณะการใช้สัญลักษณ์ดังกล่าวเป็นลักษณะเฉพาะของ
นวนิยายเขมร ส่วนใหญ่มักจะใช้เครื่องหมาย - (ยัติภังค์) เป็นสัญลักษณ์
แสดงข้อความสนทนาของตัวละคร โดยไม่จำเป็นต้องมีชื่อตัวละครกำกับ
บทสนทนานั้นก็ได้ ซึ่งมีการปรับปรุงแก้ไขในเรื่องดังกล่าว ข้อความหรือ
บทสนทนาที่ผู้แต่งต้องการจะสื่อไปยังผู้อ่านนั้นน่าจะมีความถูกต้อง และ
เกิดความเข้าใจตรงกันตามเจตนาของผู้แต่งมากยิ่งขึ้น

5. ฉาก (Setting)

ฉากในนวนิยายเรื่องโสมผาด ผู้แต่งระบุสถานที่เกิดเรื่องราวและ
เหตุการณ์โดยชัดเจน เช่น เมืองศรีโสภณ (ปัจจุบันคืออำเภอเมือง จังหวัด
บันทายมีชัย) วัดอุณาโลม กรุงพนมเปญ หมู่บ้านถมอในจังหวัดกำปอด

จังหวัดสวายเรียง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าสถานที่ที่ผู้แต่งใช้ในเรื่องนี้เป็นสถานที่ที่มีอยู่จริงในประเทศกัมพูชา เพียงแต่ไม่ได้พรรณนาถึงสภาพภูมิประเทศ หรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อย่างละเอียด ผู้ประพันธ์ยังไม่มี การพรรณนาเชิงวรรณศิลป์ อาจเป็นเพราะว่าเป็นนวนิยายขนาดสั้น ทำให้ไม่สามารถใส่รายละเอียดเข้าไปได้มากนัก และผู้แต่งเพียงจะเขียนนวนิยายเป็นครั้งแรกของกัมพูชา จึงถือเป็นการทดลองงานเขียนที่พัฒนามาจากงานวรรณกรรมของตะวันตก ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นการเริ่มต้นและตัวอย่างที่ดีของวงการวรรณกรรมเขมร ที่นำมาสู่การพัฒนาของนวนิยายเขมรในปัจจุบัน ดังนั้นฉากในนวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นเพียงส่วนประกอบที่ทำให้เนื้อเรื่องมีความสมจริง แต่ก็ได้โดดเด่นจนกลบองค์ประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญกว่า

ผู้แต่งไม่ได้ระบุเวลาที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่องที่ชัดเจน แต่ผู้ศึกษาอนุมานได้ว่าน่าจะเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ผู้เขียนแตงนวนิยายเรื่องนี้ คือประมาณระหว่างปี ค.ศ. 1965 อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลาในนวนิยายเรื่องนี้จะขนานไปกับตัวละครเอกที่เป็นตัวดำเนินเรื่อง ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่เกิดจนถึงอยู่ในวัยผู้ใหญ่ แต่ไม่ได้บอกรายละเอียดใด ๆ มากไปกว่านี้

6. กลวิธีการประพันธ์

กลวิธีการประพันธ์ (Technique) หรือศิลปะการประพันธ์ เป็นส่วนที่มีความสำคัญในการเขียนนวนิยาย เนื่องจากเป็นส่วนที่แสดงให้เห็นความสามารถเฉพาะตัวของผู้แต่งในการเสนนวนิยายให้มีความน่าสนใจ น่าอ่าน น่าติดตาม และมีผลต่อการดำเนินเรื่อง (สายทิพย์ นุกุลกิจ, 2543: 121) นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างงานเขียนให้มีลักษณะโดดเด่น และสร้างความประทับใจให้แก่ผู้อ่านอีกด้วย

กลวิธีการตั้งชื่อเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ ผู้แต่งตั้งชื่อเรื่องโดยใช้ชื่อของตัวละครเอก คือ โสผาท มาเป็นชื่อเรื่อง โดยสื่อให้เห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องราวชีวิตของโสผาท ผู้ศึกษาเห็นว่า เป็นชื่อเรื่องที่ เหมาะสม ผู้อ่านสามารถเข้าใจ และจดจำได้ง่าย ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดได้เป็นอย่างดี

กลวิธีการเล่าเรื่องของนวนิยายเรื่องนี้ เป็นแบบผู้แต่งเป็นผู้เล่าเอง (Omniscient point of view) คือผู้แต่งเป็นผู้เล่าเรื่องของตัวละคร โดยใช้สรรพนามเรียกตัวละครเป็นบุรุษที่ 3 (Third person) ผู้แต่งจะเป็นผู้รู้แจ้งทุกเรื่อง สามารถรู้เหตุการณ์ทุกอย่างในเรื่อง ตลอดจนถึงพฤติกรรมจิตใจของทุกตัวละคร แล้วนำมาบรรยายหรือแสดงทัศนะเกี่ยวกับตัวละครด้วย

กลวิธีการดำเนินเรื่อง ผู้แต่งได้ใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน หรือตามเข็มนาฬิกา เรียงลำดับเหตุการณ์ไปตามเวลาที่เกิดขึ้นก่อนเป็นลำดับไปจนจบเรื่อง ผู้แต่งเปิดเรื่องด้วยสาเหตุของปัญหาของเรื่องทั้งหมด คือ ท่านสวนย้ายไปยังกรุงเทพมหานคร ทิ้งให้นางโสภาต้องอยู่เมืองเสรีโสภณ และคลอดบุตรชายคือ โสผาท เป็นการเริ่มต้นให้เห็นถึงปมหลังของตัวละครเอก จากนั้นก็ไล่เรียงเหตุการณ์ไปจนท่านอธิบดีเสนา หรือท่านสวนทราบความจริงว่าโสผาทเป็นลูกของตนเอง แต่มีเหตุการณ์อื่นเข้ามาแทรกให้โสผาทหนีออกจากบ้าน และมีอุปสรรคต่าง ๆ จนในที่สุดก็จบเรื่องลงด้วยการที่ท่านอธิบดีเสนาเปิดเผยความจริงว่าโสผาทเป็นลูกของท่าน พร้อมทั้งจัดงานแต่งงานให้โสผาทและมานยาน เป็นการจบเรื่องราวอย่างสมบูรณ์และถือเป็นการจบอย่างสุขนานุกรม คือตัวละครสามารถฝ่าฟันอุปสรรคและปัญหาไปได้ด้วยความสำเร็จ

กลวิธีการสร้างตัวละคร ผู้แต่งได้สร้างตัวละคร คือ โสผาท ให้เป็นศูนย์กลางของเรื่อง แสดงพฤติกรรม ความคิด และเป็นผู้สร้างสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เรื่องดำเนินต่อไป ผู้แต่งได้สร้างตัวละครที่มีความสมจริงตาม

สภาพและสถานะของตัวละคร มีพฤติกรรมที่สมเหตุสมผล เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง และสามารถแสดงข้อคิดให้ผู้อ่านได้ทราบตามเจตนารมณ์ของผู้แต่งได้เป็นอย่างดี

กลวิธีการใช้ภาษาในนวนิยายเรื่องนี้ ผู้แต่งใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เหมาะสม มีการใช้โวหารสุภาพิตคำพังเพยบ้าง แต่ไม่มากนัก ในเรื่องนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่า ผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านทั่วไปเข้าใจเรื่องได้ง่าย จึงใช้ภาษาที่ไม่ซับซ้อน เพื่อให้คนทุกระดับสามารถอ่านได้ รวมทั้งเป็นการนำเสนองานนวนิยายที่ทันสมัยนั้นถือว่าเป็นของใหม่ให้คนในวงกว้างได้รู้จักจึงไม่ควรที่จะใช้ภาษาให้ยากเกินไปจนทำให้คนไม่กล้าที่จะอ่านอีก เป็นการทดลองตลาดที่เหมาะสมแล้วในช่วงเวลานั้น

ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมจากนวนิยายเขมรเรื่องโสผาด

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบนวนิยายดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าแนวความคิดที่สำคัญของนวนิยายเรื่องนี้ที่ผู้แต่งต้องการจะสื่อสารให้ผู้อ่านทราบ คือ เรื่องกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ ถ้าประพฤติดีประพฤติชอบก็ย่อมได้รับผลดีตามมา และแนวความคิดเรื่องความกตัญญูรู้คุณคนเป็นเครื่องหมายของคนดี จึงเป็นแกนหลักที่สำคัญของเรื่อง โดยสะท้อนผ่านตัวละครเอก คือ โสผาด เป็นผู้มี ความกตัญญู มีความเพียรพยายามหมั่นศึกษาเล่าเรียน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน อันเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับเยาวชนที่ควรปฏิบัติ

เนื้อหาสาระในนวนิยายเขมรเรื่องโสผาดยังสะท้อนภาพทางสังคม วัฒนธรรมของประเทศกัมพูชาในช่วงนั้นได้เป็นอย่างดี สังคมกัมพูชายุคถือครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานในชีวิต หากครอบครัวแตกแยกขาดพ่อหรือขาดแม่ ดังภาษิตที่ว่า “ขาดพ่อเหมือนถ่อหัก ขาดแม่เหมือนแพแตก” ย่อมหมายถึงการขาดความรักความอบอุ่น รวมถึงขาดการดูแลอบรม

สั่งสอน หากเป็นคนดีก็ถือว่าผ่านพ้นอุปสรรคเบื้องต้นมาได้ แต่ถ้าเป็นคนร้ายก็อาจทำให้เกิดปัญหาสังคมดังที่เห็นกันได้ทุกวันนี้ นอกจากนี้นวนิยายเรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ให้ความช่วยเหลือของพุทธศาสนิกชนทั้งทางด้านจิตใจและทางด้านชีวิต กล่าวคือ เป็นสถานที่เลี้ยงดูเด็กกำพร้า ในนวนิยายโสผาตเป็นเด็กกำพร้าจึงได้รับการอนุเคราะห์จากหลวงพ่อนำมาเลี้ยงดูที่วัด เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ซึ่งโสผาตก็ได้เรียนหนังสือจากวัดก่อนที่จะได้ไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนในกรุงเทพมหานคร และเป็นสถานที่อบรมบ่มเพาะความดีให้กับกุลบุตร โสผาตที่เติบโตมาในวัดได้รับการปลูกฝังให้เป็นคนดี มีกิจกรรมายาที่เหมาะสมและรู้จักกาลเทศะ ยึดถือความดีเป็นที่ตั้งในชีวิต ทำให้คนทั่วไปที่ได้รู้จักชื่นชม และนำมาเป็นแบบอย่าง

การสะท้อนภาพทางสังคมเกี่ยวกับการศึกษาของนวนิยายเรื่องนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ในช่วงนั้นกัมพูชาอยู่ภายใต้อำนาจของชาติตะวันตกคือ ฝรั่งเศส ได้เข้ามาควบคุมภายในประเทศ ที่เห็นได้ชัดในนวนิยายเรื่องนี้คือ การควบคุมทางการศึกษาของเยาวชนที่เพิ่มภาษาฝรั่งเศสเข้าไปในหลักสูตร และจะเห็นได้ว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ของกัมพูชาในช่วงนั้น ทางฝรั่งเศสจะเป็นผู้อนุมัติจัดตั้งขึ้น ซึ่งในอีกมุมมองหนึ่งก็เป็นเรื่องดีที่ทำให้การศึกษาของประเทศกัมพูชาได้มีการพัฒนากว่าเดิม

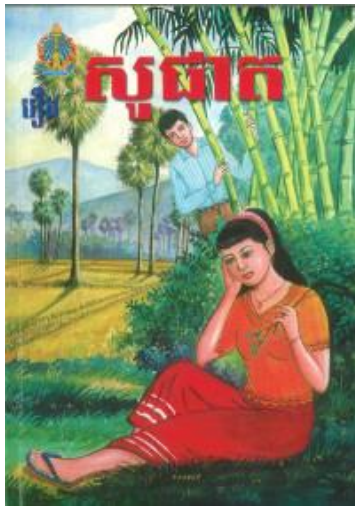
ภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมที่พบในนวนิยายเรื่องนี้ กล่าวคือตัวละครผู้หญิงที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้มีความน่าสนใจในแง่ของบริษัททางสังคม ผู้หญิงในยุคสมัยก่อนในสังคมกัมพูชา จะได้รับการปลูกฝังให้มีความรักกวนลสงวนตัว เมื่อแต่งงานก็ต้องดูแลลูกและจัดการกิจการภายในบ้านให้เรียบร้อย ตัวละครผู้หญิงในนวนิยายเรื่องนี้ไม่ได้รับการส่งเสริมให้เรียนหนังสือ การเรียนหนังสือจะเป็นเรื่องของผู้ชายเท่านั้น ภารกิจที่

ผู้หญิงจะต้องทำคือการดูแลข้าวปลาอาหารบ้านเรือน รวมไปถึงค่าใช้จ่ายภายในบ้าน การตัดสินใจภายในบ้านจะเป็นเรื่องของผู้หญิง

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังเน้นย้ำเรื่องการรักษานวลสงวนตัวของผู้หญิงสาว ตั้งแต่นางโซยา อูรี และมานยาน เป็นตัวอย่างให้เปรียบเทียบกัน นางโซยา ยินยอมเป็นภรรยาของท่านสวนโดยมิได้ผ่านการแต่งงานอย่างถูกต้อง ทั้งตามกฎหมายและประเพณี ทำให้เป็นที่ติฉินนินทาของชาวบ้าน ท้ายที่สุดก็ต้องได้รับความทุกข์จากการตัดสินใจที่ผิดพลาดนั้น อูรีเป็นตัวอย่างของผู้หญิงสมัยใหม่ที่มีความกล้าเข้าหาและเสนอตัวให้ผู้ชาย ความรักความต้องการของตนสามารถเปิดเผยความในใจให้อีกฝ่ายได้รับรู้ อย่างตรงไปตรงมา แต่ที่สุดก็ได้รับการปฏิเสธจากฝ่ายชาย อันแสดงให้เห็นว่าความประพฤติเช่นนี้ก็ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมเช่นกัน ส่วนมานยานนั้นเป็นตัวอย่างของผู้หญิงที่เพียบพร้อมด้วยรูปสมบัติ และคุณสมบัติ มีความเหลื่อมล้ำอยู่ระหว่างสังคมสมัยเก่ากับสังคมสมัยใหม่ คือ เมื่อคิดว่าโสฬตตายจากไปแล้วนั้น เธอก็ยินยอมที่จะให้พ่อแม่จับคู่ให้กับคนที่เหมาะสมเพื่อตอบแทนพระคุณ แต่สุดท้ายเธอก็ตัดสินใจเลือกหัวใจรักของตนเองกระโดดน้ำฆ่าตัวตายตามคนรักที่คิดว่าตายไปแล้ว เมื่อได้รับความช่วยเหลือและพบกับโสฬตอีกครั้ง เธอก็ยินยอมที่จะอยู่กินกับโสฬตโดยมิได้จดทะเบียนสมรส ต้องหลบซ่อนจากครอบครัว และสังคม จนสุดท้ายจึงจะได้แต่งงานอย่างถูกต้อง อันแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงแม้จะเกิดในชาติตระกูลสูงหรือต่ำ มีการศึกษาหรือไร้การศึกษา และไม่ว่าอยู่ในยุคสมัยเก่าหรือใหม่ หากไม่รักษานวลสงวนตัว ไม่มีความยับยั้งชั่งใจ ลักลอบอยู่กินฉันทามีภรรยากับผู้ชายโดยไม่ได้กระทำให้ถูกต้องตามกฎหมายและประเพณี ก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม และจะส่งผลนำไปสู่ลูกหลานที่เกิดมาด้วย

บทสรุป

จากการวิเคราะห์นวนิยายเรื่องโสผาด ผู้ศึกษามีความเห็นว่า นวนิยายเรื่องนี้เป็นต้นแบบที่สำคัญของการประพันธ์นวนิยายเขมรในฐานะที่เป็นนวนิยายในยุคแรกๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศกัมพูชา นอกจากนี้จะสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินในแง่ของงานบันเทิงคดี และเป็นงานทางวรรณศิลป์ที่ทำให้เกิดความจรรโลงจิตใจแล้ว ยังเป็นผลงานที่แฝงไว้ด้วยคติข้อคิด เป็นตัวอย่างชีวิตของมนุษย์ให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ และนำสิ่งที่ดีไปเป็นแบบอย่าง คือให้ข้อคิดคติเตือนใจเกี่ยวกับการสร้างคุณค่าในตนเองด้วยความดีงาม รวมทั้งยังสะท้อนให้เห็นบริบททางสังคม ค่านิยมของชายและหญิงในกัมพูชาที่อยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างสังคมสมัยเก่าและสังคมสมัยใหม่ รวมทั้งแสดงให้เห็นพัฒนาการของวงการวรรณกรรมเขมรในช่วงต้น เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมเขมรในยุคต่อ ๆ มา

ภาพที่ 1: หน้าปกนวนิยายเขมรเรื่องโสผาด ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ. 2009

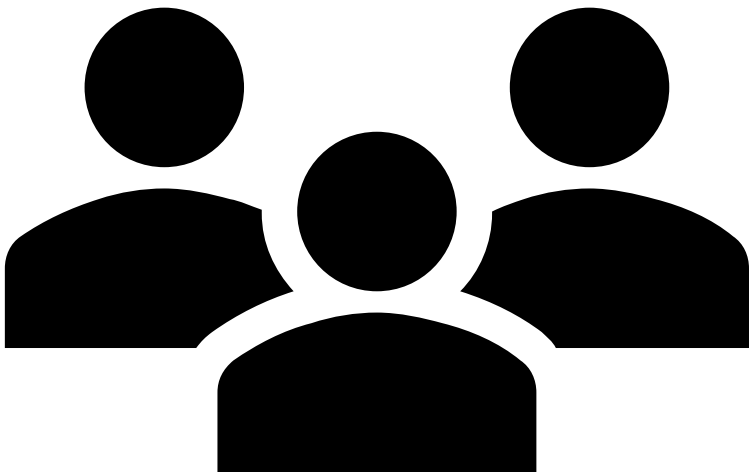

ภาพที่ 2: ละครโทรทัศน์เรื่องโสมผัด ทางช่อง PNN TV ของกัมพูชา
ออกอากาศในช่วงปี ค.ศ. 2016 – 2017
นำเสนอโดย “เมื่อนอก สุภาริท” และ “ลี กีม”
ที่มา: <http://www.popular.com.kh/> สืบค้นวันที่ 6 มกราคม 2561

กระบวนทัศน์สตรีตามจารีต

Women's Tradition Paradigm

กฤต โสดาลี *

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
E-mail : kit.sodalee@gmail.com

บทคัดย่อ

ภายหลังจากการก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้เลือกที่จะสืบทอดคตินิยมเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของสตรีจากสมัยกรุงศรีอยุธยามาเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติตัวของสตรีในสมัยรัตนโกสินทร์ การสืบทอดดังกล่าวทำให้สถานภาพของผู้หญิงถูกตั้งความคาดหวังจากสังคมว่าจะต้องเป็นผู้ที่สามารถปรนนิบัติสามีตนเองได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่องและมีลักษณะอ่อนน้อมถ่อมตน มารยาทเรียบร้อยงดงาม ขณะเดียวกัน ก็สร้างภาพความงามในอุดมคติของสตรีว่าจะต้องมีรูปลักษณ์ที่บอบบาง กลมกลิ้ง ทรวดทรงองค์เอวได้สัดส่วน

คำสำคัญ: กระบวนทัศน์, สตรีนิยม, สตรีไทย

Abstract

After the founding of Rattanakosin King Rama, the Great skyline has chosen to inherit the tradition of the role and status of women from the Ayutthaya period as the basis of the performance of women in the period.

The transmission allows the status of women was the expectation of society that would be able to serve their husbands aren't defective and are humble. In the other ways, social also creating a spectacular image of the ideal of female beauty that has to be subtle physiology of turning round the waist shape and proportion.

Keywords: paradigm, feminism, Thai women

1. รากฐานความคิดของกระบวนทัศน์สตรี

คำว่า “กระบวนทัศน์” เป็นคำที่ปรากฏใช้ครั้งแรกในหนังสือเรื่อง *The Structure of Scientific Revolution* ซึ่งประพันธ์ขึ้นโดย โทมัส คูห์น (Thomas Kuhn) โดยคูห์นได้เลือกใช้คำดังกล่าวในความหมายที่ว่า “เป็นรากฐานของชุดความเชื่อที่ได้กระโดดเข้ามาแทนที่ชุดความเชื่อเก่าในลักษณะที่ไม่สามารถหาความเชื่อมโยงระหว่างชุดความเชื่อทั้งสองชุดดังกล่าวได้” กระบวนทัศน์สตรีจึงหมายถึงรากฐานของชุดความเชื่อที่เกี่ยวกับสตรีซึ่งได้กระโดดเข้ามาแทนที่ชุดความคิดเกี่ยวกับสตรียุคก่อนในลักษณะที่เราไม่สามารถค้นหาความเชื่อมโยงและสัมพันธ์ระหว่างชุดความคิดทั้งสองได้

คูห์นยังได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ในหนังสือของเขาอีกว่าการที่จะปรากฏกระบวนทัศน์ใหม่ขึ้นมาได้นั้น จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อกระบวนทัศน์เดิมไม่สามารถแก้ไขปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้นได้ นั่นหมายความว่าความเชื่อเกี่ยวกับสตรีในยุคสมัยอดีตที่ปรากฏภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีลักษณะเป็นช่างทำหลัง เป็นกุลสตรี รักเดียวใจเดียว และเป็นแม่ศรีเรือน สตรีต้องอยู่ในกรอบ สตรีเป็นฝ่ายเดินตามและประพฤติตัวตามกรอบของสังคม (บัวพร มาลัยคำ, 2544 อ้างถึงใน กาญจนา วิชญาปกรณ์, 2554: 38) ต้องมีข้อบกพร่องบางประการที่ไม่สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยได้ กระบวนทัศน์สตรีชุดใหม่จึงได้เข้ามามีบทบาทแทนที่กระบวนทัศน์สตรีในยุคเดิม

นพพร ประชากุล (2552: 303-304) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับปรากฏการณ์ดังกล่าวของสตรีว่า

...การเติบโตทางเศรษฐกิจแบบก้าวกระโดดได้กระชากผู้หญิงจำนวนมหาศาลออกจากพื้นที่ครัวเรือนมาสู่พื้นที่แห่งการงานนอกบ้าน และ

ผลักดันให้ส่วนหนึ่งของผู้หญิงเหล่านี้เข้าสู่ตำแหน่งหน้าที่และสถานภาพที่เคยสงวนไว้ให้กับผู้ชาย ในสภาพการณ์เช่นนี้ ดูเหมือนว่าอุดมคติ “ผู้หญิงเก่ง” ได้เข้ามาเบียดขับอุดมคติ “แม่ศรีเรือน” ตั้งเดิมจนตกเวทีไป ขณะเดียวกันในอีกแง่หนึ่ง นักต่อสู้เพื่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย หรือนักสิทธิสตรีก็อาจกล่าวอ้างได้เช่นกันว่า กระแส “ผู้หญิงก้าวหน้า” ในสังคมไทยทศวรรษ 2530 เป็นผลพวงจากการรณรงค์ของผู้หญิงบางกลุ่ม ซึ่งสืบย้อนขึ้นไปได้ถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นความจริงที่ว่า ตลอดเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา ได้มีการต่อสู้เรียกร้องความเท่าเทียมระหว่างหญิงชายในด้านการศึกษา ในทางกฎหมาย ในแง่สิทธิทางการเมือง และในส่วนของหน้าที่การงาน จึงถือได้ว่ากระแส “ผู้หญิงก้าวหน้า” เป็นผลสำเร็จของการต่อสู้เหล่านั้น

ข้อบกพร่องสำคัญที่ทำให้กระบวนการทัศน์สตรีดั้งเดิมถูก “เบียดขับ” ออกจากพื้นที่สังคมได้นั้นก็ถือเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทย ความเป็น “นิคส์” ที่ว่าด้วยความพยายามที่จะเปลี่ยนสังคมไทยจากสังคมเกษตรกรรมให้กลายเป็นสนามการค้า และต้องการที่จะให้สังคมไทยเป็น “ประชาธิปไตยเต็มใบ” กลายเป็นชนวนที่ค่อย ๆ เปิดกว้างทางเสรีภาพให้สมาชิกในสังคมไทยสามารถแสดงความคิดเห็นของตนเองได้อย่างอิสระยิ่งขึ้น ตลอดจนการยอมรับให้ผู้หญิงสามารถมีบทบาทในพื้นที่ทางสังคมอื่น ๆ นอกเหนือจากพื้นที่ภายในครัวเรือนได้ (นพพร ประชากุล, 2552: 301) ดังจะเห็นได้จากผลสำรวจของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ หรือนิด้า (NIDA) ที่ได้ทำการสำรวจแบบสอบถามภายใต้หัวข้อเรื่อง “สถานภาพสตรีไทย เนื่องในวันสตรีสากล” ซึ่งตรงกับวันที่ 8 มีนาคมของทุกปี และได้ผลการสำรวจว่าในยุคปัจจุบันสถานภาพของสตรีไทยมีความเท่าเทียมกันกับเพศชายเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นใน

ด้านสังคม (ร้อยละ 76.02) ด้านเศรษฐกิจ (ร้อยละ 67.85) และด้านการเมือง (ร้อยละ 66.62) (ณัฐญา วินิจนัยภาค, 2555) อันเป็นสิ่งยืนยันถึงสถานภาพของสตรีที่มีเพิ่มมากขึ้นกว่าสตรีในยุคก่อนได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์จะพบว่าภาพลักษณ์และบทบาทของสตรีนั้นเริ่มเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมไทยต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) จากภาพลักษณ์ของสตรีที่ถูกจำกัดพื้นที่ให้อยู่ภายในเฉพาะพื้นที่ของครัวเรือนกลายเป็นภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ทางสังคมอื่น ๆ ได้อย่างหลากหลายขึ้น ไม่ว่าจะในพื้นที่ทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ครอบครัว เป็นต้น ถือเป็นผลสืบเนื่องจากการแอบแฝงของนโยบายทางการเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะในสมัยดังกล่าวนั้นถือว่าเป็นยุคของการล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก ดังนั้นทั้งสองพระองค์จึงมีดำริที่จะปรับเปลี่ยนระบอบทางสังคมให้ไม่แลดู “ล้าหลังและป่าเถื่อน” เพื่อมิให้ประเทศตะวันตกใช้เป็นข้ออ้างในการเข้ายึดครองประเทศแถบเอเชียอาคเนย์ได้ ดังเช่น ประเทศลาวและประเทศกัมพูชาที่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศฝรั่งเศสอยู่หลายทศวรรษ หรือประเทศพม่าที่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอังกฤษ ฯลฯ

การยอมรับสภาพทางสังคมดังกล่าวนั้นเท่ากับว่าความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องภาพลักษณ์และบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยจำต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเร่งด่วน จากผลการวิจัยของ เอกธิตา เสริมทอง (2553) ซึ่งวิจัยในหัวข้อเรื่อง เจตคติของผู้ชมสตรีต่อการนำเสนอภาพลักษณ์สตรีในรายการข่าวและรายการละครทางโทรทัศน์ ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสองลักษณะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยภาพลักษณ์ของผู้หญิงในรายการข่าวจะมีภาพลักษณ์ที่แตกต่างจากระบบของจารีต (Non

Traditional) คือมีลักษณะของผู้หญิงเก่งที่มีความมั่นใจในตนเองในแง่การทำงานอาชีพและพฤติกรรมในลักษณะที่ผู้ชายทำได้ ผู้หญิงก็ต้องทำได้ ขณะที่ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในรายการละครทางโทรทัศน์กลับปรากฏภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ตรงกันข้าม (Binary Opposite) ในลักษณะที่สอดคล้องกับจารีตทางสังคม (Traditional) คือภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความชอบธรรมในการแบ่งงานตามเพศ เช่น ภาพของความเป็นกุลสตรี ภาพของความเป็นแม่ศรีเรือน ฯลฯ

ขณะที่ในสื่อประเภทอื่น ๆ เช่น สื่อประเภทบทเพลงไทยสากลก็ได้ปรากฏภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีลักษณะไม่แตกต่างกันมากนัก คือ ปรากฏภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีทั้งความเข้มแข็งและภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่มีความอ่อนโยน เช่น ในงานวิจัยของ อวิศดา กานต์ ภูมิ (2555) ซึ่งได้วิจัยเรื่อง การแสดงภาพลักษณ์สตรีในบทเพลงไทยสากล : กรณีศึกษาบทเพลงที่ขับร้องโดย ธนพร แวกประยูร ได้ผลการศึกษาว่าภาพลักษณ์ของสตรีที่ปรากฏในบทเพลงของ ธนพร แวกประยูร มีปรากฏอยู่ 3 ลักษณะ คือ ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ถูกกดขี่ ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เข้มแข็ง และภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เปราะบาง

ในสื่อประเภทรณกรรมก็ปรากฏลักษณะเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ เพชรินทร์ นาทศรีทา และ สมเกียรติ วัฒนาพงษากุล (2554) ได้วิจัยเรื่อง ภาพลักษณ์หญิงไทยในวรรณกรรมของนักเขียนหญิงที่ได้รับรางวัลซีไรต์ ซึ่งได้ข้อสรุปว่าภาพลักษณ์ของผู้หญิงในวรรณกรรมรางวัลซีไรต์ได้ปรากฏภาพของผู้หญิงด้านอุปนิสัย 2 ด้าน คือ ผู้หญิงยุคเก่าที่มีลักษณะเป็นแม่ศรีเรือน สุภาพ เรียบร้อย อ่อนโยน มีความสามารถด้านการประกอบอาหาร และดูแลปรนนิบัติสามีและสมาชิกในครอบครัว ขณะที่อีกภาพหนึ่งคือภาพของผู้หญิงยุคใหม่ ซึ่งมีลักษณะเป็นผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาสูง และมีอาชีพที่มั่นคง

เมื่อเรายึดตามการสังเกตจากงานวิจัยข้างต้นจะพบว่าภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ปรากฏจากสื่อหลายประเภทนี้ต่างได้นำเสนอให้เห็นถึงกระบวนทัศน์สตรีสองกระบวนทัศน์ด้วยกัน คือ กระบวนทัศน์สตรียุคเก่า (Traditional Paradigm) กับกระบวนทัศน์สตรียุคใหม่ (Non Traditional Paradigm) ที่กำลังปะทะสังสรรค์กันอยู่เพื่อแย่งชิงพื้นที่ในสังคมไทย อันจะนำไปสู่การจัดเรียงชุดความคิดเกี่ยวกับสตรีในรูปแบบใหม่ ซึ่งคุณันเรียกปรากฏการณ์ที่ดำเนินอยู่ในลักษณะนี้ว่าเป็น “การดูดกลืนทางมโนทัศน์ (Process of Conceptual Assimilation)”

2. การดูดกลืนทางมโนทัศน์สตรีนิยม

การดูดกลืนทางมโนทัศน์เป็นกระบวนการขั้นเริ่มต้นแรกสุดที่เกิดขึ้นเมื่อสังคมได้ตระหนักถึงความผิดปกติในระดับวิกฤติซึ่งกระบวนทัศน์ดั้งเดิมไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ เมื่อย้อนกลับมามองในสังคมไทยจะพบว่ากระบวนทัศน์สตรีดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ในยุคสมัยดังกล่าวนั้นถูกกระตุ้นให้ค้นพบรอยแยกระดับวิกฤติ (Crisis) เรื้อรัง เนื่องจากปัจจัยทางสังคมและการเมืองเป็นเชื้อเพลิง การเข้าสู่ยุคแห่งการช่วงชิงอาณานิคมและเมืองขึ้นของประเทศแถบตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 16 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้ส่งผลให้สังคมไทยจำต้องมีการปรับตัวเพื่อให้รอดพ้นจากวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำเนินนโยบายปรับโครงสร้างของประเทศไทยให้มีความเป็น “อารยะ” โดยการนำเอารูปแบบต่าง ๆ ของชาติตะวันตกมาปรับใช้กับสังคมไทยในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เช่น การยกเลิกระบบทาสไพร่ การพัฒนาสาธารณสุขโรค การยกเลิกประเพณีหมอบคลานเข้าเฝ้า การยกเลิกการไว้ทรงผมแบบมหาดไทยแทนที่ทรงผมแบบสากล ฯลฯ เพื่อให้

อารยประเทศได้รับรู้ว่าประเทศไทยมีความทัดเทียมเท่ากับประเทศแถบยุโรป (ปณธ ธรรมสัตย์ และคณะ, 2555: 332)

ขณะที่ในด้านสิทธิสตรีเริ่มปรากฏรอยร้าวให้เห็นในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นเหตุการณ์การเรียกร้องสิทธิสตรี (Women's right) ของอำแดงเหมือนกับนายริด โดยเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ว่าอำแดงเหมือนถูกรวบครวบังคับให้ต้องสมรสกับนายภู โดยที่ตนไม่สมัครใจ เพราะตนมีคนรักอยู่แล้วชื่อนายริด อำแดงเหมือนจึงไปเข้าเฝ้ารัชกาลที่ 4 เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมจากพระองค์ ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในราชกิจจานุเบกษา รัชกาลที่ 5 เล่มที่ 1 จ.ศ. 1236 (321-325) โดยมีข้อความสำคัญว่า

เมื่อความที่ประกาศซ้ำในราชกิจจานุเบกษานั้น ตอนต้นเป็นข้อความในฎีกาของอำแดงเหมือน ชาวแขวงเมืองนนทบุรี ว่าด้วยเธอไม่ “สมัครใจ” เป็นเมียนายภูตามที่พ่อแม่ยอมยกให้ แต่ “สมัครใจ” เป็นเมียนายริดชู้เดิม พ่อแม่ของเธอยอมให้นายภูมาฉุดตัวเธอถึง 2 ครั้ง เธอก็หนีกลับมาทั้ง 2 ครั้ง ซ้ำยังถูกพ่อแม่ตำว่าทุบตีและชู่จะเอาปิ่นยงหากไม่ยอมเป็นเมียนายภู อำแดงเหมือนจึงหนีไปหานายริด เมื่อเป็นความถึงโรงศาล เธอถูกกักขังตัวไว้ ทั้งยังถูกนายเปี่ยมผู้เป็นพะทำมะรงแกล้งใช้งานต่าง ๆ อย่างเหลือทน เธอจึงหนีมาถวายฎีกา “ขอพระบารมีปกเกล้าฯ เปนที่พึ่ง” รัชกาลที่ 4 ทรงเห็นว่าหญิงอายุ 20 ปีสมควรจะเลือกคู่ได้เอง เมื่อความตอนหลังเป็นพระราชดำริวางหลักเกณฑ์ปฏิบัติในกรณีบิดามารดาขายบุตร ลัทธิผู้ชาย การเลือกคู่ของหญิง และการแบ่งบุตรที่พ่อแม่หย่ากัน โดยทรงวางหลักเกณฑ์ปฏิบัติต่างกันระหว่างครอบครัวขุนนางและครอบครัวราษฎรในเรื่องการเลือกคู่ครองและการแบ่งบุตร กล่าวคือหากเป็นลูกสาวใน

ครอบครัวราษฎรให้มีอิสระในการเลือกคู่ได้ แต่หากเป็นลูกสาวในครอบครัวขุนนางให้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้เป็นพ่อเป็นสำคัญ

เช่นเดียวกับเหตุการณ์ของอำแดงจั่นที่ถูกสามีนำเอาชื่อของตนไปขายให้กับผู้อื่นโดยที่ตนมิได้รับทราบ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริว่า “ผู้ลักเอาชื่อเมียไปขาย เมียมิได้รู้เห็นด้วย จะเรียกว่าเป็นเรือนเบี้ยไม่ควร” จึงทรงโปรดให้คณะลูกขุนไปคัดกฎหมายเกี่ยวกับการขายภรรยาที่ตราขึ้นว่า “ผู้หรือพ่อแม่มีสิทธิเอาชื่อเมียหรือลูกใส่ไว้ในกรมธรรม์เพื่อขายให้แก่ผู้อื่นได้ โดยที่ลูกหรือเมียจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม และพ่อแม่มี ‘อำนาจอิสระ’ เหนือเมียและลูก แต่ในทางกลับกัน เมียหรือลูกจะเอาชื่อผู้หรือพ่อแม่ใส่ลงในกรมธรรม์เพื่อขายให้กับคนอื่นมิได้ เพราะเมียและลูกมิได้มี ‘อำนาจอิสระ’ เหนือผู้และพ่อแม่” นำกลับมาพิจารณากฎหมายใหม่ โดยได้ข้อสรุปว่าข้อกำหนดดังกล่าวไม่เป็นธรรมแก่ผู้หญิง พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริว่า “กฎหมายนี้เมื่อพิเคราะห์ดูเหมือนผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน หาเป็นการยุติธรรมไม่ ใ้ยกเสีย” และได้ทรงออกประกาศพระราชบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องผู้ขายเมีย บิดามารดาขายบุตร ขึ้นใน จ.ศ. 1229 (วรณัฐ วรชาติเดชา, 2556: 5)

กล่าวได้ว่าเรื่องราวของอำแดงเหมือนกับอำแดงจั่นเปรียบเสมือนเป็นปฐมบทของการเปลี่ยนแปลงทางเสรีภาพระหว่างเพศชายกับเพศหญิงในสังคมไทย โดยเฉพาะภายหลังพุทธศักราช 2398 หลังจากที่ประเทศไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty) กับประเทศอังกฤษ อิทธิพลและแนวคิดเรื่องความเสมอภาคและเสรีภาพของผู้หญิงก็ได้มีการปรับปรุงให้มีความทันสมัยต่อสภาพสังคมโลกมากยิ่งขึ้น สังเกตเห็นได้จากในยุคสมัยดังกล่าว ผู้หญิงเริ่มได้รับโอกาสทางการศึกษาเช่นเดียวกับผู้ชาย และปรากฏการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดยิ่งขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีคณะมิชชันนารีเป็นแกนนำสำคัญที่จะทำหน้าทีกระจายการศึกษาให้แก่สังคมประชาชนทั่วไป ซึ่งเริ่มจากการก่อตั้งโรงเรียนคอนแวนท์ เช่น โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง (วัฒนาวิทยาลัย) โรงเรียนเซนต์คาทอลิกคอนแวนท์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ ก่อนจะก่อตั้งโรงเรียนที่จัดตั้งและควบคุมโดยรัฐในภายหลัง เช่น โรงเรียนเสาวภา โรงเรียนราชินี โรงเรียนสตรีวิทยา โรงเรียนศึกษานารี (ปิยะนาถ อังควาณิกกุล, 2549: 70-71)

อย่างไรก็ดี การขยายตัวด้านการศึกษาของผู้หญิงที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อด้านสิทธิและเสรีภาพต่อผู้หญิงในสังคมไทยเป็นอย่างมาก เพราะผู้หญิงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมยุคนั้น ซึ่งความเปลี่ยนแปลงในลักษณะดังกล่าวได้ยังผลให้ผู้หญิงต้องออกมาจากพื้นที่ของครัวเรือนมาสู่พื้นที่สาธารณะที่ต้องใช้สติปัญญาเป็นเครื่องมือช่วยเหลือชีวิตของตน มิใช่พึ่งพิงอยู่กับผู้ชายเหมือนแต่ก่อน ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่สังคมไทยต้องการในยุคดังกล่าวจึงต้องมีลักษณะ “เก่ง” และ “กล้า” อันเป็นความหมายถึงผู้หญิงที่มีความคิดความสามารถในด้านสติปัญญา สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีความกล้าที่จะแสดงออกในด้านพฤติกรรมว่าตนรู้สึกอย่างไรหรือตนคิดเห็นอย่างไรในประเด็นต่าง ๆ เช่นเดียวกับ เทียนวรรณ ปัญญาชนในยุคสมัยนั้นที่ได้เห็นความสำคัญของการศึกษาว่าสตรีสมควรได้รับการศึกษาโดยให้เหตุผลว่า “...ถ้าเป็นแม่หญิงควรมีความรู้ได้เล่าเรียน ได้เป็นแม่เรือนแบ่งเบาภาระอันเป็นธุระหนักเบาไปจากบุรุษ... ตำสุดช่วยทานหนังสือ... สูงสุดช่วยเรียงความได้แลได้สั่งสอนบังคับบุตรให้มีกิริยามารยาทรู้วิชาที่ควรรู้ก่อน...”

(ตุลวิภาคพจนกิจ 8 ตุลาคม ร.ศ. 124)

กระนั้นก็ตาม ทักษะของเทียนวรรณเองก็ยังคงปรากฏให้เห็นถึงการยึดติดบทบาทของผู้หญิงที่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชาย แม้เทียนวรรณจะเห็นด้วยว่าผู้หญิงต้องได้รับการศึกษา อันเป็นการส่งเสริมความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันในสังคมไทย แต่การศึกษาที่ผู้หญิงควรจะได้รับก็เป็นการศึกษาที่มีใช้มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะช่วยเหลือหรือพัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น หากแต่เป็นการเรียนหนังสือเพื่อให้ตนมีความรู้มากพอที่จะได้สามารถช่วยเหลือสามีของตนเองได้เท่านั้น

ปัญหาวิกฤตสำคัญ (Crisis) ที่ทำให้กระบวนทัศน์สตรียุคเก่าเกิดการสั่นคลอนนั้นคือการที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำทางเพศชายและเพศหญิงในสังคมไทยได้ กระบวนทัศน์สตรียุคใหม่จึงได้ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อตอบปัญหาดังกล่าวในสังคม โดยปรากฏในลักษณะของการผสมผสานระหว่างสองภาพลักษณ์ด้วยกัน คือภาพลักษณ์ของผู้หญิงตามจารีตกับภาพลักษณ์ของผู้หญิงตามแบบวิถีตะวันตก กลายเป็นภาพลักษณ์ในอุดมคติ (stereotype) ของผู้หญิงไทยในยุคปัจจุบันที่มีการรับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกในด้านความรู้และความทันสมัยมาใช้ในชีวิต ทำให้ผู้หญิงไทยในยุคนี้มีความเชื่อมั่นและพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันก็ยังคงลักษณะของความเป็นกุลสตรีเอาไว้ภายในตัว (กาญจนา แก้วเทพ, 2535: 148-158)

อย่างไรก็ตาม การที่สังคมไทยรับเอาอิทธิจจากวัฒนธรรมตะวันตกมาหลอมรวมเป็นลักษณะของผู้หญิงไทยในอุดมคตินี้ก็มิอาจช่วยตอบคำถามระดับวิกฤติ (Crisis) นี้ได้ สาเหตุสำคัญนั้นมาจากการที่กระบวนทัศน์ผู้หญิงยุคใหม่ได้ผนวกเอาลักษณะของผู้หญิงในจารีตเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในลักษณะของผู้หญิงในอุดมคติในยุคปัจจุบันที่สังคมไทยต้องการ ทำให้กระบวนทัศน์ดังกล่าวยังคงไม่สามารถตอบคำถามในระดับวิกฤตินี้ได้ตรงประเด็นมากนัก เพราะภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่สังคมไทยต้องการยังคง

ยึดติดอยู่กับภาพลักษณ์ของความเป็นแม่และเมียที่ดี ทั้งนี้ คุณเห็นได้มองปรากฏการณ์ในลักษณะดังกล่าวว่ากระบวนทัศน์ผู้หญิงยุคใหม่กำลังถูกตรวจสอบ (investigate) จากสังคมไทย และท้ายที่สุดเมื่อกระบวนทัศน์ผู้หญิงยุคใหม่สามารถให้คำกระจ่างแก่คำถามระดับวิฤทธิได้ชัดเจนพอ ก็จะกลายเป็นแบบแผนที่ผู้หญิงไทยในยุคปัจจุบันยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติตัว

3. กระบวนทัศน์สตรีตามจารีต

กระบวนทัศน์สตรีตามจารีตของสังคมไทยนั้นได้รับอิทธิพลสืบเนื่องมาตั้งแต่ในสมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยอยุธยา ก่อนจะมีการประมวลภาพของสตรีเหล่านั้นอันเป็นมรดกกรรมของยุคสมัยต่างๆ โดยเลือกที่จะยึดภาพลักษณ์ของสตรีในสมัยอยุธยาเป็นสำคัญ ส่งผลให้ภาพของสตรีในอุดมคติยุครัตนโกสินทร์นั้นด้อยกว่าบุรุษสืบมา

บุญยงค์ เกศเทศ (2532: 5-6) ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับสถานะภาพของสตรีในภาพรวมของสังคมไทยว่า

ในสมัยกรุงสุโขทัย สตรีไทยมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกับบุรุษหรืออาจจะมากกว่าในบางประการ มีปรากฏหลักฐานในศิลาจารึก ตลอดจนใน "มังรายศาสตร์" ซึ่งเป็นกฎหมายที่พระเจ้ามังรายกษัตริย์ไทยผู้ทรงสร้างนครเชียงใหม่และเป็นกษัตริย์ในสมัยเดียวกับพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ทรงบัญญัติไว้ ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาฐานะของสตรีโดยทั่วไปในด้านพลตินัยมิได้เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยกรุงสุโขทัยมากนัก หลักฐานในวรรณคดีหลายฉบับ กล่าวถึงสตรีว่ามีบทบาทในสังคมหลายด้าน และมีสิทธิเสรีภาพมากเช่นในลิลิตพระลอ กาพย์ห่อโคลงพระศรีมหาโพธิ์ โคลงนิราศตลอดจนกลอนเพลงยาวและเพลงชาวบ้านต่าง ๆ แต่ฐานะของสตรีในด้าน

นิตินัยกลับตกต่ำลงกว่าเดิม ด้วยได้มีกฎหมายพระไอยการลักษณะต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น พระไอยการลักษณะผิวเมี้ยกัฏฐิ พระไอยการลักษณะมรดกก็ดี ต่างมีบทบัญญัติจำกัดสิทธิสตรีให้ลดน้อยลง ตลอดจนสร้างค่านิยมให้สตรียึดถือปฏิบัติอยู่ในกรอบจารีตประเพณีโดยเคร่งครัด...

ต่อมาถึงสมัยกรุงธนบุรี เป็นช่วงของการทำศึกสงคราม ฐานะของสตรีไม่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานี แม้บ้านเมืองจะยังไม่สงบจากศึกสงครามรอบด้าน แต่ก็นับว่ามีการรบเบาบางลงกว่าเดิม กล่าวได้ว่าสถานการณ์ความเป็นอยู่ของสตรีในระบายนั้นยังคงมีบทบาทในทางการปกครองอยู่บ้าง เช่น ในเรื่องทำวาทะสตรี ท้าวศรีสุนทร แต่ส่วนใหญ่มีสถานะตามแบบเดิม กล่าวคือในทางนิตินัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงนำกฎหมายเก่าครั้งกรุงศรีอยุธยาที่เหลือกระจัดกระจายอยู่เพียง 1 ใน 10 นั้นมารวบรวมและโปรดให้ชำระขึ้นใหม่ พร้อมทั้งได้ทรงตราพระราชกำหนดเพิ่มเติมขึ้นอีก และโปรดให้ใช้กฎหมายที่ทรงชำระแล้วนี้เป็นกฎหมายสำหรับแผ่นดินสืบไป ฉะนั้น สิทธิของสตรีในทางกฎหมายจึงด้อยกว่าบุรุษ แต่ในด้านพฤตินัยยังคงทัดเทียมหรือมากกว่าบุรุษอยู่ในบางกรณี แม้ในสมัยรัชกาลที่ 2 และที่ 3 ก็กล่าวกันว่าสถานการณ์ของสตรียังไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก เป็นต้นว่าสตรียังถูกบุรุษนำไปขายได้ หรือโอกาสในการศึกษาก็ไม่มีอย่างกว้างขวาง

เมื่อพิจารณาจากข้างต้นนี้จะพบว่าความสำเร็จของระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตยที่สามารถต่อสู้กระทั่งยึดครองเป็นอุดมการณ์กระแสหลักในสังคมไทยปัจจุบันได้นั้น เกิดขึ้นเพราะการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงเลือกใช้กฎหมายเก่าครั้งสมัยอยุธยาที่ยังคง

หลงเหลืออยู่เพียง 1 ใน 10 ส่วนมาเป็นรากฐานของกฎหมายสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การตัดสินใจครั้งดังกล่าวนี้ถือเป็นการรื้อฟื้นระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่ที่เคยทรงอำนาจในสมัยอยุธยาให้คืนชีพอีกครั้งในสมัยรัตนโกสินทร์

อย่างไรก็ตาม การตรากฎหมายขึ้นเพื่อรองรับกับระบบสังคมแบบชายเป็นใหญ่เป็นเพียงกระบวนการวิธีเดียวในหลากหลายวิธีที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อผลิตซ้ำอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ นอกเหนือจากวิธีดังกล่าวแล้ว สังคมยังได้สร้างระบบความเชื่อต่าง ๆ ขึ้น เช่น สุภาพชน คำพังเพย วรรณคดี ฯลฯ เพื่อจำกัดสถานภาพและบทบาทของสตรีในด้านรูปสมบัติ คุณสมบัตินิยาม สัมบัติ เรื่องการมีสามี และเรื่องการครองเรือน (บุญยงค์ เกศเทศ, 2532: 61-84)

อนึ่ง สตรีที่สังคมไทยยึดเป็นแม่แบบ (Stereotype) ด้านรูปลักษณะที่ว่าสตรีใดจะงดงามนั้นจะต้องมีลักษณะเช่นเดียวกับนางนพมาศ ดังมีการกล่าวเป็นเพลงขับว่า

“...จะว่าช่างรูปร่างก็งามเหมือนหล่อเหล่าเกลากิ่ง จะว่าช่าง
ทรวดทรงก็งามประหนึ่งนางกนิษฐ จะดูดวงพักตร์ลักษณะก็งามเพราะพริ้ม
ยิ้มแย้ม จะพิศผิวพรรณวรรณะก็เป็นนวลเหมือนนวลจันทร์...”

(นพมาศ, 2513: 33)

นอกจากนี้ วรรณกรรมพุทธศาสนาที่สำคัญของไทยอย่าง "ไตรภูมิพระร่วง" ก็ได้กล่าวถึงรูปลักษณะของสตรีไทยในอุดมคติด้วยว่า

“...ฝูงผู้หญิงอันอยู่ในแผ่นดินนี้งามทุกคน รูปทรงเขานั้นบมิต่ำ
บมิสูงบมิพิบมิมอบมิขาวบมิดำ สีสมนบุรณ้งามดังทองอันสุกเหลืองเรื่อง

เป็นที่พึงใจฝูงชายทุกคนแล นิ้วตืนนิ้วมือเขานั้นกลมงามนะแน่เง้งเล็บตืนเล็บมือเขานั้นแดงงามดั่งน้ำครั่งอันท่านแต่งแล้วแลแต่มีไว้ แลสองแกำมเขานั้นใสงามเป็นดั่งแกล้งเอาแป้งผัด หน้าเขานั้นหมดเกลี้ยง ปราศจากมลทินหาฝ้าใฝบมิได้ แลเห็นดวงหน้าเขาใสจดวงพระจันทร์อันเพ็งบูรณันนั้น... มีลำแข้งลำขานนั้นงามล่ำกล้วยทองฝาแฝด... ท้องเขานั้นงามราบเรียบลำตัวเขานั้นอ่อนแอ้นเกลี้ยงกลมงาม แลเส้นขนนั้นก็ละเอียดอ่อนย้งนั้ก แลเส้นผมเขานั้นละเอียดอ่อนนั้ก 8 เส้นผมเขาจึงเท่าผมเรานี้เส้นหนึ่ง แลผมเขานั้นด่างามดั่งปีกแมลงภู่ เมื่อประลงมาถึงริมบ่าเบื้องต่ำ แลมีปลายผมเขานั้นงอนเบื่องบนทุกเส้น แลเมื่อเขานั่งอยู่ที่ดี เดินไปที่ดี ดั่งจักแย้มหัวทุกเมื่อ...”

(พระมหาธรรมราชาลิไท, 2456: 86)

ลักษณะดังกล่าวของสตรีที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงและรูปลักษณะของนางนพมาศได้กลายเป็นภาพในอุดมคติของสตรีด้านรูปสมบัติในสังคมไทย ซึ่งยึดถือผ่านทุกยุคสมัยว่าสตรีที่จะมีรูปร่างงดงามต้องมีสรีระที่บอบบาง ทรงทรงองค์เอวกลมกลึงได้สัดส่วน (บุญยงค์ เกศเทศ, 2532: 63)

ขณะที่ด้านคุณสมบัติ สังคมไทยก็ยึดภาพของนางนพมาศเป็นคตินิยมสำหรับการปฏิบัติตัวเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่าง

“...ประพศติวาจาให้อ่อนหวาน มิได้เกินเลยแก่ท่านผู้ใดผู้หนึ่ง ที่ควรจะเรียกว่าแม่ก็จะเรียกว่าแม่ ควรจะเรียกว่าพี่ว่าป้าว่าน้าว่าอา ก็จะมีเรียกว่าพี่ว่าป้าว่าน้าว่าอา มิให้ท่านผู้ใดรำคาญเคืองไสตด้วยวาจากำเริบดั่งนี้อย่างหนึ่ง... ประพศติกายให้ละมุนละม่อมมิได้เยอหยิงกรุยกรายฝ้านุ่งห่มให้เสียดสีท่านผู้ใด...มิได้ตัดจริตเล่นตัวให้เคืองระคายนัยนาท่าน

ทั้งหลาย ด้วยกำเร็บกายตั้งนื้ออย่างหนึ่ง...ถ้าท่านผู้ใดมีน้ำใจเมตตากรุณา... โดยฉันสุจริต...ก็จะผูกพันรักใคร่มิให้กินแหนง ประพฤติตามคติโบราณ ท่านย่อมว่าถ้าใครรักให้รักตอบตั้งนื้ออย่างหนึ่ง...ถ้าเห็นท่านผู้ใดทำความดี ความชอบในราชกิจก็ดี และทำถูกต้องด้วยขนบธรรมเนียมคติโลก คดีธรรม ก็ดี...ก็จะถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง...”

(นพมาศ, 2513: 43-44)

นอกจากสังคมไทยจะยึดภาพของนางนพมาศเป็นแบบอย่างสำหรับการวางตัวของสตรีแล้ว สังคมไทยยังได้เลือกยกย่องความประพฤติของนางแก้วที่ปรากฏหลักฐานในไตรภูมิพระร่วงเป็นแบบอย่างของสตรีด้วยว่าสตรีมีภาระหน้าที่สำคัญคือการให้บริการแก่สามี ต้องมีกิริยามารยาทเรียบร้อย สงบเสงี่ยมเจียมตัว และมีธยาศัยไมตรี ซึ่งกวีได้พรรณนาถึงพฤติกรรมของนางแก้วว่า

“...เมื่อใดแลพระญามหามาส่นางแก้วๆ นั้นมิได้นั่งอยู่ในที่อยู่ตนนั้น ย่อมลุกไปต้อนรับพระญาแล้วๆ เอาหมอนทองมานั่งเฝ้าอยู่พัดพระญานั้นแล้วๆ นางจึงนวดพั้นคั้นบาทาแลกรของพระญานั้นแล้วจึงนั่งอยู่เบื้องต่านางแก้วนั้นบ่อนจะขึ้นนอนเหนือแท่นแก้วก่อนพระญามหาจักรพรรดิราชนั้นเลยสักคาบ นางแก้วนั้นบ่อนลงจากแท่นแก้วนั้นภายหลังพระญาเลยสักคาบ แม้ว่าจะนางแก้วนั้นจะกระทำกร่างงานใดๆ ก็ดี ย่อมไหว้ทูลแต่พระญานั้นให้ ฐ รู้ก่อน เมื่อใดพระญาสั่งให้ทำนางจึงทำ นางนั้นบ่อนละเมิดท่านผู้เป็นผิวเลยสักคาบ กระทำอันใดๆ ก็ดี ย่อมชอบใจผิวทุกประการ ว่ากล่าวอันใดๆ ก็ดี ย่อมพึงพอใจผิวทุกประการแล เท่าแต่พระญาจักพรรดิราชผู้เดียวแลหากได้เป็นผัวนางไส้ ส่วนอันว่าชายผู้อื่นไ้จะได้เป็น

ผัว นางแก้วนั้นหาบมิได้ อันว่านางแก้วนั้นจักได้เอาใจออกหากพระภูยานั้น
น้อยหนึ่งก็บมิแก่นางเลย...”

(นพมาศ, 2513: 136-137)

เมื่อพิจารณาดังข้างต้น ด้านคุณสมบัติของผู้หญิงที่สังคมไทยได้
คาดหวังนั้นปรากฏข้อจำกัดอยู่สองประการคือสังคมต้องการให้ผู้หญิงมี
กิจกรรมยามท่อนนุ่มถ่อมตน วาจาไพเราะ อ่อนหวาน ฯลฯ หรือถึง
พร้อมด้วยความเป็น “เบญจกัลยาณี” เช่นนางนพมาศ ขณะเดียวกัน
สังคมก็ได้แสดงออกถึงการยกย่องภาพของนางแก้วในไตรภูมิพระร่วงว่า
เป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยการบริการสามี

ดังกล่าวนี การควบคุมของผู้หญิงในสังคมไทยจึงปรากฏกลายเป็น
การควบคุมผู้หญิงอยู่สองมิติที่ทับซ้อนกันอยู่ คือมิติทางด้านสังคมที่บังคับ
ให้ผู้หญิงต้องมีภาระหน้าที่สำคัญคือการปรนนิบัติสามี และอีกมิติหนึ่งคือ
มิติด้านพฤติกรรมที่สั่งห้ามไม่ให้ผู้หญิงประพฤติตนหยาบคาย แต่ต้องม
ความอ่อนนุ่มถ่อมตน มีความไพเราะอ่อนหวาน ฯลฯ อันจะถูกผลิตซ้ำจน
เป็นประเพณี และมีความสำคัญต่อการวางตัวและแนวปฏิบัติของผู้หญิงใน
ยุคปัจจุบันสืบต่อมา

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. **ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสื่อมวลชน**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- กาญจนา วิชาญปกรณ์. “มิติหญิงชายในวรรณกรรมสอนสตรี.” ใน **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. 8, 2(2554): 1-20.
- ณัฐฐา วินิจนัยภาค. **สถานภาพสตรีไทย เนื่องในวันสตรีสากล**. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: www.nidapoll.nida.ac.th สืบค้น 19 มีนาคม 2559.
- นพพร ประชากุล. **ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์**. กรุงเทพฯ: อ่าน, 2552.
- นพมาศ. **ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, 2513.
- บัวพร มาลัยคำ. **การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมคำสอนไทยและลาว**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.
- บุญยงค์ เกศเทศ. **สถานภาพสตรีไทย**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2532.
- ปณธ ธรรมสัจย์, ศุภชัย จันทร์งาม, คชาวุฒิ จันทร์สมุด และเมธาวี ตันวัฒนพงษ์. **การสร้างความทันสมัยในประเทศไทย: เปรียบเทียบระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม**. การประชุมวิชาการระดับนานาชาติ การประชุมวิชาการและแสดงผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 3, 2555.

ปิยะนาถ อังควาณิชกุล. “การสร้างความเป็นตะวันตกให้กับเมืองบางกอก
ในช่วงการปรับตัวให้ทันสมัย.” ใน **วารสารประวัติศาสตร์.**
(2549): 56 – 77.

พระมหาธรรมราชาลิไท. **ไตรภูมิพระร่วง.** ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2456.

เพชรินทร์ นาทศรีทา. **ภาพลักษณ์หญิงไทยในวรรณกรรมของนักเขียน
หญิงที่ได้รับรางวัลซีไรต์.** การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับ
บัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 1., 2554.

วรรณัฐ วรชาติเดชา. **ความรุนแรงในครอบครัว.** ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2556.

ศิวิชัย ศรีโกคางกุล. “ทำความเข้าใจมโนทัศน์ว่าด้วย “กระบวนทัศน์”.” ใน
วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
1, 1(2555): 61-86.

อวิสดากานต์ ภูมิ. **การแสดงภาพลักษณ์สตรีในบทเพลงไทยสากล:**

กรณีศึกษาบทเพลงที่ขับร้อง โดย ธนพร แวกประยูร.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2555.

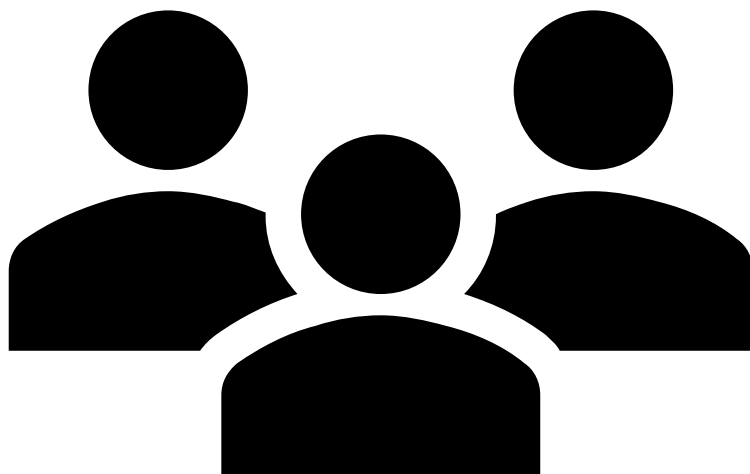
เอกธิดา เสริมทอง. **ทัศนคติของผู้ชมสตรีต่อการนำเสนอภาพลักษณ์สตรี
ในรายการข่าว และรายการละครโทรทัศน์.** กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2552.

รามเกียรติ์: จากวรรณคดีสู่คีตกรรม

Ramayana: From Literature Towards Songs

ปัทมา คำประสิทธิ์ *

อาทิตย์ ดรณัยธร *

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ E-mail : thai_nsru@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง **รามเกียรติ์: จากวรรณคดีสู่ศึตกรรม** มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1. เพื่อสำรวจและรวบรวมเพลงที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ และ 2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์และเพลงที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ โดยเก็บรวบรวมเพลงที่มีความเกี่ยวข้องกับวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ได้ทั้งสิ้น 63 เพลง

จากการศึกษาเพลงจากวรรณคดี กรณีศึกษา รามเกียรติ์ พบว่ามีบทเพลงจำนวนมากที่ได้รับแรงบันดาลใจหรือนำเนื้อหาของรามเกียรติ์มานำเสนอใหม่ ทั้งบทเพลงลูกทุ่ง บทเพลงไทยสากล ฯลฯ สิ่งที่น่าสนใจก็คือในบทเพลงดังกล่าวมีวิธีการนำรามเกียรติ์มานำเสนอในลักษณะที่แตกต่างกัน สามารถแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ การนำตัวละครจากรามเกียรติ์มาใช้ในการเปรียบเทียบ การเล่าเนื้อเรื่องของรามเกียรติ์ การแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร และการประยุกต์เนื้อหาของรามเกียรติ์ให้สอดคล้องกับสมัยปัจจุบัน นอกจากนี้ยังพบว่าในบางเพลงยังมีการตีความตัวละครในรามเกียรติ์ใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น การนำเสนอความดีของทศกัณฐ์ ซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายปรปักษ์ เป็นต้น ส่วนด้านการความนิยมในด้านการนำตัวละครจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ มาแต่งเป็นเพลง พบว่า มีการนำตัวละครทั้งฝ่ายพลับพลาและฝ่ายลงกา มาแต่งเป็นเพลง ได้แก่ พระราม พระลักษมณ์ นางสีดา หนุมาน ทศกัณฐ์ พิเภก กุมภกรรณ มัจฉานุ นางสุพรรณมัจฉา นางสำนักรา นางเบญกาย และนางมณโฑ

คำสำคัญ : รามเกียรติ์ เพลงจากวรรณคดี

Abstract

There were three purposes of the present study: 1) to explore and compile songs from the literature Ramayana and 2) to analyze intertextuality between the selected literature and the songs. In this study, the data were collected from sixty-four songs directly and indirectly related to Ramayana.

The findings showed that there were a considerable number of the songs, folk songs and modern Thai songs, inspired by Ramayana or presenting new stories of Ramayana. Interestingly, in those songs, there were four types of the presentations of Ramayana: creating similes and metaphors through the characters, telling stories of Ramayana, expressing the characters' emotions and adapting the stories to fit the current age. Moreover, it was discovered that in some songs, the interpretations of the characters in Ramayana were different from the original one, such as presenting Totsakan's virtue, the antagonist. Regarding the trend for composing the songs based on the characters, the findings showed that the following characters from both troops Pavilion Army and Lanka Army were used to compose the songs: Phra Ram, Phra Lak, Sita, Uramila, Hanuman, Totsakan, Pipek, Kumpakan, Matchanu, Supanmatcha, Samanakkha, Benyakai and Nang Monto

Keywords : Ramayana, songs from the literature

บทนำ

รามเกียรติ์ หรือ นิทานเรื่องพระราม ได้รับเค้าโครงเรื่องมาจากมหากาพย์รามายณะของอินเดีย ซึ่งมีอายุยาวนานกว่า 2,000 ปี และได้เผยแพร่ในประเทศต่าง ๆ แถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งแต่ละประเทศต่างก็นำไปปรับให้เข้ากับประเพณีวัฒนธรรมของตนจนกลายเป็นสำนวนที่มีทั้งลักษณะร่วมกันและลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2558) สำหรับสังคมไทย ก็ได้มีการนำวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์นี้ มาปรับปรนเนื้อเรื่องให้เข้ากับลักษณะนิสัยและค่านิยมของคนไทย ได้รับความนิยมน้อยกว่าวิถีชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน จนกล่าวได้ว่า รามเกียรติ์ เป็น "วรรณคดีประจำชาติ" ของไทย ดังปรากฏว่าเนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2558 คณะกรรมการวรรณคดีแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม (2558 : 7-8) ได้ประกาศยกย่องบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็น "วรรณคดีแห่งชาติ" ทั้งนี้เพราะนอกจากเป็นวรรณคดีเรื่องสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความคิด ความเชื่อ ตลอดจนวัฒนธรรม การเมือง การปกครองของไทยอย่างแนบแน่นแล้ว ยังเป็นบ่อเกิดและแรงบันดาลใจของศิลปะอีกหลายแขนง ทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม นาฏกรรม และวรรณกรรม

กล่าวเฉพาะด้านคีตกรรมนั้น พบว่า รามเกียรติ์มีความสัมพันธ์กับด้านคีตกรรมในลักษณะของบทเพลงไทยเดิม ปรากฏตั้งแต่ในอดีต โดยใช้การตัดทอนเนื้อความบางส่วนของวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์สำนวนต่าง ๆ ไปใช้เป็นบทขับร้อง ได้แก่ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นำไปใช้เป็นบทขับร้องจำนวน 4 เพลง คือ เพลงซอันท่น เพลงเชิดจีน เพลงนารายณ์แปลงรูป และเพลงนารายณ์แปลงรูป เถา บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นำไปใช้เป็นบทขับร้อง จำนวน 6 เพลง คือ เพลงขมตลาด เพลงข้างประสานงา เพลงเบญจคีรี เพลงมอญรำดาบ เพลงหนีเสือ ถา และเพลงหรัม ถา บทละครดึกดำบรรพ์เรื่อง รามเกียรติ์ พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นำไปใช้เป็นบทขับร้อง จำนวน 2 เพลง คือ เพลงเต่าเห่ และเพลงดอกไม้ไพร (วัฒนธรรม บุญจับ, 2544)

ในสมัยต่อมาเมื่อเกิดพัฒนาการด้านดนตรีขึ้นในประเทศไทย ทำให้มีการสร้างสรรค์บทเพลงไทยสากลประเภทต่าง ๆ ทั้งเพลงลูกทุ่ง ลูกกรุง ตลอดจนเพลงไทยร่วมสมัยลักษณะต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก ผู้ประพันธ์เพลงหลายท่านก็ได้นำเนื้อเรื่อง ตัวละคร ตลอดจนลักษณะของตัวละครจากรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายกันเป็นอย่างดี มาใช้เป็นความเปรียบในบทเพลง ยกตัวอย่างเช่น **เพลงหัวใจศกัณฐ์** ของ พุ่มพวง ดวงจันทร์ **เพลงเป็นไปไม่ได้** ของ The Impossible **เพลงไม่ใช่หนุมาน** ของ ศิลปินวงแท็กซี่ ในขณะที่ผู้ประพันธ์เพลงบางคน ได้ใช้พื้นที่เนื้อเพลงในการถ่ายทอดเรื่องราวบางช่วงบางตอนของรามเกียรติ์ หรือประวัติความเป็นมาของตัวละครบางตัว เช่น **เพลงกำเนิดหนุมาน** ของ ศิลปินวงกล้วยไทย **เพลงหนุมาน** ของ ศิลปินหนุมานชาญสมร **เพลงนางสีดา** ของ วง อิมเพรสชั่นส์ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังปรากฏว่า มีบทเพลงหลายเพลงนำเสนอเรื่องราว รามเกียรติ์ในลักษณะอิงอาศัยสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ยกตัวอย่างเช่น **เพลงหนุมาน Hi 5** ของ อี๊ด ปาร์เก้ **เพลงทศกัณฐ์ พันโลก** ของ ตี๋ มิตรภาพ **เพลงยักษ์หม้ายเพชร** ของ วงกากบาท **เพลงนิราศลงกา** ของ ศิลปิน Yaak Lab เป็นต้น ซึ่งเพลงที่อยู่ในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีขึ้น เพื่อสร้างความสนุกสนานและความตลกขบขันให้แก่ผู้ฟัง

ในช่วงปีพุทธศักราช 2558-2559 ได้เกิดกระแสความโด่งดังและความนิยมของ **เพลงตัวร้ายที่รักเธอ** ของ วงทศกัณฐ์ และ **เพลง I'm sorry (สีดา)** ของ The rube ซึ่งเป็นการนำเสนอมุมมองของตัวละครหลักจากเรื่องรามเกียรติ์ 2 ตัว คือ ทศกัณฐ์และพระราม ตามลำดับ ทำให้เกิดการประพันธ์เพลงเพื่อนำเสนอมุมมองของตัวละครอื่นในเรื่องรามเกียรติ์ตามมาอีกเป็นจำนวนมาก เช่น **เพลงคนข้างเธอ [เมียทศกัณฐ์]** นางมณโฑ ของวิรัต วงศ์เทเวศน์ **เพลงตัวร้ายผู้พ่ายแพ้ (สำนึกขา)** ของขวัญใจ **เพลงพิภกทำนายความรัก** ของบตีศร ศรีสุนทร **เพลงสุพรรณมัจฉา** ของบุหลัน ธรรมย์ และยังทำให้เกิดกระแสการนำวรรณคดีเรื่องอื่นมาถ่ายทอดเป็นบทเพลงตามมาด้วยเช่นกัน ได้แก่ ขุนช้างขุนแผน อีเหนา พระอภัยมณี ลิลิตพระลอ เป็นต้น

จากการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเพลงที่มีความเกี่ยวข้องกับวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ทำให้พบว่าเรื่องราวของรามเกียรติ์นั้นมีได้หยุดนิ่งในฐานะวรรณคดีโบราณ แต่มีพลวัตการเคลื่อนไหวในรูปแบบของการสร้างสรรค์ใหม่ต่าง ๆ มากมายในสังคมร่วมสมัย โดยเพลงเหล่านี้มีทั้งที่เป็นรูปแบบของการผลิตซ้ำ การรื้อสร้าง และการตีความผ่านมุมมองตัวละครใหม่ พร้อมกับสอดแทรกบริบทสังคมร่วมสมัยลงไปในเนื้อเพลงด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเพลงที่ได้รับแรงบันดาลใจจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์และเพลงที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจและรวบรวมเพลงที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์และเพลงที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขั้นตอนในการวิจัย

- 1.1 สํารวจบทความ วิทยานิพนธ์ หนังสือที่เกี่ยวข้องกับ รามเกียรติ์และเพลงที่มาจากเรื่องรามเกียรติ์
- 1.2 รวบรวมเพลงที่มีที่มาจากเรื่องรามเกียรติ์ เพื่อให้ใน การศึกษาวิเคราะห์
- 1.3 วิเคราะห์เพลงที่มีที่มาจากเรื่องรามเกียรติ์ตาม วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
- 1.4 สรุปผลและข้อเสนอแนะ และเรียบเรียงเป็น บทความวิจัย

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้ใช้เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ รามเกียรติ์โดยตรง หรือมีความเกี่ยวข้องในบางส่วน ซึ่งมีทั้งหมด จำนวน 63 เพลง ดังนี้

	ชื่อเพลง	ชื่อศิลปิน / ผู้ขับร้อง
1.	กล่อมนางนอน	สาธิต ทองจันทร์
2.	กำเนิดหนุมาน	กล้วยไทย
3.	เกิดเป็นเบญจกาย	Pat Pusuwan
4.	กุมภกรรณทนต์	ไวพจน์ เพชรสุพรรณ
5.	กุมภกรรณลับหอก	สุรพล สมบัติเจริญ
6.	คนข้างเธอ [เมียดกัญญ์] นางมณีโช	วิรดา วงศ์เทเวีย
7.	จดหมายจากพระราม	ครูปิ่น
8.	ใจทศกัญญ์	Saturday Seiko
9.	ตัวร้ายที่รักเธอ	ทศกัญญ์

	ชื่อเพลง	ชื่อศิลปิน / ผู้ขับร้อง
10.	ตัวร้ายผู้พ่ายแพ้ (สามนักขา)	ขวัญใจ
11.	ตัวร้ายพ่ายรัก (ทศกัณฐ์)	วัชระ สุริโย
12.	ถึงเธอไม่ร้ายก็ไม่รักเธอ (จากใจสีดา)	ปานหยก
13.	ทศกัณฐ์	สีดา
14.	ทศกัณฐ์	Virus
15.	ทศกัณฐ์จากลา (คนไม่ใช่จะไปเอง)	วัฒนา ชลสงคราม
16.	ทศกัณฐ์โซ่โล่	ทศกัณฐ์ถอดดวงใจ
17.	ทศกัณฐ์ตีกว่า	ลิงกินผัก
18.	ทศกัณฐ์พันโลก	ตั้ง มิตรภาพ
19.	ทศกัณฐ์พ่ายรัก	ตั้ง มิตรภาพ
20.	ทศกัณฐ์พ่ายรัก	สราภรณ์ ภูบุตรตะ
21.	ทศกัณฐ์มานะ	เก่ง ธชย ประทุมวรรณ
22.	นางสีดา	Impressions
23.	นางสีดา	(Lek) Laoshi
24.	นिरาตลنگา	Yaak Lab
25.	ในใจ (นางอุรมิลา)	feedback
26.	ในหนึ่งใจ มีหนึ่งเดียว (จากใจสีดา)	มะเดี่ยว ภูมา วัฒนา ปรีดากุล feat. ครีม วรรณญา
27.	เป็นไปไม่ได้	ติ อิม พอสซิเบิล
28.	พระราม	นัตต้า
29.	พระราม (ขอโทษที่หุเบา)	มิกซ์ เชมแบ้
30.	พระรามต้องโทษ	สุรพล สมบัติเจริญ

	ชื่อเพลง	ชื่อศิลปิน / ผู้ขับร้อง
31.	พระรามตามกวาง	สุรพล สมบัติเจริญ
32.	พระรามยังรอ	สดใส รุ่งโพธิ์ทอง
33.	พระราม พระลักษมณ์ (อย่าแย่งแฟนผม)	ไกรสร บุญมา
34.	พระรามอกหัก	ปิ่น ซิพราย
35.	พระลักษมณ์ (ผู้เสียสละ)	Feedback Band
36.	พระลักษมณ์ (เพราะรักจึงยอม)	BP furious Music
37.	พิเภกทำนายความรัก	บดินทร์ ศรีสุนทร
38.	พิราม (สัญญา)	BP furious Music
39.	มัจฉานุ (ขาดความอบอุ่น)	BP furious Music
40.	ไม่ใช่หนุมาน	วง Taxi
41.	ยักษ์หม้ายเพชร	กากบาท
42.	ยิ้มใจทศกัณฐ์	คัทลียา มารศรี
43.	รักเพียงแค่นี้เธอ (หนุมาน) ร้องแก้ สุวรรณมัจฉา	บอล ชีรพล
44.	ลูกทุ่งทศกัณฐ์	ทศกัณฐ์ถอดดวงใจ
45.	ลูกหนุมาน	อ๊อด ปาร์เกตต์
46.	หนุมาน	เก่ง ธชย
47.	หนุมาน	สามบาทห้าสิบบาท Feat. ปราง ปรางทิพย์
48.	หนุมาน	DDT
49.	หนุมาน (ก็คิดถึง)	แต่ ศิลา

	ชื่อเพลง	ชื่อศิลปิน / ผู้ขับร้อง
50.	หนุมาน (ก็รักจริง)	กาย ไร่ตายสิมิให้ อาหารแมว ครีบ (FootStart)
51.	หนุมานชาญดนตรี	ป้อม บอยไทย
52.	หนุมาน Hi5	ฮ็อต ปาร์เกต์
53.	หนุมานเผาลงกา	ไวพจน์ เพชรสุพรรณ
54.	หนุมานเผาลงกา	ธวัชชัย แבקสุข
55.	หนุมานพบเจ็ดยอดมนุษย์	ชาย เมืองสิงห์
56.	หนุมานสั่งมัจฉา	เอิ้น บอลกะได้
57.	หัวใจทศกัณฐ์	พุ่มพวง ดวงจันทร์
58.	หัวใจทศกัณฐ์	เก่ง ธชย ft. ทศกัณฐ์
59.	หัวใจทศกัณฐ์	วรมัน
60.	สมน้ำหน้าตัวร้าย หนุมาน (ร้องแก้ตัวร้ายที่รักเธอ)	ทศกัณฐ์
61.	สีดalarัก	ครูปิน
62.	สุพรรณมัจฉา	บุหลัน คชรมย์
63.	I'M SORRY (สีดา)	The Rube

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษารวบรวมความแพร่หลายของวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ในพื้นที่ของคีตกกรรมร่วมสมัยนั้น พบว่า มีบทเพลงจำนวนมากที่ได้รับแรงบันดาลใจหรือนำเนื้อหาของรามเกียรติ์มานำเสนอใหม่ ทั้งบทเพลงลูกทุ่ง บทเพลงไทยสากล ฯลฯ สิ่งที่น่าสนใจก็คือในบทเพลง

ดังกล่าวมีวิธีการนำรามเกียรติ์มานำเสนอในลักษณะที่แตกต่างกัน สามารถแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ การนำตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ มาใช้ในการเปรียบเทียบ การเล่าเนื้อเรื่องของรามเกียรติ์ การแสดง อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ และการประยุกต์ เนื้อหาของรามเกียรติ์ให้สอดคล้องกับสมัยปัจจุบัน ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

1. การนำตัวละครจากเรื่องมาใช้ในการเปรียบเทียบ

วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ มีตัวละครที่ลักษณะโดดเด่นเป็นที่ ประทับใจของผู้อ่านมากมาย นักแต่งเพลงหลายคนจึงได้นำตัวละคร และ/ หรือ ลักษณะของตัวละครต่าง ๆ มาใช้ในการเปรียบเทียบในบทเพลง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหาของเพลง เพราะมีการเชื่อมโยง ประสบการณ์ระหว่างศิลปะ 2 แขนง คือ คีตกรรมกับวรรณกรรม โดย ตัวละครที่นักแต่งเพลงเลือกนำมาใช้เปรียบเทียบนั้นมักจะเป็นตัวละครที่เป็นรู้จักกันเป็นอย่างดี ได้แก่ พระราม พระลักษมณ์ ทศกัณฐ์ หนุมาน นางสีดา เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า นักแต่งเพลงนั้นมักนิยมนำตัวละคร ทศกัณฐ์มาใช้เปรียบเทียบมากกว่าตัวละครอื่น ๆ ซึ่งในการเปรียบเทียบ นั้นก็มักปรากฏใช้ทั้งด้านดี คือ เป็นผู้มั่นคงและทุ่มเทในความรัก และด้าน เสีย คือเป็นยักษ์ที่มีจิตใจเหี้ยมโหด ทำร้ายสตรี ยกตัวอย่างเช่น

เพลงยืมใจทศกัณฐ์ ของ คัทลียา มารศรี แต่งคำร้องและ ทำนองโดย โอฬาร น้อยช้อย เนื้อเพลงนี้ได้กล่าวต่อว่าชายคนหนึ่งที่มี รูปร่างหน้าตาหล่อเหลา แต่มีนิสัยเจ้าชู้ไม่รักใคร่จริงหวังเพียงชมเชยแล้ว ก็ทอดทิ้งไป โดยได้เปรียบเทียบว่า มีรูปร่างหน้าตางดงามเหมือนกับพระ ลักษมณ์และพระราม แต่กลับมีนิสัยใจคอเลวร้ายเหมือนยืมหัวใจของ ทศกัณฐ์มาใส่ไว้ ดังเนื้อเพลงต่อไปนี้ “รูปร่างน่ารัก ดังพระลักษมณ์พระราม

ในรามเกียรติ์ ดังภาพที่เขียน ดังเทียนที่ปั้น แต่ในหัวใจ นิลัยเป็นพรานหญิงคืออาหาร จ้องผลาญทำลาย...สงสัยหัวใจ ปั้นใสไม่ทัน ยิ้มใจทศกัณฐ์ มาใส่ให้เธอใช้แทน”

เพลงเป็นไปได้ไม่ได้ ของ วง ดิ อิมพอสซิเบิล (The Impossible) แต่งคำร้องและทำนองโดย พยงค์ มุกดา มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้สึกของผู้ชายที่แม้ว่าจะมีความรักที่ยิ่งใหญ่ แต่เขาไม่มีอะไรที่ดีพอเหมาะกับผู้หญิงที่ตนเองรัก เพราะมีฐานะยากจน ความน่าสนใจของเพลงนี้ ก็คือใช้ลักษณะพิเศษของทศกัณฐ์ ในการเปรียบเทียบกับตนเองว่าหากมีลิปหน้าลิปปาก ยี่สิบตา ยี่สิบแขน เหมือนกับทศกัณฐ์ก็จะทุ่มเทสิ่งที่มีทั้งหมดนั้น เพื่อแสดงความรักให้กับผู้หญิงที่ตนรัก แต่เขาไม่สามารถทำได้เพราะเป็นเพียงแค่คนธรรมดาและยังมีฐานะยากจนด้วย ดังเนื้อเพลงต่อไปนี้ “ถ้าฉันมีลิปหน้าอย่างทศกัณฐ์ ลิปหน้านั้นฉันจะหันมามีให้เธอ ลิปลิ้นลิปปาก จะฝากคำพร่ำเพ้อ ว่ารักเธอ รักเธอเป็นเสียงเดียว ถ้าฉันมียี่สิบตาอย่างทศกัณฐ์ ยี่สิบตาของฉันจะมองเธอไม่เหลียว ยี่สิบแขนจะสวมสอดกอดเธอคนเดียว ยี่สิบลิ้นดา อย่ามาเกี่ยวไม่แลเหลียวมอง”

2. การเล่าเนื้อเรื่องของรามเกียรติ์

เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ กลุ่มที่ 2 คือ การนำเนื้อเรื่องของรามเกียรติ์มาถ่ายทอดเป็นบทเพลง ซึ่งอาจจะเล่าเนื้อเรื่องเฉพาะตอน หรือการเล่าเนื้อเรื่องโดยรวม โดยสามารถแบ่งตามลักษณะการใช้มุมมองในเล่าเรื่องได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเล่าเรื่องแบบผู้รู้แจ้งเห็นจริง และการเล่าเรื่องแบบใช้มุมมองของบุรุษที่ 1 ที่เป็นตัวละครในเรื่อง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การเล่าเรื่องแบบผู้รู้แจ้งเห็นจริง

การเล่าเรื่องแบบผู้รู้แจ้งเห็นจริง เป็นวิธีการเล่าเรื่องที่ผู้แต่งสามารถเล่าเรื่องเกี่ยวกับตัวละคร สถานที่ และเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างมีอิสระเต็มที่ โดยที่ผู้แต่งทราบความคิดและความรู้สึกของตัวละคร แล้วนำเอาเรื่องราวเหล่านั้นมาเล่าได้ตามที่ต้องการ ซึ่งเพลงที่นำเสนอเรื่องของรามเกียรติ์มานำเสนอด้วยวิธีนี้ มีทั้งการเล่าเนื้อเรื่องเฉพาะตอน หรือการเล่าเนื้อเรื่องโดยรวม ยกตัวอย่างเช่น

เพลงกำเนิดหนุมาน ของ วงกล้วยไทย แต่งคำร้องและทำนองโดย เอส กล้วยไทย อัลบั้มชุด สิบสองสัตว์ บทเพลงนี้ได้นำเสนอเนื้อเรื่องของรามเกียรติ์ ในตอนที่กำเนิดหนุมาน โดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของการกำเนิด วันกำเนิด วิธีการกำเนิด รูปร่างลักษณะ ฤทธิ์เดชของหนุมานที่มีตั้งแต่แรกเกิด ตลอดจนพรที่ได้รับจากพระอิศวรให้เป็นอมตะ หากตายแล้วเมื่อถูกลมพัดก็จะฟื้นคืนชีวิต ดังมีเนื้อเพลงต่อไปนี้ “กาลครั้งยังมีนางสวาทะ ต้องคำสาปที่เชิงเขาจักรวาล ด้วยความสงสารจากองค์พระอิศวร สั่งให้พระพายทำการหนึ่งในตอนนั้น ชัดอาวุธและกำลังเข้าฟุ้งใส่ เข้าในปากของนางในฉับพลัน ผ่านสามสิบเดือนจึงกำเนิดเป็นลิงเผือก ฟุ้งกระโจนจากปากสู่สวรรค์...”

เพลงนางสีดา ของ วง อิมเพรสชั่นส์ (Impressions) แต่งคำร้องและทำนองโดย ไพรัตน์ นิโถดม บทเพลงนี้มีเนื้อหานำเสนอที่มาของนางสีดาว่าเป็นอวตารของพระลักษมี ประวัติของนางสีดา ตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตใหญ่กลายเป็นชนวนสงครามซึ่งนางระหว่างพระรามและทศกัณฐ์ ตลอดจนกล่าวถึงลักษณะนิสัยของนางสีดาว่าเป็นหญิงที่มีความซื่อสัตย์และซื่อตรงต่อพระรามผู้เป็นพระสวามี ดังมีเนื้อเพลงต่อไปนี้ “องค์พระนารายณ์ทรงอวตารเกิดเป็นพระราม เพื่อปราบปรามพวกอสูร องค์ลักษมีทรงอวตารเกิดเป็นธิดาของราชานครอสูร ครั้นแรกเกิดขึ้นมา

เปล่งวาจาว่าผลาญราพณ์วงศ์ยักษ์ต้องพินาศนำไปล่องลอยวารี ด้วยชนก
ฤกษ์ฝากฝั่งเทวธรณี ด้วยบุญพระลักษมีมีนามว่านางสีดา...”

2.2 การเล่าเรื่องแบบใช้มุมมองของบุรุษที่ 1 ที่เป็นตัวละครในเรื่อง

การใช้มุมมองบุรุษที่ 1 ที่เป็นตัวละครในเรื่องเป็นผู้เล่าเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดความรู้สึกของตัวละครได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งการนำเสนอในมุมมองของบุรุษที่ 1 ที่เป็นตัวละครนี้ พบทั้งการใช้มุมมองทั้งตัวละครฝ่ายพระราม และฝ่ายทศกัณฐ์ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

เพลงพระรามตามกวาง ของ สุรพล สมบัติเจริญ แต่งคำร้องและทำนองโดย สุรพล สมบัติเจริญ อัลบั้มชุดลิ้มไม่ลง บทเพลงนี้เป็นการเล่าเรื่องผ่านตัวละครพระราม ซึ่งคร่ำครวญถึงความเสียใจที่ต้องพลัดพรากจากนางสีดา เพราะตนเองหลงกลทศกัณฐ์ที่ให้มารีศแปลงกายเป็นกวางทองมาล่อลวงให้ห่างจากนางสีดาไป จนทำให้ทศกัณฐ์มีโอกาสมารักนางสีดาได้สำเร็จ และมีการตัดพ้อนางสีดาในช่วงท้ายเพลงว่า หรือนางสีดาอาจจะมิใจให้แก่ทศกัณฐ์ จึงได้ยอมหนีไปกับทศกัณฐ์ ดังเนื้อเพลงต่อไปนี้ “เจ้าทศกัณฐ์มันให้มารีศแปลงเป็นกวางทอง ลวงหลอนน้อง พาเหินล่องล่องไปลงกา สงสัยใยสีดาน้องพี่ใจง่าย หรือพบยักษ์มีรักใหม่ แล้วเกลียดชังพี่สิ้นเสน่ห์า จึงได้หนีพี่ตามยักษ์ไป ดูหรือทำได้นะแก้วตา ไร่สีดาของพี่สิ้นปราณีพี่แล้วหรือไร... หรือเจ้าถูกลวงไปด้วย เล่ห์กลอุบาย ตอนพี่ไปตามหากวางทองให้น้องเอ๋ย”

เพลงทศกัณฐ์มานะ ของ เก่ง ธชย ประทุมวรรณ แต่งคำร้องโดย ประภาพร ชมถาวร แต่งทำนองโดย วินัย ไตรหนีภักดี บทเพลงนี้เป็นการเล่าเรื่องผ่านตัวละครทศกัณฐ์เกี่ยวกับความรู้สึกกลุ่มหลงในตัวนางสีดา และพยายามอ้อนวอนให้นางสีดาตอบรับความรักของตน นอกจากนี้

ภาพ “ลิปหน้าแต่มีใจเดียว” จะถูกตอกย้ำให้ชัดเจนในเพลงนี้แล้ว สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง ก็คือ การตั้งชื่อเพลงที่เป็นการเล่นคำ (pun) โดยคำว่า “ทศกัณฐ์มานะ” สามารถแปลความหมายได้ว่า ความมุ่งมั่นพยายามของทศกัณฐ์ หรือการที่ทศกัณฐ์เชิญชวนให้นางสีดามารักตน ดังปรากฏในท่อนซ้ำของเพลงว่า “มา นะ เป็นแฟนฉันนะ เธอมานะ” มีเนื้อเพลงดังต่อไปนี้ “อันตัวเราเกิดมา ไม่เคยจะพบหญิงใดมาก่อน งามจนอรชร เหมือนบังอรคนนี้ กรุงลงกาสะเทือนเมื่อเธอส่งยิ้มให้มา คนดีไอ้แม่ทรามเขย มา นะ เป็นแฟนฉันนะ เธอมานะ ลอง นะ ลองคู่สักครั้งมัยละ มา นะ คนมีรักแท้ ต้องมานะ พยายามให้ถึงจุดหมาย ได้เกิดเป็นชายทั้งที่...”

3. การแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์

บทเพลงที่ลูกนำเสนอในกลุ่มนี้ เป็นการแสดงอารมณ์ความรู้สึกเบื้องต้นในใจของตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ โดยอารมณ์ความรู้สึกแทบทั้งหมดจะเกี่ยวข้องกับความรักของตัวละคร และมักจะมีชื่อตัวละครกำกับไว้เป็นชื่อเพลง แต่ไม่เน้นการเล่าเรื่องราวของรามเกียรติ์ ทั้งนี้เพราะตัวละครที่ลูกนำมาแต่งเป็นเพลงเหล่านี้ เป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของคนทั่วไปอยู่แล้ว ยกตัวอย่างเช่น

เพลงคนข้างเธอ (เมียทศกัณฐ์) นางมณฑิ ของ วิรดา วงศ์เทเวศย์ อาร์สยาม เป็นเพลงที่ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของนางมณฑิที่มีความรักมั่นคงและคอยอยู่เคียงข้างทศกัณฐ์เสมอ แม้ว่าทศกัณฐ์จะปันใจไปรักนางสีดาและหญิงอื่นอีกมากมายก็ตาม ดังเนื้อเพลงต่อไปนี้ “แม่เธอจะมองข้ามความรักของฉันไป แม่เธอมีใครมากมายอีกหลายคน ฉันยังคงคอยให้เธอมองเห็นในหัวใจ ไม่เคยมีใคร ก็มีแต่เธอเสมอมา และยังคงเฝ้า

ห่วงใย ใครจะว่าอย่างไร แต่ฉันยังเข้าใจ...จะอยู่เคียงข้างเธอเสมอ อยู่เคียงข้างเธอเรื่อยไป อยู่คู่พยัญชนะไทย ยอຍกษผู้ยิ่งใหญ่กับนางมณฑา”

เพลงสุวรรณมัจฉา ของบุหลัน คุชรมย์ เป็นเพลงที่ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของนางสุวรรณมัจฉาที่ถูกหนุมานทอดทิ้งไปแล้วไม่ได้หวนกลับมาหานางเลย ทำให้นางสุวรรณมัจฉาต้องเป็นฝ่ายรอคอยด้วยความเศร้าโศก ดังเนื้อเพลงต่อไปนี้ “รักเท่าไรก็ไร้ค่า เสียน้ำตามากเท่าไร เคยรู้ไหม ว่าใครนั้นเฝ้ารอคอย... ความรักของฉันเปรียบดังภูผา เธอลืมนัดสัญญาความรักที่ให้กับไว้ เธอบอกว่ารักฝังใจเอาไว้ รักมากเท่าไร แต่สุดท้ายก็ต้องจากลา สุวรรณมัจฉานอนจมน้ำตาด้วยความเศร้าเอย”

4. การประยุกต์เนื้อหาของรามเกียรติ์ให้สอดคล้องกับสมัยปัจจุบัน

บทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับรามเกียรติ์ ลักษณะที่ 4 คือ มีการประยุกต์วิถีชีวิตปัจจุบันหรือสิ่งที่ไม่ควรมีปรากฏเข้าไปสอดแทรกในเนื้อหาของรามเกียรติ์ ในลักษณะของการผิดกาลละ เช่น การให้ตัวละครต่าง ๆ ในรามเกียรติ์มีความคิด ความสนใจ และความต้องการในลักษณะเดียวกับคนในปัจจุบัน เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น

เพลงหนุมาน hi5 ของ อี๊ด ปาร์เก้ต์ แต่งคำร้องและทำนองโดย อีระ รุ่งเรืองหรืออี๊ด ปาร์เก้ต์ เพลงนี้ได้นำเสนอเรื่องราวของหนุมานตลอดจนตัวละครสำคัญอื่น ๆ ในเรื่องรามเกียรติ์ที่มีวิถีชีวิตเหมือนคนในยุคปัจจุบัน เช่น หนุมานทำงานไม่เสร็จเพราะมัวแต่เล่น Hi5 พระรามพระลักษมณ์โทรตามก็ไม่ยอมรับสาย นางมณฑาโพสรูปตัวเองลงในอินเทอร์เน็ต และไปทำศัลยกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ในเพลงนี้ยังมีเนื้อหาหลายตอนที่ส่อนัยทางเรื่องเพศ ดังมีเนื้อเพลงต่อไปนี้ “หนุมานชาลุมสร ไม่ยอมหลับนอนพักผ่อนกายา ทำงานไม่ทันเสร็จ ก็นั่งเซ็กซ์เน็ต

ก็ Hiห้า Hiห้า พระลักษณ์และพระราม กตโทรมาตามก็ไม่ยอมไปหา คลิกรูปที่โพลโซว์ เห็นนางมณฑาทิพย์รูปเอียงข้างมา...”

เพลงพระราชมงคลโทษ ของ สุรพล สมบัติเจริญ แต่งคำร้องและทำนองโดย สุรพล สมบัติเจริญ เนื้อหาของบทเพลงนี้เป็นการเล่าความฝันประหลาดของนักร้อง ที่เกี่ยวกับการทำสงครามระหว่างพระรามจากเรื่องรามเกียรติ์กับใจโง่จากเรื่องสามก๊ก จนมีเรื่องร้องเรียนใหญ่โตถึงองค์การสหประชาชาติ (UN) จึงให้หนุมนานไปตามพระรามมารับโทษ ซึ่งเมื่อพระรามทราบก็ต้องตกใจแทบเป็นลม เพราะต้องติดคุก 20 ปี เนื้อหาเพลงนี้มุ่งเน้นการสร้างอารมณ์ตลกขบขัน การผสมผสานระหว่างตัวละครจากวรรณคดีต่างเรื่อง และโลกวรรณคดีและโลกแห่งความเป็นจริง

อภิปรายผล

รามเกียรติ์เป็นแรงบันดาลใจให้ศิลปินใช้เป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์งานศิลปะของไทยทุกแขนง มายาวนาน และมีพัฒนาการควบคู่กันมาเป็นลำดับ ทั้งในแง่มุมของการอนุรักษ์ให้คงเดิมและการสร้างสรรค์ต่อยอด จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์กับคีตกกรรม พบว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือในสมัยที่เป็นเพลงไทยเดิมนั้นจะใช้การตัดตอนตัวบทจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ มาใส่ทำนองร้อง แต่ในสมัยเพลงไทยสากล ทั้งที่เป็นเพลงลูกทุ่ง ลูกกรุง และเพลงไทยร่วมสมัย นั้นมีลักษณะการดัดแปลง สามารถแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ การนำตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์มาใช้ในการเปรียบเทียบ การเล่าเนื้อเรื่องของรามเกียรติ์ การแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ และการประยุกต์เนื้อหาของรามเกียรติ์ให้สอดคล้องกับสมัยปัจจุบัน

ความน่าสนใจของเพลงไทยร่วมสมัยที่มาจากวรรณคดีเรื่อง รามเกียรติ์นั้น พบว่านอกจากจะอาศัยเนื้อหาจากรามเกียรติ์ฉบับหลวงมา ถ่ายทอดแล้ว ยังพบการใช้เนื้อหาจากรามเกียรติ์สำนวนท้องถิ่น เช่น เพลงกล่อมนางนอน ของ สาคิต ทองจันทร์ หรือการใช้เนื้อหาจากสำนวน รามายณะ ได้แก่ เพลงหนุมาน ของ เก่ง ธชย และเพลงในใจ (นางอุรมีลา) ของ Feedback เป็นต้น

นอกจากนั้นความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและสื่อใหม่ก็ช่วยเปิด พื้นที่ในการตีความวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ผ่านบทเพลงได้กว้างขวาง ยิ่งขึ้น ดังจะเห็นว่ามิชบุคคลธรรมดา ซึ่งไม่ใช่ศิลปินอาชีพ ได้สร้างสรรค์เพลง ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับรามเกียรติ์ และนำเสนอผ่าน YouTube ซึ่งนับเป็น “สื่อใหม่” แต่ยังมีความเป็น “สื่อสารมวลชน” แบบดั้งเดิม และเป็นสื่อที่สามารถใช้ได้ทุกเพศทุกวัย ส่งผลให้การนำเสนอเนื้อหาของเพลงที่เกี่ยวข้องกับรามเกียรติ์มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ดังจะพบว่าในช่วง หลังนี้ มักมีเพลงที่เกี่ยวกับตัวละครรองในเรื่องรามเกียรติ์มากขึ้น ใน ขณะเดียวกันก็จะเห็นว่ามี การเสนอมุมมองที่มีต่อตัวละครใหม่ที่แตกต่างไป จากเดิม เช่น การนำเสนอภาพลักษณ์เชิงบวกให้แก่ทศกัณฐ์ และการนำเสนอภาพลักษณ์เชิงลบให้แก่พระราม เป็นต้น

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. **บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระ**

พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม 1-4. กรุงเทพฯ:

ศิลปาบรรณาคาร, 2540.

กาญจนา แก้วเทพ. **แนวพินิจใหม่ในสื่อสารการศึกษา.** กรุงเทพฯ:

ภาพพิมพ์, 2552.

_____. **เมื่อสื่อส่องและสร้างวัฒนธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด, 2545.

_____. **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา.** กรุงเทพฯ:

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

คณะกรรมการวรรณคดีแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. **บทความเรื่อง**
รามเกียรติ์. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์,
2558.

ชลดา เรื่องรักซ์ลิขิต. “ความดีความงามในบทละครเรื่องรามเกียรติ์
พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราช.” **บทความเรื่องรามเกียรติ์.** กรุงเทพฯ: สำนัก
วรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2558.

โชษิตา มณีใส. **เพลงไทยสากลจากวรรณคดีสู่คีตศิลป์.** เอกสารโครงการ
ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมประจำปี 2556. สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2556.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **บ่อเกิดรามเกียรติ์.** กรุงเทพฯ:
องค์การค้ำของ สกสศ, 2551.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.

รีนฤทัย สัจจพันธ์. นามานุกรมรามเกียรติ์ ฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพฯ:
บริษัทสถาพร บุ๊คส์ จำกัด, 2544.

ลัดดา ปานุทัย. อิทธิพลของวรรณคดีไทยที่มีต่อเพลงไทยในด้านเนื้อหา
และรูปแบบ. นครราชสีมา: โปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา,
2544.

วิวัฒนะ บุญจับ. บัณฑิตูรีย์ : วรรณคดีกับดนตรีไทย (ภาควรรณคดีไทยใน
เพลงไทย). กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2554.